

๒๗๓.๒๐๓
ส ๑๓๑๓
๗.๓

ความสำคัญของโรงเรียนแบบฝึกหัดสัณฐานต่อการศึกษาไทย
ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๘)

๑๗ ต.ค. ๒๕๓๘

ปริญญาพนธ์
ของ
สงวน เลิศโชคชัย

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์

มีนาคม ๒๕๓๘

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

195032

ความสำคัญของโรงเรียนแบบปับคิสกุลต่อการศึกษาของไทยในสมัย
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468)

บทคัดย่อ

ของ

สงวน เลิศโชคชัย

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์

มีนาคม 2538

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักในความสำคัญของการศึกษา เป็นอย่างดี ว่าประเทศจะต้องอาศัยการศึกษาของประชาชนเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดศิลป วิทยาการเพื่อการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครองและสังคม พระองค์จึง ปรารภว่าที่จะชี้แนะให้ประชาชนเห็นถึงประโยชน์ของการศึกษาที่จะสามารถพัฒนาประเทศชาติ อันจะมีผลต่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศ และเป็นการเตรียมความพร้อมของประชาชนที่จะ ต้องปรับตัวเข้าสู่ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรม ดังนั้นจึงมุ่งพัฒนาคนให้มีประสิทธิภาพเพื่อนำไปสู่การพัฒนาประเทศชาติต่อไป

การพัฒนาคนจะต้องสร้างลักษณะนิสัยและคุณสมบัติอันจำเป็นของคนที่จะเกิดขึ้นกับคนใน สังคมไทยคือ การเป็นสุภาพบุรุษ ชื่อสัตย์สุจริต มีอุปนิสัยใจคอดี และเสียสละเพื่อส่วนรวม แต่ ปรากฏว่า คนไทยยังขาดคุณสมบัตินี้อีกมากโดยเฉพาะคนไทยยัง ไม่มีการพัฒนาด้านความคิด เท่าที่ควร อีกทั้งคนไทยยังมีค่านิยมที่ผิด ๆ ดังนั้น การจัดการศึกษาของไทยยังขาด ประสิทธิภาพ ไม่สามารถพัฒนากระบวนการความคิดของคนและพัฒนาคนให้เป็นไปตาม เป้าหมายได้

ดังนั้นแนวความคิดของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงเห็นว่าการจัด โรงเรียนประจำแบบปับลิสต์สกูลจะเป็นการเตรียมการฝึกฝนนักเรียนให้มีความเป็นสุภาพบุรุษ ที่ได้รับการพัฒนาทั้งในด้านสติปัญญา อารมณ์และร่างกาย ให้พร้อมที่จะเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ ศิษย์ที่ดีของครู และเป็นพลเมืองดีของชาติ เพราะนั่นคือหัวใจของการศึกษาที่ใคร ๆ ก็ต้อง การ

ฉะนั้นการจัดการศึกษา การอบรมสั่งสอน การจัดกิจกรรมของโรงเรียนแบบปับลิสต์สกูลคงมุ่งมั่นที่จะจัดการเรียนรู้อะไรแก่เยาวชนที่จะประพฤติดิปฏิบัติตนให้ เป็นผู้ที่มีประโยชน์ต่อสังคม ดังพระบรมราโชวาทที่ว่า

...ข้าไม่ต้องการนักเรียนตัวอย่างที่สอบไล่ได้คะแนนชั้นเกียรตินิยมทุก ๆ ครั้ง ข้าไม่ต้องการตำราเรียนที่เดินได้ ข้าอยากได้ยูวชนที่เป็นสุภาพบุรุษ ชื่อสัตย์สุจริต มีอุปนิสัยใจคอดี ข้าไม่โศกเศร้าเลย ถ้าเจ้ามารายงานว่าเด็กคนหนึ่งเขียนหนังสือไม่คล่อง คิดเลขช้อนไม่เป็นและไม่รู้ว่าวิชาเรขาคณิตเลย ถ้ารู้ว่าเด็กคนนั้นได้ศึกษา พอที่จะรู้ว่าเป็นผู้ชายคืออะไร และชู้ยคืออะไร...

โรงเรียนปับลิกสกูลจึงเป็นสังคมตัวอย่างของการฝึกฝนให้เยาวชนที่มาอยู่ร่วมกัน ต่างความคิด ต่างฐานะ ต่างครอบครัว มาอยู่ร่วมกันเพื่อสร้างความเป็นเอกภาพในหมู่คณะให้เกิดขึ้น เพื่อที่จะถ่ายทอดการปลูกฝังไปสู่สังคมระดับประเทศชาติต่อไป

The Importance of Public School on Thai Education
in the Reign of King Rama VI (1910-1925)

AN ABSTRACT

BY

SANGUAN LERTCHOKCHAI

Presented in partial fulfillment of the requirement for the
Master of Education degree in History
at Srinakharinwirot University

March 1995

What I want are just manly men, honest, truthful, clean in habits and thoughts and I would not break my heart about it if you told me that such or a such a fellow writes with difficulty, can't do compound Fractiond, or does not know any geometry, if I only know that he has learnt enough at my school to know the difference between trun manliness and effiminacy."

The public school is, therefore, an example of society's attempt to train young males to live together. All of them are gathered from different social levels to build up a unity among themselves and to transmit their education to a wider society at the national level.

คณะกรรมการควบคุมและคณะกรรมการสอบได้พิจารณาปฏิญานีพนธ์ฉบับนี้แล้ว
เห็นสมควร รับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
วิชาเอกประวัติศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

คณะกรรมการควบคุม

.....ประธาน

(รศ. วุฒิชัย มูลศิลป์)

.....กรรมการ

(ดร. วงเดือน นาราสัจจ์)

คณะกรรมการสอบ

.....ประธาน

(รศ. วุฒิชัย มูลศิลป์)

.....กรรมการ

(ดร. วงเดือน นาราสัจจ์)

.....กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(รศ.ดร. โกวิท วงศ์สุรวัฒน์)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับปฏิญานีพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ดร. ศิริยุภา พูลสุวรรณ)

วันที่ .1...เดือน...พฤษภาคม...พ.ศ. 2538

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ ด้วยความกรุณาของ รศ. วุฒิชัย มูลศิลป์ และ ดร. วงเดือน นาราสัจจ์ ที่ได้ให้โอกาสและความเมตตาแก่นิสิต ในการทำวิทยานิพนธ์จนสำเร็จ ขอกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์ทั้งสองเป็นอย่างสูง

กราบขอบพระคุณ รศ. ดร. โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ ที่ได้เสียสละเวลาอันมีค่าในการให้คำแนะนำและข้อคิดเกี่ยวกับวิทยานิพนธ์นี้

กราบขอบพระคุณ ศ.ดร. กัลย์ อิศรเสนา ณ อยุธยา ผู้บังคับการโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย ที่ได้ให้โอกาสแก่ผู้วิจัย ในการศึกษาต่อ และทำให้ผู้วิจัยได้รับความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ เพิ่มเติม

กราบขอบพระคุณครูบาอาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้แก่ผู้วิจัย ตั้งแต่เยาว์วัย มาจนถึงปัจจุบัน และอนาคตที่เป็นแบบความรู้ให้แก่ผู้วิจัย

กราบขอบพระคุณคุณแม่และพี่ ๆ ครอบครัวเลิศโชคชัย ครอบครัววัชรกร ครอบครัวโสธรศักดิ์ และครอบครัวชมฤทธิ ที่คอยให้กำลังใจและให้ความช่วยเหลือมาโดยตลอดและขอบคุณ คุณฉัตรนิมน์ เลิศโชคชัย ผู้คอยเป็นห่วง ดูแล และให้กำลังใจมาตลอด

สงวน เลิศโชคชัย

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทนำ.....	ก
จุดมุ่งหมายของการศึกษา.....	จ
ความสำคัญของการศึกษา.....	ฉ
ขอบเขตของการศึกษา.....	ฉ
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	ฉ
วิธีดำเนินการศึกษา.....	ฉ
แหล่งศึกษาค้นคว้า.....	ช
 1 การจัดการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	 1
1 นโยบายส่งเสริมการจัดการศึกษาด้านอาชีพ.....	10
2 นโยบายการจัดการศึกษาเพื่อชาตินิยม.....	12
3 นโยบายการขยายการศึกษามหาวิทยาลัย.....	16
ผลการดำเนินการจัดการศึกษา	
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	19
1 การวางรูปแบบการศึกษายุคใหม่.....	20
2 การจัดการศึกษาก่อให้เกิดความร่วมมือในการบำรุงการศึกษา.....	22
3 การเน้นความสำคัญของการอาชีวศึกษา.....	23
4 การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ.....	24

2. การจัดการศึกษาแบบปับลิกสคูล.....	28
โรงเรียนแบบปับลิกสคูล.....	32
ปัจจัยในการจัดการศึกษาแบบปับลิกสคูล.....	34
โครงสร้างการจัดการศึกษาแบบปับลิกสคูล.....	37
1 คณะกรรมการ.....	39
2 ทุนทรัพย์ของโรงเรียน.....	40
การจัดการบริหารการศึกษาแบบปับลิกสคูล.....	48
1 การบริหารด้านหลักสูตร.....	50
2 การบริหารด้านวิชาการ.....	54
3 การบริหารด้านกิจกรรม.....	57
ปรัชญาการอบรม.....	63
การฝึกอบรมของโรงเรียนแบบปับลิกสคูล.....	67
1 นักเรียนเป็นผู้มีความรู้.....	69
2 นักเรียนเป็นคนมีศาสนา.....	70
3 นักเรียนเป็นผู้ดี.....	78
3 ความสำคัญของการจัดการศึกษาแบบปับลิกสคูล.....	81
การสร้างโรงเรียนแทนประเพณีการสร้างวัดประจำรัชกาล.....	82
โรงเรียนมหาดเล็กหลวงแทนวัดประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	85
พื้นฐานนักเรียนมหาดเล็กหลวง.....	89

บทบาทในการเป็นกองกำลังส่วนพระองค์.....	95
บทบาทในการเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ความคิดทางชาตินิยม.....	103
การจัดการศึกษาแบบปับลิสคูลเพื่อผลในการปกครอง.....	107
4 ความสำคัญของการจัดการศึกษาแบบปับลิสคูลที่มีต่อการศึกษาไทย.....	112
การดำเนินการจัดการศึกษาที่มีต่อสังคมทั่วไป.....	112
บทบาทของครูที่มีต่อการจัดการศึกษาแบบปับลิสคูล.....	121
การจัดการศึกษาแบบปับลิสคูลเป็นตัวอย่างของการศึกษาทั่วไป ในฐานะเป็นเครื่องมือของรัฐในการรวมชาติ(ชาตินิยม).....	125
บทสรุป.....	129
บรรณานุกรม.....	131
ภาคผนวก.....	144
ประวัติย่อของผู้วิจัย.....	158

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงจำนวนนักเรียนโรงเรียนรัฐบาลตามมณฑลต่าง ๆ ระหว่าง พ.ศ. 2453-2475.....	30
2 การจัดลำดับความสำคัญของกิจการต่าง ๆ ในงบประมาณ รายจ่ายโดยเฉลี่ย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2453-2468.....	41
3 แสดงค่าเก็บธรรมเนียมการเล่าเรียนของโรงเรียนปับลิสคูล.....	47
4 แสดงสภาพภาพที่เป็นเชื้อพระวงศ์ ขุนนางข้าราชการ และประชาชนทั่วไป ของนักเรียนมหาดเล็กหลวง (นักเรียนประจำ) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2453-2468...	90
5 แสดงจำนวนนักเรียนที่ออกจากโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ด้วยสาเหตุต่าง ๆ	94

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงวางรากฐานการจัดการศึกษาของ
ไทยจากการศึกษาหาความรู้ตามบ้าน วัด วัง มาเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยมีจุด
มุ่งหมายหลักเพื่อผลิตคนที่มีความรู้เข้ารับราชการ ส่วนจุดมุ่งหมายรองลงไปคือการพัฒนาคน
ให้มีคุณภาพและศีลธรรม ในระยะแรกได้ประสบปัญหาจากการที่ประชาชนไม่เข้าใจในวัตถุประสงค์
ประสงค์ของการจัดการศึกษาเนื่องจากมีความเชื่อว่าจะต้องถูกเกณฑ์ไปเป็นทหาร ต่อมา
ประชาชนเริ่มมีความเข้าใจเพิ่มขึ้น ทำให้มีประชาชนจำนวนมากมุ่งจะเข้าเรียน เพื่อจะได้
ออกมารับราชการจนทำให้เกิด "โรคเสมียน"¹ ขึ้น แทนที่จะมุ่งเรียนเพื่อหาความรู้ในชั้นสูง
ขึ้นไป

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงดำเนินการ
ปรับปรุงประเทศในด้านต่าง ๆ เพื่อให้เจริญก้าวหน้า ในด้านการศึกษาทรงริเริ่มงานจัด
การศึกษาต่อเนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงวางรากฐานไว้โดยมี
จุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษา เพื่อให้โอกาสประชาชนได้นำความรู้ไปพัฒนาตนเอง และ
สังคม การศึกษาวิชาชั้นและการจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองนโยบายชาตินิยมด้วย² ดังนั้นใน
สมัยของพระองค์การจัดการศึกษา จึงเป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อที่เป็นพื้นฐานการพัฒนา
ประชาชนให้เป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติ พระองค์ทรงเน้นการจัดการศึกษาดังแต่มูลศึกษา
ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษาและสาขาย่อย และทรงพยายามสนับสนุนให้ประชาชนได้มี

¹ วชิรชัย มูลศิลา. แนวความคิดทางการศึกษาไทย 2411-2475. หน้า 93.

² มนูญ ลาสโรจน์. นโยบายการจัดการศึกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468). 2521. หน้า 29-40.

โอกาสได้เล่าเรียนกันอย่างทั่วถึง จึงมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการประถมศึกษาแห่งชาติ
พ.ศ. 2464 เพื่อเป็นการยกฐานะของประเทศให้ทัดเทียมชาติตะวันตก ดังพระราชปรารภที่ว่า

... ประเทศทั้งหลายย่อมเจริญได้ด้วยการศึกษา ประเทศใดปราศจากการศึกษา
 ประเทศนั้นต้องป่าเถื่อน ประเทศต่าง ๆ ย่อมมีศิลปวิชาการต่าง ๆ กัน เราก็มีศิลป
 วิชาการของเรา เราจำจะต้องช่วยกันทะนุบำรุงให้เจริญขึ้น ...¹

ด้วยแนวพระราชดำรินั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงส่งเสริมการ
 สร้างโรงเรียนขึ้นแทนวัด และชักชวนให้ประชาชนเห็นความสำคัญดังกล่าว พระองค์ทรงกระทำ
เป็นแบบอย่างโดยเปลี่ยนพระราชพระเพณีในการสร้างวัดประจำรัชกาลมาเป็นโรงเรียนแทน
คือ โรงเรียนมหาดเล็กหลวง ซึ่งจัดการศึกษาตามแบบปับลิสคูล² ในประเทศอังกฤษ เพื่อเป็น
โรงเรียนตัวอย่างที่ให้ความรู้ด้านวิชาการ และเน้นพัฒนาคนให้มีคุณภาพสมบูรณ์ทั้งทางสมอง
จิตใจและร่างกาย การฝึกฝนอบรมการเข้าสังคมและประพฤติปฏิบัติตนถูกกาลเทศะ พระองค์
 ทรงเอาพระทัยใส่อบรมสั่งสอนความประพฤติเป็นพิเศษแก่เด็กนักเรียน ทรงมีพระราชดำริว่า
 "การเพาะปลูกน้ำใจคนทั้งหลายให้เข้าใจถึงประโยชน์แห่งกิจการต่าง ๆ เพื่อให้ชาติมั่นคง

¹ พระบรมราโชวาทกับวชิราวุธวิทยาลัย. พระราชดำรัสตอบคำกราบบังคมทูลพระกรุณา
ถวายเลื้ออาจารย์ของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ วันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ.
 2458. หน้า 89.

² โรงเรียนปับลิสคูลในอังกฤษ หมายถึงโรงเรียนที่จัดให้เยาวชนเป็นโรงเรียนประจำ
 ที่ต้องการฝึกให้เยาวชนมีความอดทนและใช้ชีวิตร่วมกับคนอื่นได้อย่างปกติสุข แต่ถ้าวิเคราะห์ใน
 พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หมายถึงโรงเรียนประจำที่ตั้งให้บุตร
 หลานของเจ้านายเชื้อพระวงศ์และขุนนางข้าราชการเข้ารับการศึกษามาเพื่อผลิตออกมาให้เป็น
 สุภาพบุรุษ อุ วาทุณี ไอสถารมย์. การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. 2411-2475. หน้า 264-266.
 เพิ่มเติม

ยั่งยืนไปได้นั้น เป็นสิ่งที่ต้องการฝึกหัดดัดสอนไปเสียตั้งแต่เด็ก ๆ เพราะเมื่อเติบโตขึ้นเสียแล้วเป็นการยากที่จะฝึกสอนกันได้เปรียบเหมือนไม้ที่ย่อมนเราจะดัดให้เป็นอย่างไรก็ได้ "¹ นอกจากนั้นพระองค์ไม่โปรดเยาวชนที่มีลักษณะเป็น "ตำราเรียนที่เดินได้"² แต่ต้องการที่จะให้เป็น "สุภาพบุรุษ ชื่อสัตย์สุจริตมีอุปนิสัยใจคอดี"³ โดยส่งเสริมการกีฬาเพื่อให้มีพลานามัยสมบูรณ์แข็งแรง มีระเบียบวินัยอดทนและเป็นการสร้างความสามัคคีปรองดองระหว่างหมู่คณะ โดยเฉพาะโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้เน้นกิจกรรมด้านการกีฬาเช่นสร้างห้องพละสำหรับนักเรียน ในตอนบ่ายนักเรียนทุกคนจะต้องเลือกเล่นกีฬาอย่างใดอย่างหนึ่ง และมีการแข่งขันกีฬาประจำปีของโรงเรียนและระหว่างโรงเรียนตามแบบอย่างปबลิสศูลของอังกฤษ⁴

อย่างไรก็ดีการศึกษาที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิรูปจนกระทั่งต้นสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังคงเป็นการศึกษาในรูปแบบที่ประชาชนต้องแสวงหาเอาเอง เพราะยังไม่ได้เป็นการศึกษาภาคบังคับกล่าวคือคนที่มีโอกาสได้เรียนมักเป็นคนชั้นสูง ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่มีโอกาสเล่าเรียนอย่างทั่วถึง โรงเรียนซึ่งเป็นสถานที่ให้การศึกษาอบรมแก่ประชาชนก็ยังมีไม่มาก ยังคงอาศัยสถานที่ตามวัดหรือบ้านอยู่ ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคิดที่จะจัดการวางรากฐานการจัดการศึกษาให้เป็นระบบที่

¹ พระบรมราชโองการกับวชิราวุธวิทยาลัย. พระราชดำรัสตอบเนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน. วันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2457. หน้า 76.

² จมีนอมรตฤณารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช). "การศึกษาของชาติ," ตอน 2 พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. หน้า 116.

³ แหล่งเดิม.

⁴ น.ร.ม. เล่มที่ 159 (นามแฝง). "สมัยเมื่อเป็น น.ร.ม.," วชิราวุธานุสาสน์. 2504. หน้า 157-163.

ชัดเจน สิ่งแรกที่พระองค์ทรงกระทำคือ การพยายามชักชวนประชาชนให้หันมาสร้างโรงเรียน
และขยายการศึกษาให้กว้างออกไป และทรงตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงให้เป็นโรงเรียนตัว
อย่างที่น่าคุณภาพมากกว่าปริมาณ ดังลายพระหัตถ์ถึงเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี
(ม.ร.ว.เปีย มาลากุล)

... ขออย่าเอาโรงเรียนของข้าไปเปรียบกับโรงเรียนอื่น เพราะมีจุดมุ่งหมายต่าง
กัน ถ้าข้าอยากจะได้โรงเรียนธรรมดาเพียงหลังหนึ่งสร้างเป็นโรงเรียนไปมา จะไม่ดีกว่า
หรือจะสร้างโรงเรียนกินนอนขึ้นมาทำไม ...¹

การศึกษาที่จัดเป็นระบบตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
เป็นการศึกษาสมัยใหม่ที่มีโรงเรียนเป็นสถานศึกษา ครูเป็นผู้สอนและมีแผนการศึกษาของรัฐบาล
ที่แน่นอน จึงเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐในการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย เนื่องจากการจัด
การศึกษาเป็นองค์กรทางสังคมที่จะทำหน้าที่สร้างกำลังคนหรือบุคลากรต่าง ๆ ให้แก่รัฐตามที่รัฐ
ต้องการ ดังนั้นการจัดการศึกษาสมัยใหม่จึงเป็นขบวนการสำคัญของรัฐที่ใช้บังคับให้เป็นไปตาม
จุดมุ่งหมายที่รัฐได้วางไว้²

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริขยายการศึกษาแบบปับลิก
สกูลให้ทั่วถึงมากขึ้นเพื่อให้เป็นโรงเรียนตัวอย่างของประเทศ ในปี พ.ศ. 2459 ทรงสร้าง
โรงเรียนมหาดเล็กหลวง เชียงใหม่³ และทรงมีนโยบายจะสร้างในภาคใต้ที่สงขลาหรือนคร

¹ จี.เอมรตฤณารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช). "การศึกษาของชาติ," ตอน 2

พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. หน้า 116.

² จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ 6 น. 20.13/1 พระราชดำรัสตอบ
พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์เกี่ยวกับการฝึกสอนเด็ก. 11 มกราคม พ.ศ. 2455.

³ จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. ศธ. 56/49 พระยาไพศาลตามเสด็จหม่อมเจ้าบรมวงศ์
ไปตรวจสถานที่ทำโรงเรียนมหาดเล็กหลวง มณฑลพายัพ. (13-14 มิ.ย. 2459).

ศัทธิธรรมราช ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่นครราชสีมา และภาคตะวันตกที่เพชรบุรี¹ แต่การไม่
เป็นไปด้วยพระราชประสงค์ เพราะได้เสด็จสวรรคตเสียก่อนที่โครงการเหล่านี้จะเสร็จ

พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในการสร้างโรงเรียนแทน
วัดประจำรัชกาล และการจัดการศึกษาเป็นแบบปับลิสซึลของอังกฤษ โดยสร้างโรงเรียนมหาด
เล็กหลวงให้เป็นโรงเรียนแบบอย่างของโรงเรียนทั่ว ๆ ไป ที่มุ่งหมายพัฒนาเยาวชนให้เป็น
ประชากรที่มีคุณภาพ เพื่อออกมารับใช้สังคมประเทศชาติ ตามพระบรมราโชบายที่มีจุดมุ่งหมาย
พัฒนาเยาวชนให้มีคุณภาพมากกว่าปริมาณของเยาวชนที่อ่านออกเขียนได้ โดยเฉพาะโรงเรียน
แบบปับลิสซึลเช่นโรงเรียนมหาดเล็กหลวง จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจถึงบทบาทและความสำคัญ
ของการจัดการศึกษาแบบปับลิสซึลที่มีต่อการศึกษาของไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว

งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาแบบปับลิสซึล ยังไม่ได้มีผู้วิจัยโดยตรง เท่าที่ปรากฏ
มีเพียงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเรื่องนโยบายการจัดการศึกษามัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2453-2468) ของมณูญ ลาขโรจน์ เป็นงานวิจัยที่ศึกษาแนวความคิดในการ
จัดการศึกษาเพื่อวิชาชีพ แนวความคิดในการจัดการศึกษาเพื่อให้คนส่วนใหญ่ของประเทศได้มี
โอกาสรับการศึกษาและแนวความคิดที่จัดการศึกษาเพื่อตอบสนองนโยบายชาตินิยมสมัยใหม่
เป็นต้น

การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ.2411-2475 ของวราวุฒิ ไอสถาภมย์ เป็นงานวิจัยตั้งแต่
สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดการปฏิรูปการศึกษาด้วยการจัดตั้งองค์กร
ทางการศึกษาตามรูปแบบโรงเรียนที่จัดขึ้นในประเทศตะวันตก และอารยประเทศเพื่อให้ทำหน้าที่
ที่ถ่ายทอด ฝึกฝนวิชาการ และปลูกฝังความคิดเห็นอันเป็นอุดมการณ์ทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับ
อุดมการณ์หลักของรัฐ ที่ถือว่ารัฐต้องมีการเปลี่ยนแปลงภายใต้การนำของพระมหากษัตริย์ เพื่อ

¹ ชาวนันท์ ราชพิทักษ์. "วชิราวุธวิทยาลัย," วชิราวุธานุสาสน์. 2509. หน้า 6-8.

สร้างความเจริญให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก โดยที่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีแบบไทย ๆ ไว้

การศึกษาภาคบังคับของไทยในระยะ 10 ปีก่อน พ.ศ.2475 ของจากรวณ ไวยเจธานี เป็นงานวิจัยตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงก่อน พ.ศ.2475 เป็นระยะที่ประเทศไทยพยายามปฏิรูปการศึกษาภาคบังคับทั่วประเทศ โดยเฉพาะการพยายามนำโครงการศึกษาแห่งชาติมาประกาศใช้เพื่อสอดคล้องกับสภาพสังคม และการพยายามประกาศให้ประชาชน นำบุตรหลานเข้าโรงเรียนในภาคบังคับตามนโยบายของรัฐ

จุดมุ่งหมายของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาพระบรมราโชบายในการจัดตั้งโรงเรียนแบบปับลิสคูลในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
2. เพื่อเปรียบเทียบวิธีการจัดการศึกษาในโรงเรียนปับลิสคูลกับการจัดการศึกษาแบบทั่ว ๆ ไปในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
3. เพื่อศึกษาความสำคัญและบทบาทของโรงเรียนแบบปับลิสคูลต่อการศึกษาของไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ความสำคัญของการศึกษา

ทำให้ทราบพระบรมราโชบายในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับการจัดการศึกษาแบบปับลิสคูล เพื่อผลิตเยาวชนให้มีคุณภาพและเป็นแบบอย่างของการฝึกอบรมเยาวชนให้เป็นตัวอย่างของโรงเรียนต่าง ๆ ทั่วไป และทราบความสำคัญและบทบาทของโรงเรียนแบบปับลิสคูลที่มีต่อการศึกษาของไทย ตลอดจนสามารถนำมาเป็นแนวคิดในการจัดการศึกษาในปัจจุบัน

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ในเรื่องนี้จะศึกษาแบบปับลิสคูลในประเทศไทยความสำคัญและบทบาทของโรงเรียนแบบปับลิสคูล ตลอดจนพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เป็นนโยบายของโรงเรียนแบบปับลิสคูลที่มีผลต่อการศึกษาไทยด้านต่าง ๆ ในระยะ พ.ศ.2453-2468

นิยามศัพท์เฉพาะ

โรงเรียนแบบปับลิสคูลในอังกฤษ เป็นโรงเรียนที่ประชาชน บิดามารดา หรือผู้ปกครองของนักเรียนต้องเสียเงินเพื่อใช้ในการศึกษาแก่เด็กตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษา ซึ่งส่วนมากเป็นโรงเรียนกินนอน การที่อังกฤษเรียกว่าปับลิสคูลนั้น เพราะไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของส่วนตัวที่จะได้กำไร จะต้องมีคณะกรรมการดูแลและควบคุม

โรงเรียนแบบปับลิสคูลในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นโรงเรียนกินนอนที่พระมหากษัตริย์ตั้งขึ้นให้ทุนสนับสนุน เพื่อรับบุตรหลานของเจ้านายเชื้อพระวงศ์ และขุนนางข้าราชการเข้ารับการศึกษาตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษา เพื่อผลิตออกมาให้เป็นสุภาพบุรุษ

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาเรื่องนี้จะใช้วิธีการศึกษาทางประวัติศาสตร์ และนำเสนอรายงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ โดยการวิจัยเอกสารจากหลักฐานชั้นต้น และหลักฐานชั้นสอง รวมทั้งการสัมภาษณ์นักเรียนเก่าหวัดเล็กหลวงบางค้ที่ังวิธีวิิตอยู่ แก่น ม.ล.ปิ่น มาลากุล จอมพลประภาส จารุเสถียร เป็นต้น

แหล่งศึกษาค้นคว้า

1. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ
2. ห้องสมุดหอวังราชานุสรณ์
3. ห้องสมุดโรงเรียนวังราชวิทยาลัย
4. ห้องสมุดมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เช่น
 - สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
 - หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 - ห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

การจัดการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ในการดำรงชีวิต เพื่อทำหน้าที่
หาเลี้ยงชีวิตตน ครอบครัว ตลอดจนเพื่อช่วยเหลือบุคคลอื่นในสังคม อันเป็นหน้าที่
ความรับผิดชอบร่วมกันและยังส่งผลให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้าอีกด้วย ซึ่งรัฐบาลประเทศ
ต่าง ๆ ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับ "การศึกษาในรูปโรงเรียน" หรือการจัดการศึกษา
ตามแบบแผนที่กำหนด การศึกษาจะช่วยให้ประชากรมีความรู้ด้านต่าง ๆ หลายประการแล้วแต่
จะดำเนินการ เช่น มีความรู้ทางศาสตร์แขนงต่าง ๆ ^๑เข้าใจสิทธิหน้าที่ของตนเองในฐานะ
พลเมืองของประเทศ มีสุขภาพอนามัยดี รู้จักแสวงหาและใช้จ่ายทรัพย์สินอย่างเหมาะสม สิ่ง
เหล่านี้ย่อมนำประเทศไปสู่ความเจริญก้าวหน้า จะเห็นได้หลายกรณีในบางประเทศว่า แม้จะ
มีทรัพยากรน้อยไม่เอื้ออำนวยต่อการสร้างความมั่งคั่ง หรือการพัฒนาเชิงปริมาณก็ตามแต่เมื่อ
ประชากรมีคุณภาพสูงก็สามารถทำให้ประเทศของเรามีความมั่นคงทางการเมือง มีความมั่นคง
ทางเศรษฐกิจและมีสังคมอันสงบสุขได้พอควรว่าจำเพาะทางตะวันออก เช่น ญี่ปุ่น เกาหลีใต้
และอิสราเอล เป็นต้น¹

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยต้องเผชิญกับวิกฤต
การคุกคามจากจักรวรรดินิยมตะวันตก ซึ่งมักจะมองว่าประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
เป็นประเทศป่าเถื่อน จึงทำให้พระองค์ทรงพยายามดำเนินทุกวิถีทางเพื่อนำประเทศชาติไปสู่
ความเจริญทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ โดยได้ทรงปรับปรุงและปฏิรูปงานในด้านต่าง ๆ ที่

¹ ไกวิท วงศ์สุรวัฒน์. การศึกษากระบวนการยอมรับเอาการศึกษาในรูปโรงเรียนเป็น
เครื่องมือที่จำเป็นอย่างหนึ่งในการรักษาเอกราชของประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2414-2464.

สำคัญ ได้แก่ การปฏิรูปทางการเมือง การปกครอง การพัฒนาเศรษฐกิจและการคลัง
ตลอดจนการปฏิรูปสังคม อาทิเช่น การยกเลิกระบบทาสและไพร่ การนำระบบเทคโนโลยี
ทันสมัยมาใช้ไม่ว่าจะเป็นโทรเลข โทรศัพท์ เป็นต้น

การปรับปรุงประเทศเพื่อความทันสมัยและการเจริญทางด้านต่าง ๆ จากประเทศ
ตะวันตกนั้นเกิดจากพระบรมราโชบายโดยตรงของพระองค์ ประกอบกับความจำเป็นที่จะต้อง
มีการปรับตัวให้ทันสมัยเพื่อรับอำนาจท้าทายจากอิทธิพลภายนอก จึงทำให้ในสมัยพระองค์เป็น
จุดเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ซึ่งทรงเห็นประโยชน์ของการศึกษาว่าเป็นสิ่งจำเป็น จึงทรงมี
พระบรมราโชบายให้รัฐจัดการปฏิรูปการศึกษา และทรงขยายการศึกษาออกไปอย่างกว้างขวาง
เพราะประเทศต้องอาศัยการศึกษาอันเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาคน ซึ่งเป็นทรัพยากร
หลักอันสำคัญยิ่ง เมื่อประชาชนได้รับการศึกษาอบรมให้มีความรู้ความสามารถในการประกอบ
อาชีพและเป็นพลเมืองดีแล้ว ก็จะก่อให้เกิดบุคคลที่มีความรู้ความสามารถมีประสิทธิภาพ
เพียงพอต่อการพัฒนาประเทศ

ดังนั้นรัฐจึงจำเป็นต้องเข้ามามีจัดการศึกษาให้ประชาชน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายทาง
การศึกษาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ได้ทรงวางจุดมุ่งหมายไว้ 3 ประการ
คือ เพื่อผลิตคนเข้ารับราชการ เพื่อยกระดับความรู้ของประชาชนให้สูงขึ้น และเพื่อพัฒนา
คุณธรรมของเยาวชน¹ อันจะเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ ประกอบการ
เปลี่ยนแปลงของโครงสร้างของรัฐ เพื่อเป็นการรวมอาณาจักรเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รัฐจำเป็นต้องใช้กำลังคนที่มีความรู้ความสามารถเพื่อ
มาตอบสนองโครงสร้างที่ปรับปรุงให้เป็นแบบตะวันตก ดังนั้นการศึกษารูปแบบโรงเรียนจึงเกิด
ขึ้น พระองค์ต้องนำเอาการศึกษาระบบโรงเรียนแบบตะวันตกเข้ามาใช้เพื่อสร้างกำลังคน โดย

¹ วชิรชัย มูลศิลป์. นโยบายการจัดการศึกษาของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ

ที่ทรงกำหนดแนวทาง เนื้อหา และวิธีการจัดการศึกษาแบบใหม่ให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ของรัฐ และการจัดการศึกษาแบบใหม่ในสมัยนั้นต้องการให้คนส่วนใหญ่ของประเทศได้รับการศึกษาให้มากที่สุด โดยในระยะเริ่มแรกจึงจัดการศึกษาสำหรับผู้ชายก่อน แต่อย่างไรก็ตามการศึกษาในสมัยนี้ยังไม่แพร่หลายเท่าที่ควร เนื่องจากขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการจัดการศึกษา ขาดเงินงบประมาณอุดหนุน และประชาชนยังไม่นิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนเพราะเข้าใจผิดว่าการที่รัฐบาลตั้งโรงเรียนก็เพื่อจะใช้เป็นที่คัดเลือกเด็กไปเป็นทหาร¹

การจัดการศึกษาของชาติในระยะเริ่มแรกยังไม่สามารถผลิตประชาชนที่มีคุณภาพได้ดี เพราะการขาดบุคลากรทั้งระดับที่รู้จักอักษรวิธีและเทคนิคการปฏิบัติงานตามระบบแบบตะวันตก และระดับเสมียนที่มีความรู้อักษรไทยดีพอที่จะปฏิบัติราชการได้ ในระยะแรกรัฐบาลต้องแก้ไขปัญหานี้ด้วยการจ้างชาวต่างประเทศเข้ามาเป็นที่ปรึกษา เพราะยังไม่มีคนไทยที่มีความรู้ความสามารถเพียงพอที่จะรับงานได้ พร้อมกันนั้นก็ได้เร่งรัดฝึกหัดกำลังคนในประเทศขึ้นเพื่อใช้ในราชการ ด้วยการส่งบุคลากรจำนวนหนึ่ง คือ พระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าน้องยาเธอ ตลอดจนบุตรหลานของขุนนางข้าราชการจากตระกูลของชนชั้นนำไปศึกษาต่อต่างประเทศ เพื่อกลับเข้ามารับหน้าที่แทนชาวต่างประเทศเหล่านี้ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักดีถึงอันตรายอันเกิดจากการแทรกแซงของมหาอำนาจตะวันตกในการใช้ที่ปรึกษาดังกล่าวนี้ ทำให้พระองค์ทรงเริ่มงานการสร้างคนรุ่นใหม่ในระบบราชการของพระองค์ ด้วยการให้การศึกษาแก่ข้าราชการทหารมหาดเล็กขุนเขาร่วมกับมหาดเล็กถวายตัวจากกรมมหาดเล็ก ซึ่งเป็นกรมที่ฝึกหัดการปฏิบัติราชการของขุนนางระดับสัญญาบัตรในอนาคต โปรดฯ ให้เข้าเรียนหนังสือใน "โรงเรียน" (School) ที่ตั้งขึ้นภายในบริเวณพระบรมมหาราชวัง ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการเริ่มต้นสร้างฐานบุคลากร ข้าราชการระดับสูงให้เป็นคนของพระองค์อย่างแท้จริง ดังพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานนักเรียน เมื่อ

¹ วชิรชัย มูลศิลป์. เล่มเดิม. หน้า 180-212.

พ.ศ. 2440 ว่า

... เมืองเราเวลานี้ต้องการคนที่มีความรู้ที่จะรับราชการในหน้าที่ต่าง ๆ และ
ประกอบกิจการต่าง ๆ ทั่วไปเป็นอันมาก เพื่อให้การปกครองบ้านเมืองเป็นผลสำเร็จ
แท้จริง และให้ชาติเราเจริญด้วยทรัพย์สินสมบัติ และวิชาความรู้ และการช่างฝีมือ
แพร่หลายเสมอเหมือนชาติอื่น การเรียนจึงเป็นข้อสำคัญในความเจริญของบ้านเมือง
เป็นอันมาก ...¹

เนื่องจากสภาพการศึกษาไทยในอดีตตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อในพุทธศาสนาเป็นสำคัญ
ซึ่งมีศูนย์กลางการศึกษาอยู่ที่บ้าน วัด และวัง โดยเฉพาะวัด จะมีพระสงฆ์เป็นเสมือนครูผู้สอน
ทำให้การเรียนในวัดจำกัดตัวผู้เรียนเฉพาะผู้ชายเท่านั้น ซึ่งประเทศทางตะวันตกมองว่าการ
ศึกษาโบราณของไทยเป็นแบบไม่เป็นทางการและไม่เป็นแผน² (Informal Education)
ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเปลี่ยนระบบการศึกษามาเป็นระบบโรงเรียนหรือระบบมีแบบแผน (Formal Education) ให้มากยิ่งขึ้น เพราะทรงมีพระบรมราช
บายที่จะให้พลเมืองของประเทศมีความรู้ความคิด ไม่เป็นที่อุทิศของผู้อื่น และสามารถนำวิชา
ความรู้ให้เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพตลอดทั้งการใช้ชีวิตในสังคม การศึกษาจึงนับเป็น
การยกระดับคุณภาพของพลเมืองอีกประการหนึ่ง ในระยะแรกเริ่มจัดการศึกษานั้น พระองค์ต้อง
ทรงประสบปัญหาหลายประการ และต้องหาทางแก้ไขเป็นระยะ ๆ เป็นเรื่อง ๆ ไป เริ่มตั้งแต่
การทำความเข้าใจกับราษฎรว่าการจัดให้เด็กเล่าเรียนนั้นจะมีคุณค่าอย่างไร ปัญหาใหญ่อยู่ที่
ต้องทรงขจัดความหวาดกลัวของราษฎรว่ารัฐบาลจะจับเอาเด็กไปเป็นทหาร ที่แรกจัดโรงเรียน
นั้นถึงกับต้องทรงจ้างให้เด็กเข้าเรียน ต้องพระราชทานสิทธิพิเศษคือเด็กผู้ชายที่เล่าเรียนได้ชั้น

¹ พระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. อนุสรณ์งาน

ฉาปนกิจศพ นางสมพร เทียนเงิน 18 พฤษภาคม 2515. หน้า 51.

² ไกวิธ วงศ์สุรวัฒน์. เล่มเดิม. หน้า 4.

ประโยคสองได้รับการยกเว้นไม่ต้องสักข้อมือ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้เป็นการวางรากฐานการศึกษาของประเทศไว้เป็นอย่างดี

ในขณะที่เดียวกันก็เกิดปัญหาเกี่ยวกับทัศนคติและนโยบายของผู้นำรัฐ ซึ่งมีความเห็นที่แตกต่างกันในการนำเอารูปแบบและวิธีการศึกษาตามแบบตะวันตกเข้ามาใช้ปรับปรุงประเทศ ทำให้โครงสร้างการศึกษาระบบโรงเรียนหรือกระบวนการจัดการและโครงสร้างการศึกษาในช่วงนี้มีลักษณะจำกัดตัวเองอยู่แต่เฉพาะกลุ่มชนชั้นนำในระบบราชการ เป้าหมายของรัฐนกลการขยายการศึกษาแห่งชาติก็ยังเป็นเพียงขั้นเริ่มต้น

การจัดการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว¹

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเริ่มการวางรากฐานการศึกษาแบบใหม่จากการเรียนการสอนในบ้าน วัด และวัง มาเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยในระยะแรกก็ยังอาศัยวัดเป็นสถานที่เล่าเรียน เพื่อประหยัดงบประมาณด้านการศึกษาที่มีอยู่อย่างจำกัด และเป็นการฟื้นฟูประเพณีการศึกษาของสังคมไทยที่ได้อาศัยวัดเป็นสถานศึกษามาก่อนอีกด้วย ประกอบกับวัดที่มีความพร้อมอยู่แล้วทั้งในด้านสถานที่และบุคลากร เพียงแต่ต้องมีการปรับปรุงระเบียบวิธีการจัดการศึกษาแบบใหม่เข้าไปใช้โดยอาศัยสถาบันเก่าแก่งเดิมของไทย ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงจากวัดมาเป็นโรงเรียนตามแบบตะวันตกก็เป็นการศึกษาแบบใหม่ แต่ก็ยังจำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มชนชั้นสูงพวกเจ้านาย สามีภรรยายังคงยึดแบบเดิมกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงและยอมรับแบบใหม่ก็กินเวลานานพอสมควร งานการศึกษาในระยะแรกเป็นไปอย่างเชื่องช้า เนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่ยังยึดมั่นในการศึกษาตามแบบประเพณีดั้งเดิมและไม่ค่อยยอมส่งบุตรหลานของตนมาเล่าเรียนในโรงเรียน

¹ศึกษารายละเอียดได้จาก มนูญ ลาสโรจน์. นโยบายการจัดการศึกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (พ.ศ. 2453-2468). 2521.

ถ้าจะพิจารณาแล้วจะเห็นว่า การจัดการศึกษาโดยให้โรงเรียนอยู่ในวัดเป็น การสนับสนุนให้เด็กนักเรียนใฝ่ใจในพระพุทธศาสนา เพราะพระสงฆ์ย่อมสั่งสอนศีลธรรม แก่เด็กเป็นธรรมดาประกอบกับเด็กมีสิ่งแวดล้อมที่ดีอยู่แล้ว จึงยอมทำให้เด็กใฝ่ใจพระพุทธ ศาสนามากขึ้น

ภายหลังการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าฟ้ามหา
วชิราวุธสยามมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จขึ้นครองราชสมบัติทรงพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์พระองค์แรกของไทยที่ได้รับการศึกษาโดยตรง
จากประเทศอังกฤษเป็นเวลาถึง 10 ปี ทรงเป็นความหวังของสมเด็จพระราชบิดาว่า จะเป็น
ผู้เชื่อมประสานวัฒนธรรมตะวันตกให้เข้ากับวัฒนธรรมตะวันออกหรือของไทย ดังปรากฏใน
พระราชหัตถเลขาตอนหนึ่งว่า

... เมื่อลูกโต (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) ได้กลับเข้ามาเมื่อใดให้ ได้มาเชื่อมให้ติดกับข้างไทย แต่อย่าโง่งง โง่หร่าน โดยทำทางหรือโดยความ คิด ซึ่งมีใช้จะห้ามไม่ให้เรียนรู้ความคิดของฝรั่ง แต่อย่าให้ต้องจำเป็นจะผ่อนจะไรย ให้กลมเกลียวไปตามเวลาของบ้านเมืองไม่ได้ ต้องรู้อยู่ตามที่คิดเห็นเช่นนั้น ฤาคิด มาขึ้น ๆ ตามลัทธิคำกฤษณะของฝรั่ง เช่น เจ้าปฤษฎางค์ (พระวรวงศ์เธอพระองค์ เจ้าปฤษฎางค์) เป็นชื่อน่ากลัวยิ่งนัก ...¹

จากพื้นฐานการศึกษาดังกล่าวแสดงว่าพระองค์ทรงมีโลกทัศน์ที่กว้างไกลยอมรับ การเปลี่ยนแปลงที่จะต้องเกิดขึ้นในสังคมไทย พระองค์มีความคิดที่จะปรับปรุงประเทศโดย เฉพาะสังคมไทยให้ทันสมัย พระองค์เริ่มเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงเห็นว่าล้าสมัย หรือจะเป็นเครื่องถ่วงความทันสมัยของสังคมไทยให้ทัดเทียมกับประเทศตะวันตก โดยเฉพาะ

¹ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระเจ้าอนงยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ 5 เมษายน 2430. อ้างใน มนูญ ลาชโรจน์. เล่มเดิม.

วิธีการจัดการศึกษาซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาคน ให้เกิดความรู้ความสามารถมี
ประสิทธิภาพเพียงพอแก่การพัฒนาประเทศ หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
 อยู่หัวได้ทรงวางรากฐานการศึกษาแบบใหม่ที่เป็นระบบขึ้นมาในประเทศแล้ว พระบาทสมเด็จพระ
 พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเห็นความสำคัญของการศึกษาและทรงสานต่อและขยายการจัดการ
ศึกษาให้กว้างขวางออกไปยิ่งขึ้น ดังพระบรมราโชวาท "การศึกษาย่อมเป็นการสำคัญยิ่ง
 และเป็นต้นเหตุแห่งความเจริญของบ้านเมือง... เราตั้งใจที่จะทำนุบำรุงการศึกษาของ
 บ้านเมืองเราอยู่เสมอ... ประเทศทั้งหลายย่อมเจริญได้ด้วยการศึกษา ประเทศใดที่จะทำนุ...
 บำรุงการศึกษาของบ้านเมืองเราอยู่เสมอ... ประเทศทั้งหลายย่อมเจริญได้ด้วยการศึกษา
 ประเทศใดปราศจากการศึกษาประเทศนั้นต้องเป็นป่าเถื่อน"¹ จึงได้มีการเปลี่ยนแปลง
นโยบายการจัดการศึกษาให้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า
เพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างชาติให้กับคนไทย ประกอบกับลัทธิจักรวรรดินิยมได้ผ่อนคลายลง
 ดังความเห็นของแถมสุข นุ่มนนท์

... สมัยรัชกาลที่ 6 อิทธิพลของจักรวรรดินิยมผ่อนคลายไปแล้ว แต่ขณะเดียวกันสมัย
 รัชกาลที่ 6 เป็นขณะที่ไทยกำลังตื่นตัวในลัทธิชาตินิยม การเสียดินแดนไปใหม่ ๆ จึง
 แค้นมาก ประการ 1 ยิ่งกว่านั้นรัชกาลที่ 6 ท่านอยู่ยุโรปนาน จนรู้จักฝรั่งว่า
 ฝรั่งเป็นอย่างไร คือฝรั่งก็ไม่แค่นั้น ก็พยายามส่งเสริมเมืองไทยมากขึ้นแล้วในขณะ
 เดียวกันคนไทยกำลังเร่งรัดในเรื่องการเรียกร้องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต เหตุผล
 เหล่านี้เกิดแนวโน้มนำส่งเสริมลัทธิชาตินิยม ...²

¹ จมื่นอมรตฤณารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช). พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.

² แถมสุข นุ่มนนท์. "ประมวลเหตุการณ์สำคัญที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาไทย,"
บทเรียนจากการจัดการศึกษาในรอบร้อยปีที่ผ่านมา. หน้า 20.

จากการเร่งรัดการจัดการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เน้นการผลิตประชาชนออกมารับราชการจนก่อให้เกิดโรคสมัยนั้น ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจำเป็นต้องปรับปรุงนโยบายการจัดการศึกษาของไทย โดยทรงนำแนวความคิดในขณะที่ยังทรงศึกษาวิชาการอยู่ที่อังกฤษนั้น ซึ่งตรงกับสมัยของสมเด็จพระบรมราชินีนาถวิกตอเรีย (ครองราชย์ พ.ศ. 2380-2444) ซึ่งเป็นสมัยที่จักรวรรดิอังกฤษกว้างใหญ่ไพศาลที่สุด ความภาคภูมิใจในตนเองของคนอังกฤษมีสูงมาโดยเฉพาะความเป็น "สุภาพบุรุษ" หรือความเป็น "ผู้ดี" ของคนอังกฤษเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป และแน่นอนว่าเป็นสิ่งที่ต้องปลูกฝังให้ กันมาตั้งแต่ยังเป็นเยาวชน¹ ดังนั้นพระองค์คงจะได้รับแนวความคิดในการที่จะสร้างพลเมืองของพระองค์ให้มีประสิทธิภาพและคุณภาพ เพื่อให้พร้อมรับกับสถานการณ์ที่จะต้องเผชิญอยู่ ดังนั้นแนวคิดของพระองค์ที่จะกลับมาเป็นไทยยิ่งกว่าไทย² พระองค์จึงทรงมีแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาที่จะช่วยพัฒนาประชาชนให้มีคุณภาพดังนี้

... แต่หากว่า การศึกษาที่เป็นมาแล้วนั้น ดำเนินไม่ถูกรอย คือ ไม่ใคร่จะได้สอนให้คนไทยนึกถึงสิ่งที่เคยเป็นมาแล้ว มักจะหันหาแบบของคนโน้นคนนั้นมาตั้งเป็นแบบอย่าง เท่ากับเอาห้วยักษ์บ้าง หัวเงาะบ้างมาสวมลงในหัวคน ก็อ้ายห้วยักษ์หัวเงาะเหล่านั้น มิใช่มันเหมือนหรือเหมาะกับรูปหัวไปทุกทีเมื่อไรถึงนายช่างจะทำให้วิจิตรพิศดารอย่างไร ก็ไม่เหมือนคน เพราะฉะนั้นถ้าไปโดยที่หัวแต่ยืนตาเราไม่ตรงรอยที่เขาเจาะไว้ ผลจะเป็นอย่างไรเล่า? เราก็ต้องหกล้มปากแตกไปเท่านั้นเอง และที่ปากแตกกันเสมอเดี๋ยวนี้ก็เพราะเหตุใด? เพราะเหตุกรรมศึกษาล้มข้อสำคัญไปเสีย ไปเข้าใจผิดเห็นเสียว่าสอนให้รู้หนังสือคิดเลข ทำบัญชีได้ก็พอแล้ว ที่แท้คน

¹ วุฒิชัย มูลศิลป์. แนวความคิดทางการศึกษาไทย 2411-2475. หน้า 88.

² หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาธีรราชเจ้า. 2531. หน้า 41.

โบราณท่านกล่าวไว้ว่า ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ความชั่วดีเป็นตรา
 นี้ก็เห็นได้ว่าความชั่วและความดีนั้นจะไป เปรียบอะไรไม่ได้ ต้องยอมยกให้เป็นตรา
 คือใครทำดีหรือทำชั่วและความดีนั้นจะไปเปรียบอะไรไม่ได้ ต้องยอมยกให้เป็นตรา
 คือใครทำดีหรือทำชั่วก็ได้แก่ตัวของผู้มันเอง เมื่อได้ประทับตราลงไปแล้ว จะเปลี่ยน
 แก้อะไรไม่ได้เป็นอันขาด ดวงตราเป็นอย่างไรก็ต้องปรากฏลายประทับตรา
 อย่างนั้น ข้อนี้เป็นข้อสำคัญมาก เพราะฉะนั้นจึงต้องฝึกฝนกันมาให้เหมาะสมเสียตั้งแต่
 เล็ก ๆ กรมศึกษาบัดนี้ก็รู้สึกแล้ว จึงได้คิดสอนจรรยาให้มากขึ้น ผลของจรรยาที่สอน
 นั้นก็คงจะเห็นได้มากขึ้นทุกที ...¹

ดังนั้นทำให้ทราบว่าการจัดการศึกษาในขณะนั้นสัมพันธ์กับนโยบายทางการเมือง
 เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมอย่างไร รวมทั้งการจัดการศึกษานั้นมุ่งจะสร้างบุคคลให้
 มีคุณลักษณะอย่างไร ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพยายาม
ปรับปรุงและขยายการศึกษาทั้งในปริมาณและคุณภาพ² โดยมีพระราชประสงค์จะส่งเสริม
ความรู้ลักษณะนิสัยของคนไทยเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชาติ พระองค์ทรงเป็นผู้นำในการ
ปลูกเร้าให้เกิดความรู้ลักษณะนิสัย³

¹ จมื่นอมรรตวรักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช). พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. เล่ม 8 เรื่องการศึกษาของชาติ ตอน 1 หน้า 104-105.

² กระทรวงศึกษาธิการ. ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2435-2507, 2507.
 หน้า 458.

³ สุลักษณ์ ศิวลักษณ์. "อภิปรายประมวลเหตุการณ์สำคัญที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษา
 ไทย," บทเรียนจากการจัดการศึกษาในร้อยปีที่ผ่านมา. กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
 หน้า 25.

ประกอบกับในสมัยของพระองค์ประชาชนได้เกิดความตื่นตัวทางการศึกษามากขึ้น
 พระองค์ได้โอนงานการจัดการศึกษาที่อยู่กับกระทรวงมหาดไทยมาไว้กับกระทรวงธรรมการ
 เพื่อให้มีอำนาจจัดการศึกษาได้อย่างเต็มที่ รวมทั้งได้แยกกรมธรรมการไปขึ้นกระทรวงวัง
 กรมสังฆการีไปขึ้นกระทรวงการคลังมหาสมบัติ และเปลี่ยนชื่อกระทรวงธรรมการเป็นกระทรวง
 ศึกษาธิการ¹ เพื่อให้จัดการศึกษาได้สะดวกมากขึ้น ในเวลานั้นกระทรวงศึกษาธิการโดยเฉพาะ
 การดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย
 มาลากุล) และเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ทำให้บริหารงาน
 กระทรวงศึกษาธิการได้อย่างเต็มที่ ดังนั้นนโยบายการจัดการศึกษาในสมัยนี้จึงได้เน้นการจัด
 การศึกษาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. นโยบายส่งเสริมการจัดการศึกษาด้านอาชีพ

นโยบายหรือแนวความคิดในการจัดการศึกษาเพื่อวิชาชีพ ทั้งนี้โดยเห็นว่า การผลิตคน
 เข้ารับราชการนั้นเป็นการแออัดคับคั่งไปทางเดียวและบุคคลที่ได้เล่าเรียนวิชาความรู้ทางสามัญ
 มาครึ่ง ๆ กลาง ๆ แล้วก็มุ่งแต่จะเข้ารับราชการ ทำให้ละเลยหรือทอดทิ้งวิชาชีพที่บรรพบุรุษ
 เคยทำมาแต่อดีต เช่น วิชาการหัตถกรรม หรือการเกษตรกรรม ทрудโทรมขาดการพัฒนาให้
 เจริญก้าวหน้า นอกจากนั้นบรรดากำลังคนและทรัพยากรที่มีอยู่มาก ก็ไม่ได้ใช้ประโยชน์ให้เต็มที่
 ด้วยวิธีการใหม่ ๆ อย่างที่ประเทศเจริญแล้วได้เร่งรัดพัฒนาอยู่ในขณะนั้น ทำให้ปัญหาที่คนมี
 ความรู้เฉพาะวิชาสามัญทำงานทำไม่ได้ขาดความรู้ด้านวิชาชีพ ซึ่งเกิดขึ้นเพราะคนที่มีความรู้
 ทางสามัญมากขึ้นก็มุ่งแต่จะรับราชการ ทำให้คนลังงานและประเทศไม่พัฒนาทางเศรษฐกิจเท่าที่
 ควร จึงจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงนโยบายการจัดการศึกษาโดยบรรจุวิชาชีพไว้ในการเรียน

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/1 รายงานการประชุมอุปราชและสมุหเทศา
 ภิบาล. ลงวันที่ 24 ธันวาคม 2462.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสนับสนุนงานการศึกษาด้านอาชีพของประชาชนเป็นอย่างมาก พระองค์ได้มีพระราชดำรัสตอบรายงานกราบบังคมทูลของเสนาบดีกระทรวงธรรมการในงานแสดงศิลปหัตถกรรมครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2455 ตอนหนึ่งว่า

... ว่าถึงการเลี้ยงชีพในทางหัตถกรรม เราผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดินก็กล้ายืนยันได้ว่า ไม่เป็นการเลวทรามกว่าเป็นเสมียนหรือเป็นข้าราชการ ดังที่คนเป็นอันมากยังสำคัญผิดอยู่นั้นเลย คงจะได้รับการ ยกย่อง ชูบเลี้ยงเช่นกันคือ ถ้าตั้งตนเป็นหลักฐานมั่นคง ในการขายหรือศิลปการได้แล้วเราคงจะตั้งเป็นขุนนางได้ ไม่ผิดอะไรกับผู้รับราชการ...¹

สาเหตุสำคัญประการหนึ่ง ในการที่รัฐบาลเร่งรัดให้จัดการศึกษาในด้านอาชีพนั้น คือ ความอึดตัวของตำแหน่งหน้าที่ราชการโดยเฉพาะในระดับเสมียนพนักงาน ซึ่งเคยมีความต้องการอย่างมากในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่เมื่อเวลาผ่านไป บรรดาตำแหน่งราชการเหล่านั้นก็มีบุคคลอยู่ในตำแหน่งเกือบเต็มหมดแล้ว หรือหากมีว่างก็ต้องการใช้บุคคลที่มีระดับความสามารถสูงขึ้น

นโยบายการจัดสอนวิชาชีพ นอกจากเรื่องความอึดตัวของตำแหน่งหน้าที่ในราชการแล้ว ยังมีปัจจัยมาจากการขยายการศึกษาภาคบังคับอีกด้วย โดยกลั่นกันว่า ถ้าการจัดการศึกษาภาคบังคับได้แพร่หลายไปยังประชาชนทั่วประเทศแล้ว ความคิดอยากรับราชการหรือที่เรียกกันว่า "ใครอยากเป็นเสมียน" ก็จะแพร่ไปกว้างขวางด้วย เพราะถ้าการศึกษาภาคบังคับมีแต่เรียนวิชาการหรือวิชาสามัญก็จะทำให้ผู้เรียนพากันละทิ้งวิชาอาชีพที่วงศ์ตระกูลเคยทำมาเสียพากันไฝฝืนแต่จะรับราชการ

การจัดการศึกษาในด้านอาชีพศึกษานี้เป็นความคิดที่ได้เห็นความสำคัญและความเร่งด่วนเกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้นจะเห็นได้ว่านโยบายการ

¹ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๗ และยอห์น. ประวัติสังเขปแห่งการศึกษาของประเทศไทย. 2463. หน้า 75.

ศึกษาที่มุ่งเน้นอาชีวศึกษาในรัชสมัยพระองค์ได้เป็นความคิดที่ได้ริเริ่มอย่างจริงจัง ของ
เสนาบดีกระทรวงธรรมการ คือพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ และ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี
ซึ่งท่านได้พยายามให้นโยบายนี้เป็นการจริงจังขึ้นในครั้งที่ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา
ศึกษาพุทธศักราช 2464 ในหลักสูตรระบบชั้นเรียนระดับประถมศึกษาซึ่งมี 5 ปีนั้น
ให้ชั้นประถมปีที่ 1-3 สอนวิชาสามัญและชั้นประถมปีที่ 4-5 สอนวิชาอื่น

2. นโยบายการจัดการศึกษาเพื่อชาตินิยม

นโยบายการจัดการศึกษาที่สำคัญประการที่สอง คือนโยบายการจัดการศึกษาในแนว
สร้างความรู้รักชาตินิยมให้แก่ประชาชน แนวนโยบายดังกล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นพระบรมราโชบาย
ที่เกิดจากแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยตรงก็ว่าได้ เนื่อง
จากพระองค์ได้เสด็จไปทรงศึกษาวิชาการในต่างประเทศถึง 10 ปี จึงทำให้แนวพระราชดำริ
เกี่ยวกับการสร้างชาตินิยมของพระองค์มีลักษณะเป็นแบบตะวันตก ทรงยึดเอารูปแบบชาตินิยมที่
อังกฤษยึดถือ ดังเห็นได้จากการทรงอ้างถึงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ นั้น ทรงหยิบยืมการ
อ้างอิงถึง "พระผู้เป็นเจ้า พระมหากษัตริย์ ประเทศ" (God, King, Country) ของอังกฤษ
มาทรงอธิบายสามสถาบัน¹ เพราะพระองค์เชื่อว่า การปฏิรูปต่าง ๆ ที่รัชกาลที่ 5 ทรงทำไว้
นั้นเป็นเพียงการปฏิรูปให้โครงการสร้างทางการปกครองดีขึ้นเท่านั้น แต่ไม่ได้แก้ปัญหาการขาด
ความร่วมมือระหว่างรัฐบาลกับประชาชนด้วยกัน ฉะนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ที่จะทำให้
ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคมให้แน่นแฟ้นขึ้น โดยใช้ลัทธิชาตินิยม²

¹ ญาณ ชุมจันทร์. "พระบรมราโชบายในการใช้ลัทธิชาตินิยมของพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว," จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 3:

27 เมษายน-มิถุนายน 2519 : หน้า 29.

² แหล่งเดิม. หน้า 27.

ในเรื่องนโยบายการจัดการศึกษาเพื่อชาตินิยมนี้ในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ท่านได้แสดงให้เห็นปรากฏไว้ในบทความเรื่องผลแห่งวิธีการศึกษาของเยอรมัน ซึ่งพระองค์ทรงใช้นามแฝงว่า รามจิตติ ดังนี้

... ตามความศึกษาของข้าพเจ้า หาได้เป็นไปในทางที่จะประกอบอาชีพทางครูไม่ เพราะฉะนั้นความเห็นของข้าพเจ้า ที่จะแสดงจะเป็นความเห็นของผู้ชำนาญทางครู ศาสตร์หาไม่ได้ แต่อาศัยเหตุที่ข้าพเจ้าศึกษาในทางประวัติศาสตร์ (หรือเรียกอย่าง ภาษาที่คนเข้าใจกันเรียกกันว่าวิชาพงศาวดาร) จึงมีความจำเป็นอยู่ที่ข้าพเจ้าจะต้อง เอาใจใส่ในสรรพวิชาอื่น ๆ อีกหลายอย่าง ซึ่งจำเป็นต้องใช้พิจารณากิจการและความ เป็นไปของมนุษย์โดยทั่ว ๆ ไป เช่น วิชาภูมิศาสตร์ ธรรมศาสตร์ (กฎหมาย) จรรยา (ศาสนา) รัฐศาสตร์และมโนศาสตร์ (ไซคอลอจี) เป็นต้น

ความประสงค์อันควรสำหรับการศึกษา คือ

1. ให้เป็นพลเมืองดี รู้จักจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ศาสนา และรู้จักซื้อตรง ต่อหน้าที่ของตน
2. ให้รู้จักราคาแห่งความเสียสละ คือตัวเองยอมลำบากเพื่อให้ความสะอาดแก่คณะ หรือชาติ ...¹

จะเห็นว่าพระองค์ทรงเน้นที่จะให้ประชาชนมีความเข้าใจในความเป็นคนไทยของตนเองที่จะดำรงความเป็นเอกราชของชาติ และเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพดี เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความมั่นคงปลอดภัยให้กับประเทศ รวมทั้งให้นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับบ้านเมืองหรือรัฐ และระบอบวิธีการปกครองแบบสมัยใหม่ เป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสติปัญญาให้ฉลาดทันต่อความเจริญทางวัตถุ และให้เข้าใจถึงเจตนารมณ์ของการปกครองแบบรวมศูนย์ให้ยอมรับ

¹ รามจิตติ (นามแฝง). "ผลแห่งวิธีการศึกษาของเยอรมัน," วิทยาจารย์. เล่ม 16. 2458. หน้า 104.

อำนาจรัฐ คือการเป็นพลเมืองดีของชาติ¹ และเป็นสมัยที่พระองค์ต้องการปลูกฝังความเป็นชาตินิยมในหมู่คณะไทย ดังจะเห็นได้จากนายสเตเฟน กรีน ได้สรุปนโยบายชาตินิยมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ไว้ว่า

... เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักในปัญหายั่งยืนทางการปกครองของไทย จึงทรงกระตุ้นความเจือชาของประชาชน โดยสร้างลัทธิชาตินิยมขึ้นมา โดยที่ประเทศไทยมิได้เคยมีประสบการณ์ในเรื่องอาณานิคม แต่อย่างใด ประกอบกับทรงใช้ เหตุผลและความคิดในการเร้าความรู้สึกชาตินิยมที่มีน้ำหนักไม่เพียงพอ การเร้าความรู้สึกชาตินิยมของพระองค์จึงไม่ได้ผลเท่าที่ควร ...²

ปัจจัยอีกประการหนึ่ง ในการปลูกฝังความรู้สึกทางชาตินิยม คือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความพยายามจะให้เกิดความสามัคคี โดยยึดเอาสถาบันหลักของบ้านเมือง คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นจุดศูนย์กลาง พระองค์เคยมีพระราชปรารภถึงบรรดาข้าราชการที่มีอาวุโสว่า มักจะไม่ค่อยเชื่อฟังในพระองค์ ซึ่งเปรียบเสมือนผู้นำรัฐบาลในยุคนั้น ทั้งนี้เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลังจากการสิ้นสุดของรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บรรดาข้าราชการเก่า ๆ บางคนยังมีความคิดในการปฏิบัติราชการตามที่ตนเชื่อถือมากกว่าจะได้เชื่อฟังพระราชดำริหรือพระราชกระแสรับสั่งของพระมหากษัตริย์องค์ใหม่ ดังเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตอนหนึ่งว่า

... ตัวเราเวลานี้ ตกอยู่ในที่ลำบาก ยากที่จะรู้ว่าภัยอันตรายจะมาถึงตัวเวลาใด เพราะเรารู้สึกประหนึ่งว่า เป็นตัวคนเดียวหาพวกน้องมิได้ ถ้าที่เป็นพวกน้องก็

¹ วาสุณี ไอลสารมย์. การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ.2411-2475. หน้า 276-303.

² Green, Stephen. "King Wachirawut's Policy of Nationalism,"

The J.S.S in Memoriam Phya Anuman Rajadhon, p'258. อ้างใน มนูญ

ลาซโรจน์. เล่มเดิม. หน้า 37.

พะเอินเป็นผู้อยู่ในตำแหน่งอันหาอำนาจมิได้ ส่วนผู้ที่มีอำนาจที่ใหญ่ในราชการนั้น เรารู้สึกว่ามี ความเชื่อถือในตัวเราน้อยกว่าที่ควรจะมี เพราะฉะนั้น เราจะว่ากล่าว ตักเตือนแต่อย่างใดมันจะไม่ใคร่เชื่อฟัง ถือกฏฐานะไปว่าตนได้เคยเป็นราชการ มาก่อนเราบ้าง ถ้าถือว่ามี ความรู้และความเข้าใจ ความประสงค์และความคิดของ ประชาชนดีกว่าเราบ้าง แปลว่าพวกเก่าก็เห็นว่าเราหัวใหม่เกินไปและอวดดีไม่เชื่อ ฟังคำผู้ใหญ่ ฝ่ายพวกใหม่ก็เห็นว่าเรายังเก่า ถ้าว่าไม่มีความมักเดงพองและเกรงใจ พวกเก่าเกินไปในคณะเสนาบดีของเราแย่งแบ่งเป็น 2 พวก อยู่ได้เช่นนี้ในหมู่ราชการ ตามกระทรวงจะเป็นอย่างไร ย่อมต้องเป็นตามความคิดของนายเป็นพื้น ๆ ...¹

เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อาจจะทรงเปรียบเทียบให้เป็น อุปสรรคในการบริหารราชการแผ่นดินของพระองค์ ซึ่งในวงการบริหารชั้นสูงในยุคนั้นประกอบด้วยข้าราชการที่มีความอาวุโสแตกต่างกันคือ บางท่านก็รับราชการมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บางท่านก็เป็นข้าราชการในต้นรัชสมัยของพระองค์ ทำให้ มีความคิดในการปฏิบัติราชการแตกต่างกันเป็นธรรมดา พระองค์จึงทรงเห็นว่าการใช้ลัทธิ ชาตินิยมจะเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ปัญหาในเรื่องการแตกแยกทางความคิด โดยมีจุดศูนย์ รวมที่สถาบันพระมหากษัตริย์และชาติหรืออีกนัยหนึ่ง นโยบายการสร้างชาตินิยมเป็นส่วนหนึ่ง ในการสร้างความมั่นคงทางการเมืองให้แก่พระองค์ท่านด้วย

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 ราชการกระทรวงมหาดไทย ที่ 36/16 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระยาเทพอรพูน พระยา อุทัยมนตรี และพระยาสุธรรมราช. ลงวันที่ 8 มิถุนายน 2455.

3. นโยบายการขยายการศึกษาภาคบังคับ

เป็นความคิดที่จะจัดการศึกษา เพื่อให้คนส่วนใหญ่ของประเทศได้มีโอกาสได้รับการศึกษา และใช้ความรู้ทางการศึกษาพัฒนาตนเองและสังคม ซึ่งนักการศึกษาของไทยได้มีความคิดที่จะจัดการศึกษาภาคบังคับมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเห็นว่าการศึกษาของทวยราษฎร์นี้จะเป็นการเร่งรัดให้ประชาชนได้มีคุณภาพสูงขึ้น และทำให้ประเทศได้พัฒนาทัดเทียมกับอารยประเทศ ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสานนโยบายต่อเนื่องและได้เตรียมงานสำคัญสำหรับการศึกษาของทวยราษฎร์อยู่ 2 ประการ คือ

1. การขยายการศึกษาภาคบังคับนี้ให้แพร่หลายและมีความเจริญโดยเต็มที่
2. การประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ

ดังนั้นในปี พ.ศ. 2457 เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) ได้ร่างพระราชบัญญัติภาคบังคับสำหรับบังคับให้ประชาชนได้เข้าศึกษาเล่าเรียนในชั้นประถมศึกษา ใช้ชื่อว่าพระราชบัญญัติลักษณะบังคับให้เด็กเล่าเรียน ซึ่งร่างพระราชบัญญัตินี้ได้กล่าวคำปรารภไว้ตอนหนึ่งว่า

... เพราะเหตุสมัยและความเป็นไปของบ้านเมืองได้เปลี่ยนแปลงมาละนี้ จึงจำเป็นต้องบำรุงศิลปวิทยาการทั้งปวงของเราให้เจริญขึ้น ป้องกันไม่ให้เสื่อมทรามลงได้ด้วยอำนาจต้องแข่งขันกับผู้อื่น การที่จะทะนุบำรุงและป้องกันเช่นนี้ ก็ได้เตรียมจัดการให้เด็กทุกคนแม้ในชั้นต้นเพียงเด็กชายก่อนได้รับการฝึกหัดสั่งสอนให้ทั่วหน้ากัน เพื่อทำพื้นให้กว้าง จึงจะได้ยอดที่งาม ...¹

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ. 2/2 ร่างพระราชบัญญัติบังคับให้เด็กเล่าเรียน พุทธศักราช 2457.

เมื่อเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ได้นำร่างพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้มีพระราชกระแสให้นำเข้าปรึกษา ในที่ประชุมเสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ ณ พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2457¹ ในการประชุมครั้งนี้ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทรงให้ความเห็นต่อที่ประชุมในฐานะที่พระองค์ได้ร่วมวางรากฐานการจัดการศึกษาสำหรับทวยราษฎร์มาตั้งแต่ต้นโดยทรงชี้ให้เห็นว่า การศึกษาสำหรับทวยราษฎร์ได้ดำเนินมาด้วยดีและกำลังเจริญก้าวหน้าขอให้หาทางอุดหนุนส่งเสริมกันต่อไป แต่สำหรับร่างพระราชบัญญัติภาคบังคับนั้นสุดแล้วแต่ที่ประชุมจะพิจารณา

ผลการประชุมพิจารณาร่างพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับฉบับดังกล่าว ไม่ผ่านความเห็นชอบของคณะเสนาบดี เนื่องจากความเห็นเรื่องงบประมาณในการใช้จ่ายดังเหตุผลที่ว่า

... เรื่องจัดการศึกษานี้ เจ้าพระยาพระเสด็จได้นำความเห็นมาปรึกษาถี่ถ้วนแล้ว ปัญหาข้อข้องเวลานี้ ถึงจะจัดเป็นมณฑล ๆ ก็ตาม แต่ถ้าเก็บเงินเป็นค่าเล่าเรียน ในมณฑลใดเข้าแล้ว ก็จะเป็นการทอนกำลังความคิดที่จะเก็บภาษีอื่น ๆ ในท้องที่นั้น ๆ เพราะการที่จะต้องใช้จ่าย ไม่ยุติแต่การศึกษาอย่างเดียว ทางกระทรวงมหาดไทย ก็ต้องทำถนนหนทาง เป็นต้น พระดำริห์ในกรมพระดำรงว่า ในมณฑลตะวันตกที่เก็บเงินค่าราชการอยู่ 4 บาท คิดขึ้นเป็น 6 บาท ก็ให้เท่ากัน ก็เห็นว่ายังไม่พอ การทหารและกระทรวงยุติธรรมก็จะต้องขึ้นเงินอยู่ทั้งนั้น เงินเหล่านี้ต้องใช้ภาษีอากร

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/5 รายงานการประชุมเสนาบดีสภา ครั้งที่ 1. ลงวันที่ 12 กันยายน 2457.

ทั้งสิ้น ...¹

ฉะนั้นความพยายามครั้งแรกของกระทรวงธรรมการในการที่จะประกาศใช้พระราชบัญญัติภาคบังคับประถมศึกษาก็ได้ตกไปเนื่องจากการคัดค้านในเรื่องงบประมาณที่จะใช้จัดการศึกษาในระดับนี้ ต่อมาพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ สืบแทน ได้เพิ่มความพยายามในการที่จะประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาภาคบังคับให้สำเร็จให้ได้ การต่อสู้ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ในการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ นอกจากจะต่อสู้กับเสนาบดีกระทรวงการคลังแล้วเสนาบดีกระทรวงนครบาลคือเจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) ก็ได้คัดค้าน ในประเด็นที่ว่าหากบังคับให้เด็กมาโรงเรียน ก็จะเป็นการพรากเด็กมาจากพ่อแม่ซึ่งได้ใช้แรงงานของเด็กทำให้พ่อแม่ต้องประสบความยากลำบากในการทำมาหากิน และจะทำให้เด็กมิได้ฝึกฝนวิชาชีฟตามเหล่าตามตระกูล ตลอดจนยุ่งยากในทางเศรษฐกิจค่าใช้จ่ายสำหรับผู้ปกครองนักเรียนด้วย

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้กล่าวชี้แจงให้เห็นว่า การจัดการเรียนในระดับประถมศึกษา นั้น มีการสอนวิชาชีฟด้วย โดยกล่าวถึงหลักสูตรที่จะจัดในระดับประถมศึกษาภาคบังคับว่า

... หลักสูตรประถมศึกษานั้นสำหรับชาย มีการเรียนสามัญล้วนอันเป็นส่วนมนุษยธรรม 3 ปี กับการเรียนวิชาเฉพาะ อันเป็นการเตรียมตัวสำหรับการอาชีพ ซึ่งเป็นความต้องการของทวยราษฎร์ ดังที่กระทรวงนครบาลอ้างอีก 2 ปี แต่แทนที่จะปล่อยให้ทำกันไปตามบุญตามกรรม ซึ่งเป็นการพนันสมัยเสียแล้ว จึงจำเป็นต้องนำมาจัดการฝึกหัดให้เป็นกิจจะลักษณะเสียทีเดียว เพราะว่าสมัยนี้ไม่ว่าชาติใด ย่อมจะมักเขม้นที่จะเตรียมทวยราษฎร์ของประเทศให้เป็นผู้ประกอบอาชีพได้เจริญที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อผลที่สุด

¹ แหล่งเดิม.

คือการเผยแพร่พาณิชย์อันเป็นเครื่องนำมาซึ่งความสมบูรณ์แห่งชาติ ...¹

แม้ว่าพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับได้รับการท่วงเหนี่ยวและได้บังคับด้านจากหลายฝ่ายดังที่กล่าวมาแล้ว แต่ในที่สุดเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีก็สามารถประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาภาคบังคับ โดยมีพระบรมราชโองการประกาศออกมาเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2464 นับว่างานจัดการศึกษาภาคบังคับแก่ทวยราษฎร์ได้ก้าวขึ้นสู่ขั้นที่เจริญแพร่หลาย

ผลการดำเนินการจัดการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

การจัดการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นการดำเนินงานที่ต่อเนื่องของการจัดการศึกษาแบบสมัยใหม่ที่ไดวางรากฐานไว้แล้วในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผลการดำเนินงานในช่วงสมัยนี้ จึงเป็นผลต่อเนื่องอาจเรียกว่าเป็นสมัยที่เสริมสร้างปรับปรุง และขยายงานทางการศึกษาให้เข้ากับยุคสมัยและแพร่หลายไปอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น ทั้งในกระบวนการดำเนินงานและรูปแบบของสถาบันการศึกษา ตลอดทั้งด้วยทฤษฎีหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา นอกจากนี้ยังปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจุดมุ่งหมายการจัดการศึกษาบางประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการศึกษาเพื่อคนส่วนใหญ่ของประเทศให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการทางด้านอาชีพของประชาชน คือความคิดที่จะจัดอาชีวศึกษาด้านกลุกรรมที่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศได้ประกอบอาชีพนี้อยู่ ทั้งนี้ได้อาศัยนักการศึกษาไทยที่ได้รับอิทธิพลและความคิดสมัยใหม่มาจากต่างประเทศ เช่น เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ที่เ็นแนวความคิดที่จะพยายามจัดการศึกษาเพื่อสนองความต้องการของสังคม และบุคคลให้มีประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงจุดมุ่งหมายการศึกษาที่ฝึกคนเข้ารับราชการ สอนองความต้องการของ

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.4/5 เรื่องพระราชบัญญัติประถมศึกษา

ประเทศในช่วงเริ่มแรกในการวางหลักฐานจัดการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งคุณค่าของการจัดการศึกษา เพื่อให้คนเข้ารับราชการได้ฝังรากลึกจนยากที่จะถอนเสียได้

การพัฒนาการศึกษาที่เด่นที่สุดในช่วงนี้ก็คือ การประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา ซึ่งนับเป็นความกล้าหาญของผู้บริหารการศึกษาในยุคนั้นอย่างยิ่ง เพราะในขณะนั้นประเทศมีทรัพยากร และบุคลากรที่มีความสามารถทางการศึกษาอยู่จำกัด และประเทศกำลังประสบความยุ่งยากทางเศรษฐกิจและการเมืองหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2457-2461) แต่ก็สามารถประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาออกมาบังคับให้เด็กได้เล่าเรียนทั่วประเทศ ซึ่งเป็นรากฐานการจัดการศึกษาเพื่อประชาชนชาติทั้งมวลที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เรียกว่า National Education เป็นการมุ่งพัฒนาประชาชนทั้งประเทศให้มีคุณภาพสูงขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งให้เป็นไปตามคติที่ว่า "อย่าเพียรปั้นยักษ์และเทวดาเลย จงยกมนุษย์ขึ้นทั้งกะบิกะจะได้เทวดาเอง"

นอกจากนี้ความพยายามที่จะสร้างสถาบันทางการศึกษาให้เป็นระเบียบทั้งด้านรูปแบบ และให้มีกฎหมายรับรอง และความพยายามที่จะสร้างหน่วยงานการศึกษาตั้งแต่ระดับโรงเรียน ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และอุดมศึกษาระดับมหาวิทยาลัย การออกกฎหมายที่เรียกว่าพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ และพระราชบัญญัติประถมศึกษา เป็นการวางระเบียบ การบริหารและการควบคุมการศึกษา ตรวจตราคุณภาพ

ฉะนั้นถ้าจะกล่าวถึงผลการจัดการศึกษา ในระยะเวลาเพียง 15 ปี (พ.ศ. 2453-2468) ก็พอจะเห็นผลการดำเนินงานได้ดังต่อไปนี้

1. การวางรูปแบบการศึกษามัยใหม่

ผลการจัดการศึกษาในยุคนั้นที่เห็นได้เด่นชัดในประการแรกก็คือ การก่อตั้งสถาบัน การศึกษาหรือระบบโรงเรียนตามแบบสากล นับตั้งแต่โรงเรียนชั้นประถมศึกษา โรงเรียน มัธยมศึกษา โรงเรียนอาชีวศึกษา และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีโครงสร้างของระบบ โรงเรียนที่เห็นได้เด่นชัดยิ่งกว่าสมัยที่ล่วงมาแล้ว รูปแบบของสถาบันทางการศึกษา จะเห็น

ได้ดังต่อไปนี้

1. โรงเรียนชั้นมูลศึกษา ซึ่งเป็นการสอนการเรียนในระดับต่ำกว่าระดับประถมศึกษา มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้สามารถอ่านและเขียนหนังสือได้ จัดสอนตามวัดต่าง ๆ ในชนบทซึ่งอยู่ห่างไกลตัวอำเภอหรือตัวเมือง

2. โรงเรียนประถมศึกษา เป็นรูปโรงเรียนประจำตำบลที่ประชาชนช่วยกันจัดตั้งและดำเนินงาน มีอยู่ทุกตำบล โดยมีกรรมการตำบลประกอบด้วยเจ้าอาวาส กำนัน และแพทย์ ประจำตำบลเป็นกรรมการ จัดการบริหารบังคับให้เด็กชายหญิงที่มีอายุตั้งแต่ 7-14 ปี เข้าเล่าเรียนแบ่งเป็น 2 ระดับ ระดับต้นเรียกว่าการประถมศึกษาตอนต้น มีเวลาเรียน 3 ปี สำเร็จแล้วก็สามารถเรียนต่อไปในระดับมัธยมศึกษาได้ หากผู้ใดไม่สมัครใจเรียนต่อก็บังคับให้เรียนประถมศึกษาวิสามัญ ซึ่งสอนวิชาสี่ตามสภาพท้องถิ่นอีก 2 ปี

3. โรงเรียนมัธยมศึกษา มีโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำตามที่ตั้งที่ว่าการมณฑลต่าง ๆ เป็นการศึกษาสายสามัญ ซึ่งส่วนใหญ่ผู้ที่นิยมศึกษาในระดับนี้จะศึกษาในระดับมัธยมศึกษาสายสามัญหรือความรู้ทางวิชาการเป็นส่วนใหญ่

4. ระดับอุดมศึกษา มีสถาบันมหาวิทยาลัย คือ การสถาปนาโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จะเห็นได้ว่าโครงสร้างการศึกษาได้มีรูปแบบ ตั้งแต่ระดับต่ำสุดถึงระดับสูงสุด คือ มหาวิทยาลัยให้เราโดยเด่นชัด มีกฎหมายการศึกษารองรับการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา มีกฎหมายโรงเรียนราษฎร์ จัดระเบียบการจัดการศึกษาที่เอกชนเป็นผู้ดำเนินการ

จะเห็นได้ว่าการศึกษาทองไทย ได้วิวัฒนาการออกจากวัดซึ่งเป็นการศึกษาแบบโบราณ มาสู่สถานการณ์มหาวิทยาลัย หลังจากยุคทองของการปฏิรูปการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และตอนต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้สิ้นสุดลงแล้ว การศึกษาของไทยจึงมีพลังผลักดันในตัวเองที่จะสนองจุดมุ่งหมายที่วางไว้ และที่จะปฏิรูปเองต่อไป

2. การจัดการศึกษาก่อให้เกิดความร่วมมือในการบำรุงการศึกษา

เมื่อมีการเริ่มจัดโรงเรียนสำหรับทวยราษฎร์ที่เรียกว่า โรงเรียนมูลศึกษาตามวัด ใน พ.ศ. 2453 ได้มีการประชุมแบ่งงานและหน้าที่ในการจัดการศึกษาที่น่าสนใจ และศึกษากันอย่างยิ่ง คือการประชุมจัดการศึกษาเบื้องต้นแก่ทวยราษฎร์โดยกระทรวงมหาดไทย และกระทรวงนครบาล ซึ่งสิ่งที่น่าสนใจคือการดึงเอาประชาชนในท้องถิ่นให้เข้ามาร่วมแรงร่วมใจเพื่อดำเนินงานทางการศึกษาให้แก่บุตรหลานของตน ให้ประชาชนเสียสละกันเองในการจัดหางบประมาณ และควบคุมการดำเนินงานการศึกษาในท้องถิ่น แนวความคิดนี้เป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี นำมาวิเริ่มและเป็นกำลังสำคัญในการจัดการศึกษาประชาบาล โดยการเก็บภาษีการศึกษาที่เรียกว่า "เงินศึกษาพลี"

ในตอนต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้ประกาศเป็นพระราชินยว่า การสร้างกุศลเพื่ออุทิศให้แก่ผู้ตายนั้น ทรงมีพระราชประสงค์ให้สร้างโรงเรียนมากกว่าสร้างวัด ดังข้อความตอนหนึ่งที่ว่า

... ได้มีพระราชปรารภว่า การสร้างวัด เมื่อนานไปชาติผู้ทะนุบำรุงก็จะรกร้างทรุดโทรม มิได้เป็นสิ่งที่นำความเจริญมายังพุทธศาสนา แต่การสร้างโรงเรียนมีผลานิสงส์งามจริง ทั้งฝ่ายพุทธจักรและอาณาจักรเป็นที่ศึกษาของประชาชน เป็นสาธารณประโยชน์ให้ประกาศเป็นพระราชนิยมทั่วกันว่า ใครมีจิตศรัทธาในพระพุทธศาสนา จะบำเพ็ญกุศลด้วยการสร้างโรงเรียน ก็เป็นสิ่งพึงทำได้และจะสร้างวัดก็เห็นว่าควรช่วยปฏิสังขรณ์วัดที่มีอยู่แล้ว ให้มั่นคงสืบไปจะดีกว่าสร้างใหม่ ...¹

ต่อมาเมื่อมีการประกาศให้พระราชบัญญัติประถมศึกษาในปี พ.ศ. 2454 ก็อาศัยรากฐานความคิดในการจัดการศึกษา โดยอาศัยความร่วมมือจากประชาชนในท้องถิ่น ตามความคิด

¹ กระทรวงธรรมการ. รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 4 เรื่องประกาศพระราช
 นิยมบำเพ็ญกุศลสร้างโรงเรียน. พ.ศ. 2458. หน้า 3.

เดิม คือกรรมการจัดการศึกษาที่กล่าวแล้ว ก็มีหน้าที่ในการดำเนินงานจัดการศึกษาในโรงเรียนประชาบาล ซึ่งเปิดสอนในระดับประถมศึกษา บางมหเทลก็สามารถอาศัยความร่วมมือจากประชาชนและข้าราชการจัดการศึกษาได้ก้าวหน้ามาก ซึ่งอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากประชาชน คณะสงฆ์ และข้าราชการหลายฝ่ายช่วยกันเป็นอย่างดี ทั้งนี้โดยอาศัยการกระตุ้นหรือชักจูงใจจากผู้บริหารที่เห็นในคุณค่าของการจัดการศึกษา

ความร่วมมือร่วมใจอีกประการหนึ่งที่ได้เห็นได้ชัดก็คือ การที่ได้ประชาชนหรือเอกชนเข้าช่วยกันจัดการศึกษา ที่เรียกว่าโรงเรียนราษฎร์ ซึ่งจะเห็นได้ว่าการประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ได้ทำให้เพิ่มจำนวนโรงเรียนและนักเรียนมากขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้ให้แนวทางในการจัดตั้งและบริหารโรงเรียน ทำให้เอกชนเกิดความมั่นใจอย่างเพียงพอในการจัดการศึกษา จึงได้ก่อตั้งโรงเรียนราษฎร์ขึ้นเป็นผลให้โรงเรียนราษฎร์ได้แพร่หลายเป็นการได้รับความร่วมมือในการจัดการศึกษาจากประชาชนที่มีทุนทรัพย์และความสนใจที่จะลงทุนในกิจการกุศลด้านการศึกษาของเยาวชน

3. การเน้นความสำคัญของการอาชีวศึกษา

การจัดการศึกษาอาชีวศึกษาเป็นความคิดที่นักการศึกษาที่สำคัญของรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เฝ้าเล็งเห็นว่า เป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญยิ่งที่จะต้องดำเนินการให้สำเร็จลุล่วงไปให้ได้ ทั้งนี้เพื่อกำจัดทัศนคติของประชาชนที่มีความฝังใจที่จะเข้ารับราชการให้หันมาสนใจในการประกอบอาชีพทางด้านพาณิชยกรรม หรือทางหัตถกรรมหรือกสิกรรมให้มากขึ้น เนื่องจากได้ตระหนักกันเป็นอย่างดีว่า ทางราชการไม่สามารถที่จะรับคนที่สำเร็จการศึกษาครึ่ง ๆ กลาง ๆ คือเรียนไม่จบวิชาความรู้ด้านหนึ่งด้านใดอย่างจริงจัง แต่มีความประสงค์จะเข้ารับราชการโดยเห็นว่าเป็นอาชีพที่สะดวกสบายไม่ต้องตั้งตนร้นขวบชววยเหมือน

อย่างประกอบอาชีพอื่น ๆ¹

ผลการจัดการศึกษาด้านอาชีวศึกษา กล่าวโดยสรุปเป็นสมัยวางรากฐานงานอาชีวศึกษาในประเทศไทย ทั้งทางด้านเกษตรกรรม หัตถกรรม และพาณิชย์กรรม แม้ว่าผลการจัดในระยะแรกจะอยู่ในจำนวนจำกัด และไม่ประสบผลรวดเร็วเท่าที่ควรก็เป็นเรื่องที่มีอุปสรรคและปัญหาที่น่าเห็นใจ เพราะการพัฒนางานอาชีวศึกษาย่อมต้องอาศัยปัจจัยอื่น ๆ อีกหลายประการ เช่น การสนับสนุนของการตลาด ความต้องการของผู้บริโภค การส่งเสริมจากรัฐบาลในด้านการจำหน่ายและการขนส่ง

ในช่วง 15 ปี ของรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นการริเริ่มวางรากฐาน และสร้างทัศนคติให้ประชาชนได้เห็นความสำคัญหันมาสนใจประกอบอาชีพทางด้านอื่น ๆ ไม่มุ่งมันแต่จะรับราชการอย่างเดียวหลังจากสำเร็จการศึกษาแล้ว ถ้าผู้บริหารประเทศในเวลาต่อมาได้ให้ความสนใจและพัฒนาอาชีวศึกษาอย่างมีโครงการต่อเนื่องกันแล้ว ก็จะทำให้การจัดการศึกษาด้านอาชีวศึกษาในประเทศไทยได้ก้าวหน้าไปกว่าที่เป็นอยู่ขณะนี้

4. การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่าการที่จะดำเนินการปฏิรูปและการพัฒนาประเทศให้หลุดพ้นจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงวางรากฐานไว้นั้นคือ การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือการปลูกฝังให้ประชาชนมีความรู้สึกใน

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/13 คำกราบบังคมทูลของพระยาวิสุทธีสุวิยศักดิ์ เรื่องความเห็นที่จะจัดการศึกษา. ลงวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ.2455.

ทางชาตินิยม¹ เนื่องจากประชาชนขาดเจตนาร่วมกันในการรับการปรับโครงสร้างทางสังคมในสมัยรัชกาลที่ 5 ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่ต้องปลูกฝังให้นักเรียนและประชาชนมีเจตนาร่วมกันให้ได้ โดยอาศัยการจัดการศึกษาในรูประบบโรงเรียนสมัยใหม่ และการออกพระราชบัญญัติที่สำคัญในการควบคุมหรือการดำเนินงานทางการศึกษา รูปแบบโรงเรียนสมัยใหม่ ได้ขยายไปในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ โรงเรียนเหล่านี้มีหลักสูตรแบบเรียน และการสร้างแนวความคิดให้แก่เยาวชนได้มีความรู้สึกกลมกลืน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับประชาชนในส่วนกลางของประเทศ ขจัดความแตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรมในภูมิภาคต่าง ๆ ลงได้มาก สร้างความรู้สึกนิยมยกย่องภาษาและวัฒนธรรมของส่วนกลางที่เห็นได้ชัดที่สุด

ปัญหาความแตกต่างของประชาชนในชาติทั้งทางด้านภาษาและวัฒนธรรมจะกลมกลืนกันได้ ก็ต้องอาศัยการศึกษาบังคับให้เด็กทุกคนได้เล่าเรียนวิชาที่มีหลักสูตรที่บังคับร่วมกันคือวิชาภาษาไทย ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ไทย และสอนให้จงรักภักดีต่อชาติ ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญประการหนึ่งของการใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา การขยายโรงเรียนประชาบาลไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ย่อมจะส่งผลให้คนไทยซึ่งอาศัยอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ ได้เกิดความรู้สึกในความเป็นไทยในที่สุด

การศึกษาไม่ว่าสังคมใดก็ตาม ย่อมมีบทบาทและหน้าที่สำคัญในการฝึกหัดพลเมืองในสังคมนั้น ให้มีความรู้ในการดำเนินชีวิตตามอุดมการณ์ความเชื่อทางสังคมยุคนั้น โดยการนำเอาระบบการศึกษาแบบใหม่เข้ามาใช้แทนที่ที่ระบบการศึกษาแบบเก่าที่มีอยู่ในสังคม และการศึกษาแบบใหม่ที่รัฐจัดการขึ้นนี้ มีโครงสร้างการศึกษาที่เป็นการวางเป้าหมายทางการศึกษา เพื่อถ่ายทอด ความสำนึกทางชนชาติ และสร้างอุดมการณ์ร่วมสู่แก่ภายใต้สภารักพระมหากษัตริย์

¹ ยุกา ชุมจันทร์. "พระบรมราชาธิบายในการใช้ลัทธิชาตินิยมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว," จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 3 :

ในฐานะศูนย์รวมของความเป็นชาติ

ดังนั้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเน้นการพัฒนาการศึกษาในรูปแบบของโรงเรียนขึ้นมาอย่างชัดเจน และวางเป้าหมายทางการศึกษาเป็นแบบแผน เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติไม่ให้เกิดความสับสนในการเรียนเพื่อการพัฒนาประชาชนให้มีคุณภาพในการพัฒนาประเทศเนื่องจากการจัดการศึกษาในสมัยของพระองค์ เป็นการจัดการศึกษาที่กระทรวงธรรมการได้พยายามที่จะขยายการศึกษาภาคบังคับให้แพร่หลายและได้ปริมาณนักเรียนจำนวนมาก เพื่อจะได้ยกรฐานะของประเทศให้เป็นอารยประเทศ แต่หากจะพิจารณาความพร้อมในด้านอื่น ๆ แล้ว การจัดการศึกษายังขาดความพร้อมทางด้านงบประมาณ ความพร้อมด้านบุคลากรโดยเฉพาะครูผู้สอนซึ่งมีอยู่ไม่เพียงพอ และทัศนคติของประชาชนที่จะสนับสนุนเข้ามาเรียน¹ แต่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีก็ได้พยายามที่จะเสนอร่างพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับต่อจากเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี โดยกล่าวถึงสภาพการศึกษาของไทย ซึ่งยังไม่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาว่า

... ความบกพร่องแห่งการศึกษาของเราในเวลานี้บกพร่องมากที่สุดทั้ง Quantity และ Quality เมื่อเทียบกับประเทศใกล้เคียงที่มีล้าสมัยในคราวคล้ายคลึงกัน เช่น ญี่ปุ่น และพม่า ย่อมปรากฏว่าของเราจัดการได้น้อยและล่าช้าเขามาก... จำต้องรีบจัดการศึกษาให้เทียบส่วนพอสมควรกับนานาประเทศที่เจริญ ...²

ซึ่งเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี มักจะอ้างคำพูดของกวีอังกฤษคือโรเบิร์ต บราว닝 อยู่เสมอว่า "อย่าเพียรสร้างแต่ยักษ์และเทวดาเลย จงพยายามยกคนทั้งชาติให้สูงขึ้นพร้อมกัน"

¹ มนูญ ลาสโรจน์. นโยบายการจัดการศึกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468). 2521. หน้า 77.

² กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ. 1/1 รายงานการประชุมอุปราชและสมุหเทศาภิบาล. 24 ธันวาคม 2462.

เกิด" ซึ่งหมายถึงว่า ต้องจัดการศึกษาสำหรับราษฎรทั้งหลายให้มีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน ถ้าทำได้เช่นนั้นแล้ว ก็จะปรากฏคนที่มีความสามารถสูงชันเปรียบได้กับยักษ์และเทวดาออกมาเอง แต่แนวความคิดทางการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กลับทรงเน้นคุณภาพของประชาชนมากกว่าปริมาณ ดังพระราชบันทึกตอนหนึ่งว่า

... สำหรับโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ข้าไม่หวังการปั้นนักเรียนชั้นมัธยมให้เป็นเทวดาเหมือนกันหมด ทุกคนได้คะแนนกันคนละหลายพันคะแนน ทำกับการสร้างเด็กหนุ่มที่ขยันขันแข็ง และสะอาดทั้งร่างกายและจิตใจ เตรียมพร้อมที่จะรับภาระต่าง ๆ ซึ่งจะมีในอนาคต ...¹

¹ จมื่นอมรรตวรักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช). พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. 2519. หน้า 104-105.

บทที่ 2

การจัดการศึกษาแบบปับลิสต์ซูล

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมในเวลานั้นได้มีการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะวิกฤตการณ์ที่เกิดจากการขยายอิทธิพลของจักรวรรดินิยมตะวันตกได้แผ่คลายความตึงเครียดลง แต่ประเทศมหาอำนาจต่างก็พยายามที่จะขยายอิทธิพลเข้ามาแทรกแซงทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม อย่างไม่ขาดสาย โดยการนำเอาวิทยาการต่าง ๆ แบบใหม่มาเผยแพร่ให้เกิดการยอมรับในหมู่คนไทย โดยเฉพาะการให้การศึกษาแก่ประชาชนในรูปแบบสมัยใหม่ตามแบบตะวันตก

อาจกล่าวได้ว่าการจัดการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับความวางรากฐานก้าวหน้าเป็นอย่างดี โดยเฉพาะความสามารถของเสนาบดีกระทรวงธรรมการ 2 ท่านคือ พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์¹ และเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี² ได้พยายามให้มีการรณรงค์ให้มีการศึกษาทั่วประเทศ จนสามารถประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับในปี พ.ศ. 2464 และเป็นการขยายการศึกษาเพื่อทวยราษฎร์ออกไปให้กว้างขวาง ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสที่ว่า

... การศึกษาย่อมเป็นการสำคัญยิ่ง และเป็นเหตุแห่งความเจริญของชาติบ้านเมือง ผู้ได้อุดหนุนการศึกษาก็ได้ชื่อว่าอุดหนุนชาติบ้านเมืองด้วย เราตั้งใจที่จะทำนุบำรุงการศึกษาของบ้านเมืองเราอยู่เสมอ ประเทศทั้งหลายย่อมเจริญได้ด้วยการศึกษา ประเทศ

¹ พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ ตั้งแต่ 1 เมษายน 2454 ถึง 28 มีนาคม 2458. และได้รับตำแหน่งเป็นเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี.

² เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ พ.ศ. 2458-2469.

ได้ปราศจากการศึกษาประเทศนั้นต้องเป็นปาเถื่อน ...¹

จากพระราชดำรินี้จะเป็นได้ว่าพระองค์ต้องการให้ภาพพจน์ของประเทศรอดพ้นจากความปาเถื่อน จึงจะส่งผลอันสำคัญทางหนึ่งไปสู่ความอยู่รอดของประเทศ ดังนั้นเพื่อตอบสนองพระราชดำริของพระองค์ กระทรวงธรรมการจึงได้เร่งผลิตนักเรียนออกมา ดังตารางที่ 1 แสดงจำนวนนักเรียนโรงเรียนรัฐบาล แยกตามมณฑลต่าง ๆ ระหว่าง พ.ศ. 2453-2468

¹ จมื่นอมรรตวรักษ์(แจ่ม สุนทรเวช). พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. 2504. หน้า 131.

ตาราง 1 แสดงจำนวนนักเรียนโรงเรียนรัฐบาลตามเขตต่าง ๆ ระหว่าง พ.ศ. 2453-2468

เขต	จำนวนนักเรียนโรงเรียนรัฐบาล															
	2453	2454	2455	2456	2457	2458	2459	2460	2461	2462	2463	2464	2465	2466	2467	2468
1 กรุงเทพมหานคร	9,910	9,632	9,676	8,794	9,804	10,650	11,651	12,357	13,087	13,658	15,925	16,293	15,570	16,184	16,309	14,831
2 กรุงเทพฯ	672	827	753	800	892	922	1,617	2,023	2,332	2,082	2,948	3,184	3,019	2,999	3,288	2,470
3 ชลบุรี	457	192	489	456	468	490	979	1,228	1,133	1,138	1,420	1,540	1,318	11,132	1,185	1,137
4 นครราชสีมา (รวมโรงเรียน)	27	16	423	424	1,343	1,432	1,391	1,825	2,001	1,966	1,840	1,961	1,933	1,707	1,233	991
5 นครราชสีมา	328	286	276	445	529	622	794	1,079	1,401	1,372	1,448	1,768	1,901	1,015	1,440	1,150
6 นครราชสีมา	263	235	303	647	688	796	859	1,298	1,642	1,431	1,476	1,576	1,816	2,302	2,651	2,773
7 นครราชสีมา	1,567	2,542	1,509	1,768	1,778	2,365	2,604	2,439	2,662	2,618	2,672	2,819	2,884	2,519	2,429	2,054
8 นครราชสีมา	305	412	305	548	612	627	2,098	2,328	2,607	2,509	2,579	3,264	1,031	1,150	1,242	1,158
9 นครราชสีมา	316	354	767	969	1,251	1,552	1,519	1,387	1,563	1,281	1,231	1,403	1,676	1,811	1,556	904
10 นครราชสีมา	426	460	494	618	724	884	993	1,266	1,384	1,846	2,110	2,172	2,650	1,969	1,819	1,382
11 นครราชสีมา	349	503	460	587	949	1,158	1,589	2,277	2,615	2,588	2,804	3,425	2,531	2,343	2,623	2,424
12 นครราชสีมา	1,948	1,727	1,731	1,237	1,211	1,482	1,226	1,483	1,786	2,187	2,435	2,467	1,755	1,406	1,213	1,239
13 นครราชสีมา	219	265	227	260	245	314	รวมโรงเรียน	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14 นครราชสีมา	635	665	936	860	1,018	772	1,072	1,753	2,137	2,558	2,084	2,376	1,512	1,515	1,444	1,354
15 นครราชสีมา	564	424	478	666	1,303	1,516	1,504	1,954	2,266	2,197	2,746	2,813	2,692	2,157	1,951	1,703
16 นครราชสีมา	1,905	2,121	1,025	1,029	1,065	1,308	1,326	2,238	2,452	2,822	2,792	2,996	5,063	4,925	2,943	676
17 นครราชสีมา				961	898	1,053	1,386	1,745	2,366	2,303	2,826	3,290	1,195	1,114	1,091	758
18 นครราชสีมา	600	474	860	520	710	1,275	1,277	1,474	1,694	2,503	2,608	3,267	1,801	2,159	2,180	1,800
19 นครราชสีมา	รวมโรงเรียน	รวมโรงเรียน	รวมโรงเรียน	รวมโรงเรียน	รวมโรงเรียน	รวมโรงเรียน	รวมโรงเรียน	รวมโรงเรียน	รวมโรงเรียน	รวมโรงเรียน	รวมโรงเรียน	รวมโรงเรียน	รวมโรงเรียน	รวมโรงเรียน	รวมโรงเรียน	รวมโรงเรียน
รวม	20,491	21,135	20,712	21,599	25,486	29,218	34,525	40,912	46,467	49,078	53,979	58,835	51,863	59,799	47,702	39,954

จะเห็นว่า ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ดำเนินการจัดการศึกษาต่อเนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะปริมาณของโรงเรียนได้ขยายเพิ่มขึ้นเพื่อการเร่งการผลิตนักเรียน เป็นสมัยที่เสริมสร้างปรับปรุงและขยายงานทางการศึกษาให้เข้ากับยุคสมัยและแพร่หลายอย่างกว้างขวาง ทั้งในกระบวนการดำเนินงานและรูปแบบของสถาบันการศึกษา รวมทั้งจุดมุ่งหมายการจัดการศึกษาโดยเฉพาะการจัดการศึกษาเพื่อคนส่วนใหญ่ของประเทศเป็นการจัดการศึกษาเพื่อสนองความต้องการของสังคมและเป็นการเปลี่ยนทิศทางการศึกษาที่ฝึกคนเข้ารับราชการ แต่การพัฒนาทางการศึกษาที่เด่นที่สุดคือ การประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 เป็นการบังคับให้เด็กได้เล่าเรียนทั่วประเทศ ซึ่งเป็นรากฐานการจัดการศึกษาเพื่อประชาชาติเป็นการมุ่งพัฒนาประชาชนให้มีคุณภาพสูงขึ้นให้เป็นไปตามคติของเจ้าพระยาอรรคมหาครัญจวงศ์ที่อ้างถึงเสมอคือ "อย่าเพียรปั้นยักษ์และเทวดาเลย จงยกมนุษย์ขึ้นทั้งกะบิกี้จะได้เทวดาเอง" การจัดการศึกษาแบบใหม่ในสมัยนั้นต้องให้คนส่วนใหญ่ของประเทศได้รับการศึกษาให้มากที่สุดเพื่อจะได้เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยให้ทุกคนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงและตามควรแก่อัธยาศัย ซึ่งเน้นที่ปริมาณมากกว่าคุณภาพของการให้การศึกษาดังเจ้าพระยาอรรคมหาครัญจวงศ์ได้แสดงความเห็นไว้ว่า

... ข้าพเจ้ายืนยันทุกเมื่อและทุกหนแห่ง ว่าแผนเก่าดีสำหรับครึ่งกระโถน แต่สำหรับทุกวันนี้ใช้ไม่ได้ ต้องใช้แผนปัจจุบันและแผนปัจจุบันต้องรวบรวมรัดเอาปริมาณก่อน แล้วค่อยให้ดีขึ้นเป็นลำดับ ที่จะให้ได้ทั้ง Quantity และ Quality ไปตั้งแต่ต้นมือเป็นวิธีของผู้จะไม่ทำเพราะเงินของทำไม่ได้ ...¹

¹ "ปัญหาศึกษาที่คนสนใจ," ความเรียงเรื่องต่าง ๆ ของครูเทพ เล่ม 1, ม.ป.ป.

จะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยทั่ว ๆ ไปนั้น ได้เน้นปริมาณของผู้เรียนมากกว่าคุณภาพของผู้เรียน ซึ่งเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เห็นว่า ในระยะแรกนั้นผู้ที่ได้รับการศึกษายังมีน้อย ดังนั้นจึงควรคำนึงถึงปริมาณก่อน แล้วค่อยปรับปรุงให้มีคุณภาพภายหลัง เพราะหากจะรูดิกครูที่มีคุณภาพให้พร้อมเสียก่อนจึงค่อยเกณฑ์เด็กเข้าเรียน จะไม่ทันกับความต้องการของประเทศที่จะต้องเร่งพัฒนาคนในชาติให้มีความรู้ความสามารถเพื่อช่วยกันพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองเท่าเทียมอารยประเทศ

โรงเรียนแบบปับลิสคูล

คำว่า ปับลิสคูล ถ้าแปลความหมายตรงตัวตามภาษาไทยแปลว่าโรงเรียนสาธารณะ แต่ความจริงแล้วปับลิสคูล ตามความหมายของอังกฤษนั้น มีความหมายมากกว่าการเป็นโรงเรียนสาธารณะ¹ คือเป็นการจัดการศึกษาแบบโรงเรียนประจำที่สามารถจะฝึกอบรมนักเรียนได้ตลอดเวลาและเมื่อเปรียบเทียบจำนวนโรงเรียนชนิดนี้กับจำนวนผู้ที่ต้องเรียนนั้นมีน้อยมาก และอีกประการหนึ่งเป็นโรงเรียนที่มีค่าเล่าเรียนแพงมาก และเป็นโรงเรียนที่มีการตั้งมาเป็นเวลานาน มีธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ เฉพาะ ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์เคยทรงศึกษา ณ อีตัน ตอนหนึ่งว่า

... พระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ นั้นก็เพื่อให้โรงเรียนนี้เป็นอย่างปับลิสคูลอย่างเมืองอังกฤษ ... ใครที่ได้เห็นปับลิสคูลในเมืองอังกฤษ คงจะสังเกตแล้วว่าในปับลิสคูลทุกแห่ง เขามักจะมีขนบธรรมเนียมหรือประเพณีพิเศษของโรงเรียนซึ่งภาษาอังกฤษเรียกว่า Tradition ทุกแห่งเขามีประเพณีเหล่านั้น และ

¹ ดร. กัลย์ อิศรเสนา ณ อยุธยา. "ปับลิสคูลของอังกฤษ," ประวัติและข้ออบรมของวชิราวุธวิทยาลัย. พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพนางเอี่ยม ราชตรณรักษ์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม พ.ศ. 2494. หน้า 6.

พยายามรักษาประเพณีนั้นไว้อย่างแข็งแรงและสืบทอดกันมาหลายปี ขนบธรรมเนียมยิ่ง
เก่าก็ยิ่งถือว่าสำคัญมาก เห็นเป็นสิ่งภูมิใจอย่างใหญ่ ธรรมเนียมเหล่านี้มีตั้งแต่วิธี
ปกครอง วิธีสอนตลอดจนวิธีแต่งตัวต่าง ๆ และวิธีเล่นเกมสื่อก็นับว่ามีขนบธรรมเนียมต่าง ๆ
เหมือนกัน ...¹

และ การบรรยายบนหอประชุมให้นักเรียนวิชาวุฒวิद्याลัยฟังเกี่ยวกับชีวิตนักเรียนประจำใน
อังกฤษ ของอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ² ซึ่งเป็นนักเรียนประจำอิตันที่ประเทศอังกฤษ ได้กล่าวว่า
โรงเรียนประจำในอังกฤษจะเป็นโรงเรียนในหมู่บ้านเล็ก ๆ หรือบริเวณเมืองเล็ก ๆ ซึ่ง
เป็นโรงเรียนที่ไม่มีอาณาเขตหรือรั้วกำหนดขอบเขตบริเวณของโรงเรียน แต่นักเรียนจะมี
ชุดเครื่องแบบประจำโรงเรียน นักเรียนมีสิทธิ์ที่จะไปไหน ๆ ก็ได้ โดยชุดเครื่องแบบ
จะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าเป็นนักเรียนประจำซึ่งจะต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ประเพณีของโรงเรียน
ดังนั้นผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า โรงเรียนแบบปับลิสคูล น่าจะหมายถึง โรงเรียนอยู่ประจำซึ่งตั้ง
อยู่ในที่สาธารณะ ซึ่งจะทำอะไรก็ได้ภายใต้เครื่องแบบของโรงเรียนที่จะเป็นตัวชี้ให้ทราบว่า
เป็นนักเรียนประจำปับลิสคูลซึ่งคนรับรองกันมากกว่ามีชื่อเสียงโด่งดังที่สุดคือ วิทยาลัยอิตัน
ประเทศอังกฤษ ซึ่งพระเจ้าเฮนรี่ที่ 6 ได้ทรงสถาปนาขึ้นในปี พ.ศ. 1983 (ค.ศ. 1440)
ตรงกับราวต้นกรุงศรีอยุธยาซึ่งมีอายุ 500 กว่าปีมาแล้วโรงเรียนนี้ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านอิตันใกล้
เมืองวินด์เซอร์ ซึ่งเป็นที่ตั้งของพระราชวังวินด์เซอร์ โรงเรียนอิตัน นี้เมื่อแรกสร้างนักเรียน
เข้าเรียนได้โดยผู้ปกครองไม่เสียเงินโดยการยอมรับเป็นนักเรียนหลวงทั้งสิ้นและพระเจ้า

¹ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. "พระบรมราชโองการพระราชทานในงาน
ประจำปีของวุฒวิद्याลัย ลงวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2473," พระบรมราชโองการกับ
วุฒวิद्याลัย. 2519. หน้า 105.

² อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ. ชีวิตนักเรียนประจำในอังกฤษ. (เทพดาเสด). 2537

แผ่นดินได้พระราชทานที่ดินให้แก่โรงเรียน¹ ซึ่งเป็นไปตามที่ผู้วิจัยได้นิยามศัพท์ไว้ว่า

โรงเรียนแบบปับลิสคูลในอังกฤษ เป็นโรงเรียนที่ประชาชน บิดามารดา หรือ ผู้ปกครองของนักเรียนต้องเสียเงินเพื่อใช้ในการศึกษาแก่เด็กตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษา ซึ่งส่วนมากเป็นโรงเรียนกินนอน การที่อังกฤษเรียกว่าปับลิสคูลนั้น เพราะไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของส่วนตัวที่จะได้กำไร จะต้องมีคณะกรรมการดูแลและควบคุม

โรงเรียนแบบปับลิสคูลในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นโรงเรียนกินนอนที่พระมหากษัตริย์ตั้งขึ้นให้ทุนสนับสนุน เพื่อรับบุตรหลานของเจ้านายเชื้อพระวงศ์และขุนนางข้าราชการเข้ารับการศึกษาตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษา เพื่อผลิตออกมาให้เป็นสุภาพบุรุษ

ปัจจัยในการจัดการศึกษาแบบปับลิสคูล

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์มีจุดประสงค์สำคัญที่จะพัฒนา
ภูมิปัญญาของประชาชนให้มีความรู้ความสามารถ ซึ่งในปัญหาของการปกครองทั้งหลายเครื่องมือ
ที่มีความสำคัญในการแก้ไขปัญหาก็คือ การใช้การศึกษา เพราะถ้าเด็กเข้าใจว่า รัฐบาลต้อง
การปลูกฝังให้เขาเป็นอย่างไร เมื่อโตขึ้นแล้วปัญหาก็จะลดลงไปได้มากทีเดียวดังนั้นพระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสในวันฉัตรมงคล พ.ศ. 2457 ว่า

... ผลดีที่เราจะพึงหมาย เพื่อให้ชาติของเรามั่นคงยืนไปได้นั้นอาศัยการเพาะปลูกน้ำ
ใจให้คนทั้งหลายซึ่งจะต้องฟังคำบังคับให้เข้าถึงประโยชน์แห่งกิจการซึ่งผู้ใหญ่จะบังคับ
ข้อนี้เป็นข้อสำคัญอันหนึ่งซึ่งต้องฝึกหัดดัดสอนกันไปเสียแต่เด็ก ๆ ... เพราะฉะนั้นฝึก

¹ กรณีย์ วัฒนธรรม. "ปับลิสคูลในอังกฤษ," วารสารสาสน์. 2(2) : 88 ; 2511.

หัตถิ์เสียเด็กตั้งแต่อยู่ในโรงเรียนจึงเป็นหน้าที่สำคัญอันหนึ่ง ...¹

ดังนั้นจึงเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักในความสำคัญของการศึกษาเป็นอย่างดี คือประเทศจะต้องอาศัยการศึกษาของประชาชนเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดศิลปวิทยาการในด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครองและสังคม พระองค์จึงปรารถนาที่จะชี้แนะให้ประชาชนเห็นถึงประโยชน์ของการศึกษาที่จะสามารถพัฒนาคนและพัฒนาประเทศชาติอันจะมีผลต่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศ เพื่อที่จะนำบ้านเมืองไปสู่ความเสมอภาคทัดเทียมอารยประเทศ และเป็นการเตรียมความพร้อมของประชาชนที่จะต้องปรับตัวเข้าสู่ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ดังนั้นจึงมุ่งพัฒนาคนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาต่อไปเนื่องจากพระองค์ทรงเห็นว่าการจัดการศึกษาของกระทรวงธรรมการมุ่งที่จะขยายการศึกษาภาคบังคับเท่านั้น เพื่อจะได้มีประชาชนรู้หนังสือมาก ๆ แต่มิได้เน้นการปลูกฝังความเข้าใจความรู้สึกในการดำรงอยู่ในสังคมเพราะในการพัฒนาประเทศให้บรรลุผลสำเร็จ และเจริญก้าวหน้าตามที่พึงประสงค์ได้ จำเป็นต้องพัฒนาคนในประเทศให้มีคุณภาพ เพื่อสามารถเตรียมพร้อมที่รับการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะคนเป็นทรัพยากรที่มีค่าที่สุดและเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่ง ดังนั้นการพัฒนาคนจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่จะให้เกิดการเตรียมพร้อมกับสถานการณ์โดยการพัฒนาสติปัญญาความคิดให้สามารถคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ตลอดจนต้องสร้างลักษณะนิสัยและคุณสมบัติอันจำเป็นของคนที่จะเกิดขึ้นกับคนในสังคมไทย อันได้แก่ความขยันหมั่นเพียร ความเสียสละ อดทน อดออม หนักเอาเบาสู้ ตรงต่อเวลา ทำงานเป็นระบบมีวิธีการเคารพกฎหมายมีวินัย สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีใจกว้างยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นต้น

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.20.16/45 พระราชดำรัสตอบเรื่องในพระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์. ลงวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2457.

ดังนั้นการศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมและเป็นการสร้างภูมิปัญญาให้แก่คนในสังคม ทำให้การศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะต้องสร้างให้สัมพันธ์สอดคล้องเกื้อกูลกันระหว่างการศึกษา กับชีวิต เศรษฐกิจและสังคม การศึกษาจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงวิธีการเตรียมคนให้สามารถเผชิญปัญหาได้ ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ใหม่ ๆ ที่ไม่มีประสบการณ์มาก่อนด้วยสติปัญญา ซึ่งการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพนั้นจะต้องมีการวางแผนการจัดการศึกษา ให้สอดคล้องกับสภาวะของสังคมที่เปลี่ยนไป เพื่อทำหน้าที่ให้ข้อมูล สร้างสรรค์ พัฒนา และชี้นำการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยเพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนให้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น มีคุณลักษณะแบบคนทันสมัยคือมีความกระตือรือร้น สามารถปรับตัวให้เท่าทันสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงต้องการได้เยาวชนที่มีคุณภาพสมบูรณ์มากกว่าปริมาณของเยาวชนที่กระทรวงธรรมการผลิตออกมาเพื่อให้ตอบสนองความต้องการของสังคม ดังนั้นแนวความคิดในการจัดการศึกษาจึงไม่ตรงกันหรือสวนทางกันโดยที่

... การศึกษานั้นหาใช่การสอน แต่หนังสืออย่างเดียวตามที่ว่าเท่านั้นไม่ ย่อมกินความกว้างขวางคือเป็นการอบรมเด็กให้สมควรเป็นผู้ที่จะเป็นประโยชน์ตามอัธยาศัยของตน มีการรู้หนังสือซึ่งเป็นเครื่องจต และเป็นทางที่จะรู้กิจการได้ทั่ว ๆ ไป รู้จักคิดคำนวณรู้เท่าถึงเหตุผลที่อยู่รวม ๆ รู้จักประพฤติดชอบ รู้จักบริหารร่างกายและรู้จักทางที่จะยังความเป็นอยู่ให้เจริญขึ้นตามควรที่จะเป็นได้ ...¹

จึงควรจัดการศึกษาเป็นไปตามระเบียบ มีแบบแผนที่แน่นอนเพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติ ซึ่งเป็นแนวความคิดของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงเห็นว่าการจัดโรงเรียนประจำจะทำให้นักเรียนได้รับการฝึกฝนตามอุดมคติของพระองค์ ที่ต้องการให้เยาวชน

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.2/5 เรื่องกระทรวงศึกษาธิการ. ลงวันที่ 19

มีคุณภาพสมบูรณ์ พระองค์จึงทรงจัดการศึกษาแบบปับลิสคูลขึ้นที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวง ด้วยพระองค์เองตามพระบรมราโชวาทตอนหนึ่งว่า

... ข้าไม่ต้องการนักเรียนตัวอย่างที่สอบไล่ได้คะแนนเกียรตินิยมทุก ๆ ครั้ง ข้าไม่ต้องการตำราเรียนที่เดินได้ ที่ข้าอยากได้นั้นคือเยาวชนที่เป็นสภาพบุรุษชื่อสัตย์สุจริต มีอุปนิสัยใจคอดี ...¹

พระองค์ต้องการฝึกเยาวชนกลุ่มนี้ให้เป็นสภาพบุรุษตามที่ต้องการเพื่อออกมาคอยรับใช้พระองค์และสนองความต้องการของประเทศชาติสืบไป ทำให้กระบวนการในการจัดการศึกษาแบบปับลิสคูลแตกต่างไปจากโรงเรียนทั่ว ๆ ไป เพราะหลักสูตรทั่วไปในสมัยนั้นไม่ได้เน้นด้านหัตถศึกษา และพลศึกษา ดังจะได้ศึกษาจากกระบวนการจัดการศึกษาแบบปับลิสคูลต่อไป

โครงสร้างการจัดการศึกษาแบบปับลิสคูล

การศึกษาเป็นกระบวนการสำคัญยิ่งในการพัฒนาคน ที่เป็นทรัพยากรหลักของประเทศ อันจะก่อให้เกิดความรู้วิทยาการต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะทรงศึกษาวิชาการอยู่ ณ ประเทศอังกฤษ ได้ทรงสนพระทัยในระบบการศึกษาและวิธีการจัดการศึกษาแบบปับลิสคูล เพราะจะเป็นโรงเรียนที่ให้การศึกษาแก่เยาวชนในด้านต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีเพื่อให้ได้เป้าหมายตามที่พระองค์ได้ทรงวางไว้ในการจัดการศึกษาดังกล่าว

ดังนั้นความมุ่งหมายสำคัญของกระบวนการเรียนการสอน คือการทำให้ผู้เรียนได้บรรลุจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาที่กำหนดไว้โดยในการจัดกระบวนการเรียนการสอนนั้น ซึ่งควรจะได้คิดถึงวิธีการเรียนหรือกิจกรรมที่ต้องการให้ผู้เรียนทำ และลักษณะของวิชาความรู้ที่ต้อง

¹ พระบรมราโชวาทกับวชิราวุธวิทยาลัย. 2519. หน้า 127-128.

การให้ผู้เรียนได้รับ เพราะวิธีสอนวิธีเรียนและลักษณะที่จะเรียนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ในทางตรงกันข้ามวิธีที่ผู้เรียนและประเภทของความรู้ที่ต้องการให้ผู้เรียนได้รับนั้นจะเป็นแนว บังคับว่าควรจะใช้วิธีสอนอย่างไร ซึ่งเทคนิคการสอนนั้นจะให้ผลแตกต่างกันออกไป ดังนั้น การสอนของโรงเรียนแบบปับลิกสกูลจึงมีความแตกต่างจากโรงเรียนทั่ว ๆ ไป ดังพระราช ดำรัสตอบในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงตอนหนึ่งว่า

... คือข้าได้ยินเจ้านายผู้ใหญ่ท่านรับสั่งโดยข้าไม่ได้ถามท่านเลย ท่านรับสั่งว่าต่อไป โรงเรียนมหาดเล็กหลวงจะเป็นที่สำหรับเพาะข้าราชการที่ให้ได้เป็นประโยชน์ยิ่งกว่า โรงเรียนอื่น ๆ และถึงแม้เขาจะทำการในทางอื่น เช่นพาณิชยกรรมเขาก็คงทำประโยชน์ ได้ดีกว่านักเรียนโรงเรียนอื่น ๆ ...¹

โรงเรียนแบบปับลิกสกูลเป็นโรงเรียนที่ฝึกฝนนักเรียนในด้านต่าง ๆ ให้เป็นคนที่มี คุณภาพ ดังนั้นโครงสร้างของโรงเรียนแบบปับลิกสกูลจะต้องมีความสำคัญและเป็นรากฐานใน การพัฒนาการอบรมให้นักเรียนบรรลุวัตถุประสงค์ การดำเนินงานการจัดการศึกษาแบบปับลิก สกูลจึงประกอบไปด้วย

1. คณะกรรมการ
2. ทุนทรัพย์ของโรงเรียน

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.16/49 พระราชดำรัสตอบเนื่องในงาน
พระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ พระที่นั่งภาณุมาศจรรย์
วันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ.2458.

1. คณะกรรมการ

โรงเรียนแบบปับลิสซคูลเป็นโรงเรียนที่มีฐานะเป็นอิสระในการดำเนินการบริหารงานของโรงเรียนเพื่อที่จะพัฒนานักเรียนให้มีคุณภาพ¹ ดังนั้นโรงเรียนแบบปับลิสซคูลจึงมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากโรงเรียนทั่ว ๆ ไปของกระทรวงธรรมการ โดยมีเงื่อนไขที่สำคัญ 2 ประการในการดำเนินงานโรงเรียนประเภทนี้คือ²

- 1) มีทุนสมบัติเป็นของตัวเอง
- 2) มีคณะกรรมการเป็นผู้จัดการ

จึงทำให้โรงเรียนแบบปับลิสซคูลมีฐานะเป็นโรงเรียนราษฎร์ ที่บริหารงานโดยมีคณะกรรมการเป็นผู้ควบคุมดูแล ดังนั้น จึงได้ทรงแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อรับสนองพระบรมราชโองการคือ³

พระยาร่วงษ์นิพัฒน์

พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ

พระยาเทพทวาราวดี

พระยาไพศาลศิลปศาสตร์

นายชั้น หุ้มแพร

¹ คุณภาพ ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 เป็นคำนามหมายถึง ลักษณะความดี ลักษณะประจำบุคคลหรือสิ่งของ

² กรมศิลปากร. ศธ.57/1 โครงการจัดโรงเรียนมหาดเล็กหลวงและโรงเรียนราชวิทยาลัย. ลงวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2468.

³ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. "แจ้งความโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ส่วนพระองค์," พระบรมราชโองการกับราชวิทยาลัย. 2519. หน้า 130-131.

ผู้บังคับบัญชาการในกรมมหาดเล็ก¹

ต่อมาโรงเรียนปับลิสคูล(โรงเรียนมหาดเล็กหลวง)ถูกโอนให้สังกัดกับกระทรวงศึกษาธิการ การจัดรูปแบบของการศึกษายังคงยึดตามแบบปับลิสคูล ดังความเห็นของพระยาบรมมหาพิการ การจัดรูปแบบของการศึกษาซึ่งคงยึดตามแบบปับลิสคูล ดังความเห็นของพระยาบรมมหาพิการ ผู้บังคับการโรงเรียนมหาดเล็กหลวง

... แต่รูปการที่กระทรวงศึกษาธิการดำรินั้น คงจะต้องถือเป็นโรงเรียนหนึ่งของรัฐบาล เหมือนโรงเรียนอื่น ๆ ขาดหลักกรรมการปกครอง ซึ่งเป็นเกียรติยศสำคัญของโรงเรียนประเภทนี้ผิดรูปเดิมอันเป็นพระราชประสงค์ไปมาก ความจริงแม้กระทรวงศึกษาธิการจะเป็นผู้จัดการ หลักการปกครองโดยคณะกรรมการก็ยังคงมีได้ โดยเสนานัติกระทรวงศึกษาธิการเป็นนายก และจัดทูลลงเฝ้าถวายแก่ก กรมการจัดการอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ได้ประโยชน์ทั้ง 2 อย่างคือ กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดการโรงเรียนตามพระราชประสงค์ โดยไม่ต้องเปลี่ยนแปลงสถิติเดิม คือมีคณะกรรมการปกครองต่อไป อันเป็นหลักสำคัญของปับลิสคูล ...²

2. ทุนทรัพย์ของโรงเรียน

ตั้งแต่ต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การจัดสรรงบประมาณของรัฐบาลได้เน้นการพัฒนาในด้านการป้องกันประเทศ การปกครอง การคมนาคม การรักษาความสงบภายในประเทศ ฯลฯ ดังที่ พระเพ็ญ ยันตระกุล ได้ศึกษากรณีรายจ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยนี้แล้ว พบว่า งบประมาณรายจ่ายโดยเฉลี่ยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2453-2468 การใช้จ่ายงบประมาณแผ่นดินในการศึกษาอยู่ในอันดับที่ 8 ซึ่งเป็นอันดับรองสุดท้ายของงบประมาณ ดังตารางที่ 2

¹ เป็นกรรมการตามหน้าที่ ผู้ซึ่งดำรงตำแหน่งในขณะนั้นคือ เจ้าพระยารามราฆพ

² กรมศิลปากร. ศธ.57/1 แจ้งความ พระยาบรมมหาพิการ ผู้บังคับการโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ถึงเจ้าพระยารามราฆพ. ลงวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2468.

ตาราง 2 การจัดลำดับความสำคัญของกิจการต่าง ๆ ในงบประมาณรายจ่ายโดยเฉลี่ย ตั้งแต่
ปี พ.ศ.2453-2468.¹

ลำดับที่	กิจการที่ใช้จ่าย	ถือเป็นร้อยละ
1	การป้องกันประเทศ	24.3
2	การปกครอง	12.3
3	การคมนาคม	9.3
4	การรักษาความสงบภายใน	7.9
5	การจัดเก็บภาษี	6.6
6	กิจการยุติธรรม	4.7
7	การเกษตรกรรม	3.2
8	การศึกษา	2.6
9	การพาณิชย์	1.1

¹พรเพ็ญ ชัยตระกูล. การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (2453-2468). หน้า 57.

การที่กระทรวงธรรมการเป็นกระทรวงที่รัฐให้ความสำคัญน้อยมากคือ รัฐบาลไม่กล้าลงทุนทางการศึกษามากนัก กลัวว่าจะเป็นการสิ้นเปลืองงบประมาณแผ่นดินซึ่งกระเป๋ยดกระเสียนอยู่แล้ว จึงทำให้งบประมาณเพื่อการศึกษาน้อยเกินไป ทั้ง ๆ ที่กระทรวงธรรมการได้วางโครงการจะผลิตคนทั่วประเทศให้มีการศึกษาและวิชาชีพจะเห็นว่าการศึกษาได้ถูกมองข้ามความสำคัญไป ดังข้อความที่ว่า

... ความบกพร่องแห่งการศึกษาของเราในเวลานั้นบกพร่องมากที่สุดทั้ง Quantity (ปริมาณ) และ Quality (คุณภาพ) เมื่อเทียบกับประเทศใกล้เคียงที่มีสำมะโนครัวคล้ายคลึงกัน เช่นฟิลิปปินส์ และพม่า ย่อมปรากฏว่าของเราจัดการได้น้อยและล่าช้าหลังเขามาก เป็นเพราะเราลงทุนน้อย การจัดการของเราไม่แพงกว่าของเขา มีแต่จะถูกกว่า ...¹

และอีกข้อความหนึ่งว่า

... การศึกษาสำหรับประเทศสยามยังล่าช้าอยู่มาก จำต้องรีบรัดจัดการศึกษาให้เทียบส่วนพอสมควรกับนานาประเทศที่เจริญ การรีรอต่อไปเป็นผิดแน่และจะให้ผลเป็นการเสียหายในภายหน้า ทั้งจะเป็นสิ่งหนึ่งซึ่งยุคหน้าจะโทษยุคนี้ว่าปล่อยปละละเลยไว้ การศึกษาซึ่งเป็นส่วนรัฐบาลจัดทำอยู่แล้วก็คือตั้งโรงเรียนตัวอย่าง ทั้งประจำมณฑลประจำจังหวัด และตลอดถึงประจำอำเภอเป็นที่สุด แต่ก็ยังไม่ครบเพราะเหตุว่าตามสภิมการศึกษากำหนดไว้ถึง 31 ปี ได้เริ่มจัดการมาตามสภิมเพียง 6 ปี เท่านั้น ถ้าได้ร่นเวลาเข้ามาอีกเท่าใดก็จะเกินอันครบได้เร็วเท่านั้น การมีโรงเรียนตัวอย่างของรัฐบาลเพียงประปราย ก็เปรียบเหมือนดอกได้ในลวดลายแห่งผืนผ้า ...²

¹ กระทรวงศึกษาธิการ. ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2435-2507. หน้า 274.

² แหล่งเดิม.

ในการจัดการศึกษาของบ้านเมืองต้องอาศัยเงินทุนเป็นเครื่องอุดหนุน จึงพอที่จะแบ่งเงินอุดหนุนนี้ออกได้เป็น 2 ประเภทคือ เงินที่จ่ายประจำ เช่นเงินเดือนและค่าใช้สอยต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งควรเป็นเงินในงบประมาณรัฐบาลทั้งสิ้นประเภทหนึ่ง กับเงินการจร เช่นการสร้างถาวรวัตถุได้แก่สร้างโรงเรียนเงินทุนสำหรับให้เกิดประโยชน์เลี้ยงโรงเรียนให้มั่นคงไม่มีเวลาล้มชวน เงินทุนเล่าเรียนสำหรับอุดหนุนคนฉลาด คนอนาถา เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งควรเป็นเงินรัฐบาลอุดหนุนแต่พอสมควร นอกนั้นเป็นเงินการกุศลที่มีผู้ให้ป็น ซึ่งรัฐบาลเป็นผู้จัดการและรักษาให้สำเร็จและเป็นไปตามเจตนาของผู้ให้¹

จากข้อความข้างต้นย่อมชี้ชัดให้เห็นอุปสรรคในการจัดการศึกษาในช่วงนั้น ในแง่งบประมาณทั้งนี้เนื่องจากน้ำหนักคำพูดของตัวเสนาบดีเองและความมีอำนาจมากของเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ พร้อมทั้งเหตุผลที่กระทรวงธรรมการจะต่อรองในที่ประชุมสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่สำคัญที่จะให้ได้มาซึ่งงบประมาณ วิธีแก้ของกระทรวงธรรมการคือ

... ทุนโรงเรียนสำหรับให้เป็นสมบัติเกิดประโยชน์เลี้ยง โรงเรียนไม่ให้ล้มชวนนั้น...

โรงเรียนเขลยศักดิ์ทั้งหลายย่อมตั้งอยู่ได้ด้วยทุนเช่นนี้ในเวลานี้ ถ้าโรงเรียนใดจะเลี้ยงตัวเองได้เมื่อใด โดยมีผู้ศรัทธาให้ทุนพอเพียงรัฐบาลก็ควรยกโรงเรียนนั้นให้ตั้งอยู่ในนามของผู้ให้ความอุดหนุน ถ้ายังขาดเหลืออีกเท่าใดรัฐบาลก็ช่วยอุดหนุนไปก่อน ยังดี

¹เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี. ความเรียงเรื่องต่าง ๆ ของ ครูเทพ. "การศึกษาชาติ". อนุสรณ์ในงานศพนายครรรชิต เทพหัสดิน ณ อยุธยา ณ วัดธาตุทอง 18 มกราคม 2514. หน้า 166.

กว่าที่โรงเรียนเกือบทั้งหมดรัฐบาลต้องเข้าไปเป็นเจ้าของยกตนเองทุกอย่าง ...¹

ทำให้ทราบว่าการจัดการแก้ไขงบประมาณไม่พอทางรัฐบาลสมัยนั้นได้ใช้วิธีหาผู้อุปการะโรงเรียน โดยชักชวนให้ประชาชนที่มีฐานะดีศรัทธาต่อการศึกษา ซึ่งเป็นมิตรที่ดีของประเทศที่มีผู้บริหารการศึกษาหาทางออกได้ดี จึงทำให้เกิดโรงเรียนชื่อต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะโรงเรียนมหาดเล็กหลวงที่เป็นโรงเรียนแบบปับลิกสกูลที่ต้องมีค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมากเพราะนักเรียนจะต้องอยู่ประจำ การจัดอะไรให้นักเรียนจะต้องอาศัยปัจจัยตัวเงินเป็นหลักในการพัฒนาปรับปรุงบำรุงโรงเรียนให้ดีขึ้น ดังนั้นเมื่อทรงมีพระราชดำริในการจัดการศึกษาแบบนั้น จึงพระราชทานทรัพย์จำนวนหนึ่งไว้เป็นทุนให้แก่โรงเรียนเป็นเงินจำนวน 100,000-บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน) ดังพระราชดำรัสว่า

... มีพระราชประสงค์จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินพระคลังข้างที่ 100,000 บาท สำหรับเป็นทุนอุดหนุนโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ซึ่งจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นและเงินนั้นจะโปรดให้ฝากไว้ในแบงก์ไม่ถอนจ่ายในกำหนด 10 ปี ... มีแบงก์สยามกัมมาจลรับให้ดอกเบี้ยได้เป็นอย่างมากกว่าแบงก์อื่น ๆ ...²

จะเห็นว่าโรงเรียนแบบปับลิกสกูลเป็นโรงเรียนที่มีเงินอุดหนุนส่วนตัวซึ่งใช้จ่ายเป็นเงินเดือนของครูอาจารย์ ส่วนเงินอุดหนุนทางการเรียนนั้นพระองค์ทรงอุปถัมภ์นักเรียนหลวงโดยการพระราชทานทุนเล่าเรียนส่วนพระองค์ให้ ส่วนนักเรียนสมัครต้องเสียค่าเล่าเรียนเอง

¹ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี. ความเรียงเรื่องต่าง ๆ ของครูเทพ. "การศึกษาของชาติ" อนุสรณ์ในงานศพนายครรชิต เทพหัสดิน ณ อยุธยา ณ วัดธาตุทอง 18 มกราคม 2514. หน้า 33-36. สำเนาหนังสือกราบบังคมทูลของพระยาไพศาลศิลปศาสตร์ ลงวันที่ 11 สิงหาคม ร.ศ.129.

² กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.4 ไมโครฟิล์ม ม-ร.6/ศ.5 รายงานประจำเดือนโรงเรียนมหาดเล็กหลวง. ลงวันที่ 8 มีนาคม ร.ศ.129.

โดยจ่ายค่าเล่าเรียนเดือนละ 30 บาท¹ นั้นย่อมแสดงให้เห็นว่า นักเรียนประเภทสมัครจะต้องเป็นนักเรียนที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะรายได้ค่อนข้างจะดีขึ้นไป จึงจะเข้าเรียนในโรงเรียนแบบปับลิกสกูลได้ ซึ่งเป็นไปตามหลักปับลิกสกูลของอังกฤษที่จะต้องใช้จ่ายในการเล่าเรียนในราคาสูง ดังนั้นงบประมาณในการเล่าเรียนของโรงเรียนปับลิกสกูลจะมีเงินสำรองในการใช้จ่ายได้ตลอดเวลา ซึ่งแตกต่างจากโรงเรียนทั่ว ๆ ไป ที่ได้รับงบประมาณน้อยกว่ากระทรวงธรรมการ จึงมีการเรียกเก็บเงินศึกษาพลีจากชาวยุทธจักรทุกคน เพราะการจัดการศึกษาไม่ควรตกเป็นหน้าที่ของกระทรวงธรรมการแต่ฝ่ายเดียว พลเมืองทุกคนจะต้องมีส่วนอุดหนุนการศึกษาเพื่อพัฒนาสติปัญญาแก่เยาวชนผู้ที่จะต้องบำรุงประเทศชาติสืบไป ฉะนั้น "ผู้ใดอุดหนุนการศึกษาผู้นั้นได้ชื่อว่าอุดหนุนชาติบ้านเมืองด้วย"² จึงกำหนดให้ชาวยุทธจักรทุกคนที่มีอายุ 18-60 ปี เสียเงินบำรุงการศึกษาปีละไม่ต่ำกว่า 1 บาท และไม่เกิน 3 บาท และยังทรงชักชวนให้ประชาชนสนับสนุนการศึกษาด้วยการสร้างโรงเรียน ดังพระราชบันทึกถึงพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ว่า

... ถ้าผู้ใดมีน้ำใจศรัทธาและมีความประสงค์จะทำบุญให้ได้ผลานิสงส์ อันงามจริง ทั้งยังเป็นเพื่อพระราชหฤทัยแห่งพระเจ้าแผ่นดินด้วยแล้ว ก็ขอให้สร้างโรงเรียนขึ้นเถิด การที่จะสร้างวัดขึ้นใหม่ไม่ต้องด้วยพระราชนิยม ...³

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็ทรงสนพระทัยในการดำเนินกิจการโรงเรียนมาตั้งแต่ยังไม่ได้เสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว โดยโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนสมเด็จพระ

¹ ระเบียบการโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์. ร.ศ.130.

² กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 บ 1.3/3 ร่างพระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา. ลงวันที่ 1 มกราคม 2457.

³ หอวชิราวุธานุสรณ์. ร่างพระราชบันทึกถึงพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์. ลงวันที่ 7 กรกฎาคม ร.ศ.130 (พ.ศ.2454).

บรมโอรสาธิราชขึ้น เพื่อให้การศึกษาแก่ข้าราชการสำนัก ครั้นเสด็จขึ้นครองราชสมบัติแล้ว พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขึ้น โดยจัดการศึกษาแบบปับลิสคูลเพื่อเป็นโรงเรียนตัวอย่าง และพระองค์ทรงชุบเลี้ยงมหาดเล็กไว้เป็นจำนวนมากเพื่อคอยรับใช้ และร่วมกิจกรรมที่โปรดเหมือนอย่างที่ทรงเคยกระทำมาตั้งแต่ครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ พระองค์มักโปรดอยู่ท่ามกลางแวดล้อมของข้าราชการเหล่านี้ ไม่ว่าจะประทับอยู่ในพระราชวัง ในพระนคร หรือเสด็จประพาสหัวเมือง ซึ่งมักทรงอ้างว่า เพื่อให้ราษฎร ได้มีโอกาสได้เข้าเฝ้าใกล้ชิดที่แท้ พระองค์ทรงถือว่าบุพพาลเหล่านี้เป็น "พวกพ้อง" ของพระองค์อย่างแท้จริง พระองค์จึงได้ทรงชุบเลี้ยงเป็นอย่างดี มีการพระราชทานบรรดาศักดิ์ ทรัพย์สินของให้เป็นจำนวนมาก และพระองค์ได้โปรดให้ข้าราชการและข้าราชการบริวารที่ใกล้ชิดเป็นผู้ดำเนินการสนองพระบรมราโชบายสร้างชาติของพระองค์หลายประการก่อนที่จะเผยแพร่ออกไปสู่ประชาชนดังเช่นโปรดให้เข้าร่วมกิจกรรมเสือป่า ดุสิตธานี ร่วมฝึกหัดแสดง โขน ละคร ซึ่งทรงต้องการจะอนุรักษ์ไว้เป็นศิลปะประจำชาติของไทยตลอดไป ซึ่งมหาดเล็กที่พระองค์ทรงรับเข้าไว้ถวายงานส่วนใหญ่จะคัดเลือกมาจากนักเรียนมหาดเล็กหลวงที่ถือได้ว่าเป็นกลุ่มพวกพ้องของพระองค์ในการปูพื้นฐานให้เกิดกลุ่มของตนเอง

ดังนั้นการจัดสรรงบประมาณของโรงเรียนปับลิสคูล ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่จะให้โรงเรียนประเภทนี้ดำเนินการไปได้ด้วยดีและทรงมีจุดประสงค์ที่ให้โรงเรียนประเภทนี้สืบแทนวัดประจำรัชกาลของพระองค์ ที่ควรจะต้องอยู่ตลอดไป ในระยะแรกจึงได้พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ โดยกำหนดการวางระเบียบการเงิน ไว้ดังนี้

1. เงินรายได้ของโรงเรียน เนื่องจากทรงรับโรงเรียนปับลิสคูลไว้เป็นโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ ดังนั้นพระองค์ทรงบริจาคให้โรงเรียนตั้งแต่ที่ดิน พระราชทานทรัพย์สินส่วน

พระองค์ให้เป็นเงินเดือนของครูอาจารย์ ตลอดจนค่าใช้จ่ายทั่ว ๆ ไปของโรงเรียน¹ โดยทรงพระราชทานเงินไว้เป็นทุนจำนวน 100,000 บาท ในเริ่มแรกให้โรงเรียนนำฝากไว้ที่พระคลังข้างที่ เพื่อเบิกจ่ายในการดำเนินงาน และให้นำฝากธนาคารเพื่อรับดอกเบี้ยมาใช้ประโยชน์ดังกล่าวมาแล้ว

2. เงินค่าเล่าเรียน ค่าเครื่องเขียน และค่าเครื่องแต่งตัว โรงเรียนปับลิคสกูลเป็นโรงเรียนประจำที่นักเรียนจะต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง โดยคิดเฉลี่ยจากโครงการจัดโรงเรียนมหาดเล็กหลวงและโรงเรียนราชวิทยาลัย เก็บค่าธรรมเนียมดังนี้²

ตาราง 3 แสดงค่าเก็บค่าธรรมเนียมการเล่าเรียนของโรงเรียนปับลิคสกูล

ภาคเรียน ระดับชั้น	เทอมต้น	เทอมกลาง	เทอมปลาย	รวม
ต่ำกว่าชั้นมัธยมปีที่ 3	90	55	55	200
ชั้นมัธยมปีที่ 4-6	112.50	68.75	68.75	250
สูงกว่ามัธยมปีที่ 6	135	82.50	82.50	300

¹พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. "พระบรมราชโองการบรรจุในศิลาพระฤกษ์โรงเรียนมหาดเล็กหลวง," พระบรมราชโองการกับราชกิจจานุเบกษา. 2519. หน้า 118.

²กระทรวงศึกษาธิการ. เอกสาร ศธ.57/1. ระเบียบการโรงเรียน. หน้า 151.

จากตารางจะพบว่าค่าใช้จ่ายของนักเรียนแต่ละคนของโรงเรียนปับลิสคูลอยู่ในอัตราที่สูง เพราะเป็นโรงเรียนประจำซึ่งทำหน้าที่เปรียบเหมือนบ้าน ที่จะต้องดูแลลูก ๆ อยู่ตลอดเวลา ดังนั้นนักเรียนที่เข้าโรงเรียนในโรงเรียนประเภทนี้จึงค่อนข้างจะมีฐานะ แต่เนื่องด้วยเป็นโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ พระองค์จึงได้รับนักเรียนเป็น 2 ประเภท คือ นักเรียนหลวงและนักเรียนสมัคร

การจัดการบริหารการศึกษาแบบปับลิสคูล

การกำหนดนโยบายการศึกษาของไทยนั้นมีเจตนารมณ์ที่จะพัฒนาคนและสังคมให้เจริญก้าวหน้าเพื่อการพัฒนาประเทศ แต่ในทางปฏิบัติการศึกษายังมีฐานะเป็นระบบและนโยบายแห่งชาติ ดังนั้นทิศทางและเป้าหมายของการผลิตนักเรียนจึงย่อมถูกกำหนดขึ้นจากลักษณะโครงสร้างทางสังคมด้านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ตลอดจนสังคมและวัฒนธรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทิศทางและเป้าหมายทางการศึกษา จึงเน้นการอบรมเยาวชนให้เป็นข้าราชการ เพื่อออกมาตอบสนองความต้องการอันเร่งด่วนในการปรับปรุงการปกครองประเทศให้กระชับ เพื่อรองรับการปกครองแบบเทศาภิบาล มณฑลจังหวัดและอำเภอ เพื่อต่อสู้กับภัยจากลัทธิจักรวรรดินิยมในสมัยนั้น¹

จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงเน้นการพัฒนาคุณภาพของเยาวชนด้านการศึกษา มากกว่าการเร่งผลิตปริมาณของนักเรียน ดังนั้นโรงเรียนประเภทประจำ นักเรียนจะได้มีโอกาสรับการฝึกฝนขัดเกลาสิ่งต่าง ๆ ได้ดีมากกว่า เพราะนักเรียนอยู่ร่วมกันตลอดเวลาจึงง่ายแก่การอบรมสั่งสอนต่าง ๆ ให้นักเรียน ซึ่งต่างจากโรงเรียนประเภทนักเรียนไปกลับ ทำให้ครูไม่มีเวลาที่จะอบรมนักเรียนได้เต็มที่ ดังนั้นโรงเรียนประจำจึงผลิตนักเรียนให้มีคุณภาพดังพระบรมราชโองการตอนหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่า

¹ เดช บุญนาค. "ประมวลเหตุการณ์ที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาไทย," บทเรียนจากการจัดการศึกษาในระบอบราชาธิปไตยที่ผ่านมา, หน้า 8.

... เจ้าออกไปจากสำนักโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ให้เขาคิดว่า อ้อพอแล้ว ไม่ต้องถามอย่างอื่นอีกต่อไปก็ได้ สำนักนั้นเขาฝึกสอนกันดี ...¹

โรงเรียนมหาดเล็กหลวงเป็นโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ขององค์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงพระราชทานทรัพย์และที่ดินในการจัดตั้งโรงเรียนโดยทรงดำเนินการจัดการศึกษาเองให้เป็นรูปแบบปับลิกสกูลของอังกฤษ ที่นักเรียนอยู่ประจำเพื่อจะได้มีเวลาดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

... โรงเรียนที่นักเรียนอยู่ประจำเช่นนี้ ต้องทำหน้าที่ทั้งฝ่ายบ้านและฝ่ายโรงเรียน ด้วย มีโอกาสฝึกหัดนักเรียนได้ตลอดเวลาไม่เหมือนที่สอนแต่กลางวัน เวลาเย็นนักเรียนกลับบ้าน เพราะฉะนั้นการฝึกหัดนอกเวลาเรียนและนอกห้องเรียน จึงจำเป็นต้องให้เป็นปรกติอยู่เสมอ นักเรียนยังว่าง ควรจะมีการหัดทหาร หัดยิมนาสติกและหัดการเล่นในส่วนพลศึกษาต่าง ๆ ด้วย ...²

จึงทำให้นักเรียนปับลิกสกูลมีการกิจในความรับผิดชอบอย่างมาก

โรงเรียนแบบปับลิกสกูลจึงมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากโรงเรียนทั่ว ๆ ไปของกระทรวงธรรมการอยู่บ้าง นับตั้งแต่ผู้ก่อตั้ง คณะกรรมการบริหารโรงเรียน หลักสูตรและโครงสร้างวิชาการ กิจกรรม กิจกรรมงบประมาณ ตลอดจนนักเรียน เป็นต้น ดังพระบรมราชโองการตอนหนึ่งว่า

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.16/25 พระราชดำรัสตอบเนื่องในงานพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์. วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2456.

² กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.4 ไมโครฟิล์ม. รายงานประจำเดือนโรงเรียนมหาดเล็กหลวง. ลงวันที่ 11 มกราคม ร.ศ.129.

... ขออย่าเอาโรงเรียนของข้าไปเปรียบกับโรงเรียนอื่น เพราะมีจุดหมายต่างกัน ถ้าข้าอยากได้โรงเรียนธรรมดาเพียงหลังหนึ่ง สร้างเป็นโรงเรียน ไปมา จะไม่ดี กว่าหรือจะสร้างโรงเรียนกินนอนขึ้นมาทำไม ...¹

ดังนั้นเมื่อแรกตั้งโรงเรียนปาลิสดุลจึงสังกัดอยู่กับกรมมหาดเล็ก เพื่อฝึกให้นักเรียน ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติ ราชการในราชสำนัก และเป็นโรงเรียนตัวอย่างของพระมหากษัตริย์ที่จะทรงสร้างเยาวชนให้มีคุณภาพตามอุดมคติของพระองค์ ที่จะปรากฏแก่การดำเนินกิจการของโรงเรียนต่าง ๆ ในภายหน้าต่อไป จึงได้ดำเนินการศึกษาการจัดการบริหารการศึกษาแบบปาลิสดุลในด้านต่าง ๆ

1. การบริหารด้านหลักสูตร

รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตระหนักดีว่า ทางระบบราชการไม่สามารถที่จะรับคนที่สำเร็จการศึกษารึ่ ึ่ง ๆ กลาง ๆ คือเรียนไม่จบวิชาความรู้ด้านหนึ่งด้านใดอย่างจริงจัง แต่มีความประสงค์จะเข้ารับราชการโดยเห็นว่าอาชีพราชการนี้สะดวกสบายไม่ต้องดิ้นรนขวบวชววยเหมือนการประกอบอาชีพอื่น ๆ² กับทั้งมีนโยบายที่จะจัดการศึกษาทุกระดับขึ้นให้เป็นการศึกษาสำหรับชาติ โดยมุ่งให้คนไทยทุกคนได้เล่าเรียนระดับประถมศึกษาโดยถ้วนหน้า ส่วนการศึกษาที่สูงกว่ารัฐได้เปิดโอกาสให้นักเรียนที่มีสติปัญญาดีได้มีโอกาสศึกษาต่อจนถึงชั้นอุดมศึกษา ด้วยเหตุผลหลายประการด้วยกัน จึงทำให้กระทรวงธรรมการได้กำหนดหลักสูตรแผนการศึกษาชาติขึ้นไว้หลายฉบับ

¹ จมื่นอมรตฤณารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช). พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. 2513. หน้า 110-113.

² กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/13 คำกราบทูลของพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ เรื่องความเห็นที่จะจัดการศึกษา. ลงวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2455.

โรงเรียนแบบปับลิกสกูลที่องค์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดตั้งนั้นมีรูปแบบการจัดการศึกษาที่แตกต่างจากโรงเรียนทั่ว ๆ ไปของกระทรวงธรรมการเพราะนักเรียนจะต้องอยู่ประจำโรงเรียนตลอดเวลา ดังนั้นการจัดหลักสูตรของโรงเรียนประเภทนี้จะต้องให้นักเรียนมีเวลาว่างน้อยที่สุดเพื่อที่นักเรียนจะได้รับการอบรมตลอดเวลาหลักสูตรของโรงเรียนที่กำหนดขึ้นจะต้องสอดคล้องกับหลักปรัชญาหรืออุดมการณ์ของโรงเรียนเพื่อก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงาน

หลักปรัชญาหรืออุดมการณ์ของโรงเรียนแบบปับลิกสกูลในเมืองไทยไม่ปรากฏหลักฐาน¹ ที่มีปรัชญาสำหรับโรงเรียน แต่เป็นที่ทราบกันถึงหลักการของโรงเรียนแบบปับลิกสกูลทั่วไปที่เน้นถึงการอยู่ร่วมกันมีการเสียสละเพื่อกลุ่มของตน มีความรักในหมู่คณะของตนเองเพื่อฝึกฝนเยาวชนให้มีจิตใจเป็นสุภาพบุรุษ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าโรงเรียนแบบปับลิกสกูลยึดหลักการเป็นสุภาพบุรุษ เป็นปรัชญาทางการศึกษาของโรงเรียนเพื่อให้สอดคล้องกับการจัดหลักสูตรการศึกษาของโรงเรียน ในขณะเดียวกันเพื่อให้โรงเรียนแบบปับลิกสกูลได้เป็นโรงเรียนตัวอย่างของประเทศด้วย จึงได้จัดให้สอดคล้องกับสถานการณ์รวมทั้งนโยบายการศึกษาของรัฐด้วย

ดังนั้นนักเรียนซึ่งเป็นพลเมืองดีของรัฐในทัศนะของพระองค์ จึงเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพดีในการออกสังคม เป็นสุภาพบุรุษทั้งร่างกายและจิตใจ ซึ่งอาจจะถือได้ว่าเป็นหลักสูตรของปับลิกสกูลที่ทางโรงเรียนกำหนดขึ้นในการผลิตนักเรียนให้มีคุณลักษณะตามต้องการ โดยการเน้นองค์ประกอบการศึกษาองค์ 4 ได้แก่

1. พุทธิศึกษา เป็นความจริงทางด้านสมอง อันก่อให้เกิดความรอบรู้มีปัญญาคิดเจียนแหลม รู้จักคิดและใช้ปัญญา รู้จักใช้สมองในทางที่ถูกที่ควร ซึ่งจะเป็นความรู้ที่ก่อให้เกิดปัญหาแก่นักเรียนในด้านวิชาการตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ ดังพระราชดำรัสตอบในคำกราบบังคมทูลถวายเลื้ออาจารย์ของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ตอนหนึ่งว่า

... ส่วนเด็ก ๆ เจ้ายังมีอายุอยู่ในระหว่างเล่าเรียน เจ้าจงตั้งใจเล่าเรียน เมื่อโตขึ้นจะได้เป็นคนดีมีวิชาความรู้และสามารถทำคุณประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมืองของเจ้าได้มาก ไม่เสียที่ที่เจ้าเกิดมาเป็นคนไทย ...¹

2. พลศึกษา เป็นความเจริญทางด้านร่างกายที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้เพื่อสร้างสุขภาพดีให้แก่ร่างกาย เพื่อจะได้ส่งเสริมการเรียนรู้พลศึกษา เป็นการสอนให้ฝึกหัดร่างกายด้วยการออกกำลังกาย เพื่อฝึกความสามัคคีและสร้างผู้นำ และให้รู้จักความยุติธรรมในการตัดสินรวมทั้งการเคารพในอำนาจของผู้ตัดสิน ดังพระบรมราโชวาทตอนหนึ่งที่พระราชทานแก่นักเรียน มหาดเล็กหลวงว่า

... กีฬาที่เราได้เห็นในวันนี้ เป็นที่พอใจของเรามาก เห็นได้ว่าโรงเรียนนี้ไม่ได้สอนให้เด็กรู้แต่เฉพาะวิชาอย่างเดียว ฝึกหัดเด็กให้มีกำลังกายความอดทน ความแข็งแรง สมกับเป็นลูกผู้ชาย ซึ่งจะต้องใช้ในวันหน้าและจะได้เป็นตัวอย่างแก่โรงเรียนทั้งหลาย ...²

3. จริยศึกษา เป็นความเจริญทางด้านสังคม คือความรู้ในข้อปฏิบัติด้านคุณธรรม ฝึกหัดให้เด็กประพฤติดี หลีกเลียงความชั่ว ตลอดจนการรู้จักปรับตัวเองให้เข้ากับคนอื่นได้ ดังพระบรมราโชวาทตอนหนึ่งว่า

¹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. "พระราชดำรัสตอบคำกราบบังคมทูล พระกรุณาถวายเลื้ออาจารย์ของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ วันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2456," พระบรมราโชวาทกับวชิราวุธวิทยาลัย. 2519. หน้า 90.

² พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. "พระบรมราโชวาทในการพระราชทานรางวัลนักเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ วันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2458," พระบรมราโชวาทกับวชิราวุธวิทยาลัย. 2519. หน้า 92.

... ขอนักเรียนทั้งปวงตั้งใจศึกษาศิลปวิทยาและจรรยา เพื่อต่อไปจะไปในทิศานุทิศพบปะผู้หนึ่งผู้ใดให้เขาสรรเสริญว่า ผู้ที่ออกมาจากสำนักโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์เป็นคนดีด้วยประการทั้งปวง ...¹

4. หัตถศึกษา เป็นความเจริญทางด้านอารมณ์ คือการฝึกหัดงานฝีมือต่าง ๆ ที่จะช่วยขัดเกลาจิตใจของเยาวชนให้มีความสุข รอบคอบและละเอียดอ่อนในการทำงานเพื่อให้รู้ว่าอะไรควรและไม่ควร ดังนั้นนอกจากโรงเรียนจะดำเนินการสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการแล้ว ยังได้เพิ่มเติมวิชาอื่นลงไปด้วยตามที่เห็นสมควรนอกเหนือไปจากหลักสูตรที่กำหนดไว้ เช่นการประดิษฐ์ศิลป์ การดนตรี การฝีมือ เป็นต้น เพราะวิชาเหล่านี้จะเป็นวิชาหรือเครื่องมือที่จะช่วยกล่อมเกลานิรันดร์ใจคอนักเรียนให้นุ่มนวลเป็นระเบียบ มีความสุข รอบคอบเยือกเย็น มิใช่มีจิตใจหยวนกระด้าง²

การดำเนินการบริหารหลักสูตรในโรงเรียนแบบปับลิกสคูลให้เป็นไปด้วยดี จะต้องจัดการบริหารด้านวิชาการและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการที่จะผลิตนักเรียนมีเป้าหมายพระองค์จึงได้เน้นให้นักเรียนปับลิกสคูล ได้ฝึกอบบรมครบองค์ 4 โดยการจัดให้นักเรียนได้เรียนวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตรของกระทรวง และต่อด้วยภาคบ่ายนักเรียนจะมีเวลาในการฝึกงานฝีมือ อาทิเช่น วาดเขียน แกะสลัก ปั้นสิ่งต่าง ๆ และดนตรี เพื่อเป็นการขัดเกลาจิตใจนักเรียน และตอนเย็นนักเรียนจะต้องเล่นกีฬา เพื่อเป็นการเสริมสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง

¹พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. "พระบรมราชโองการในการพระราชทานรางวัลนักเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์" วันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ.2461, "พระบรมราชโองการกับพระราชวินิจฉัย" หน้า 94.

²การบำเพ็ญกุศลถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 2.
พระราชานุสาสน์.

การดำเนินการตามหลักสูตรเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมโดยจัดการศึกษาแยกออกเป็น 2 แผนก คือ แผนกอักษรศาสตร์ (Arts Side) ซึ่งเน้นหนักไปในทางภาษา และแผนกวิทยาศาสตร์ (Science Side) หนักไปทางวิทยาศาสตร์และคำนวณ¹

2. การบริหารด้านวิชาการ

การจัดการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังคงขาดหลักเกณฑ์ในการพัฒนาการศึกษาที่ชัดเจน ดังนั้นจึงทรงมีพระราชดำริให้ผู้บริหารกระทรวงธรรมการดำเนินการกำหนดเป้าหมายในการพัฒนา ซึ่งพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์และพระยาไพศาลศิลปศาสตร์ จึงได้ร่วมกันร่างประกาศกระแสพระบรมราชโองการ

... เป็นทางทำมาหากินก็ต้องให้เรียนต่อไปอีก ถ้าบอกความจริงให้เข้าใจเช่นนั้นก็ไม่เห็นประโยชน์และอาจไม่เรียนเสียทีเดียว ...²

ในขณะเดียวกันพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะยกฐานะแห่งความเป็นอารยชนขึ้นโดยทั่วหน้ากัน โดยการขยายการศึกษาให้แพร่หลายออกไปทั่วราชอาณาจักร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้น เมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2464³ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่ต้องการให้เยาวชนทุกคนได้เข้าเรียนในชั้นประถมศึกษาเพื่อเป็นการยกระดับพื้นฐานความรู้ของประชาชนทั่วประเทศ โดยต้องการให้มีความรู้ตามควรแก่อัตภาพ

¹ กรมศิลปากร. ศธ.57/1 โครงการจัดโรงเรียนมหาดเล็กหลวงและโรงเรียนราชวิทยาลัย.

² กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/11 คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี. ลงวันที่ 2 มกราคม พ.ศ.2457.

³ จารุวรรณ ไวยเจตน. การศึกษาภาคบังคับของไทยในระยะ 10 ปีก่อน พ.ศ.2475.

ดังนั้นเหตุผลสำคัญของพระองค์ในการจัดตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงให้มีการศึกษาแบบปับลิสคูลก็เพื่อที่จะแสดงให้เห็นเป็นโรงเรียนตัวอย่างที่สามารถสร้างพลเมืองที่ดีในรัฐตามพระบรมราโชบายของพระองค์และวิเคราะห์ได้ว่า คงจะเป็นเป้าหมายของการจัดการศึกษาที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงต้องการความว่า

... การศึกษาและกฎเกณฑ์ทั้งหลาย ตลอดจนหลักสูตรแท้จริงทำให้เบี่ยงกระดาษาไปเปล่า ๆ ยิ่งกว่านั้นคือเปลืองเวลาด้วย ... ข้าไม่หมายความว่าอะไรดีสำหรับเมืองอังกฤษจะต้องดีสำหรับเมืองไทยด้วย ... ข้าไม่ใช่ว่าห่วงการปั้นนักเรียนชั้นมัธยมให้เป็นเทวดาเหมือนกันหมดทุกคน ... เท่ากับการสร้างเด็กหนุ่มที่ขยัน ...¹

การอธิบายการจัดการศึกษาของรัฐในประเทศ พระองค์ทรงเห็นความสำคัญของการศึกษามาก เมื่อเสด็จต่างประเทศก็ได้นำแนวความคิดรูปแบบกลับมา และตั้งโรงเรียนเพื่อศึกษาภาษาและวิชาการของตะวันตกขึ้นในเมืองไทย ทรงจัดตั้งโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษแก่ลูกผู้ดีชั้น เพื่อผลิตคนออกมารับสนองความต้องการของสังคมในขณะนั้น ซึ่งพระราชดำริครั้งนั้นเป็นสิ่งที่มิประโยชน์แก่การศึกษาของประเทศไทยมาก เพราะแต่เดิมมากแล้วได้ว่าการศึกษาที่จัดกันมาทำกันอย่างไม่มีการเขียนแบบแผน จึงมีพระราชดำริให้พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ อัครราชทูตไทยประจำอังกฤษและพระยาสุริยานุวัตร (เกิด บุนนาค) อัครราชทูตไทยประจำฝรั่งเศส และบุคคลต่าง ๆ ไปศึกษาแผนการศึกษาของประเทศต่าง ๆ เพื่อนำมาปรับปรุงใช้ให้เหมาะสมกับประเทศไทย

การบริหารด้านวิชาการจะเจริญก้าวหน้าย่อมขึ้นอยู่กับความเป็นผู้นำทางการศึกษาซึ่งจะต้องเป็นผู้นำที่ดีซึ่งหมายถึงนักคิดที่ดี คิดลึกซึ้งและกว้างขวาง จะต้องถามตอบปัญหาอันเกี่ยวเนื่องกับการศึกษาและบทบาทของการศึกษาอยู่ตลอดเวลา ปัญหาพื้นฐานของการศึกษา เช่น

¹ จมื่นอมรตฤณารักษ์(แจ่ม สุนทรเวช). พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. 2513. หน้า 103.

การศึกษาคืออะไร ผู้มีการศึกษาคงจะมีลักษณะอย่างไร เราจะจัดการศึกษาเพื่ออะไรและเพื่อใคร ตลอดจนความสัมพันธ์ของการศึกษากับเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม เป็นต้นซึ่งคุณสมบัติดังกล่าวได้มีในองค์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงให้ความสำคัญพระทัยจริง ๆ กับการศึกษาตั้งแต่ขณะดำรงตำแหน่งเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เพราะทรงเห็นว่าการศึกษาคือเครื่องมืออันสำคัญในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า โดยเฉพาะคุณภาพของประชาชน ซึ่งถือได้ว่าเป็นทรัพยากรอันมีค่าสำหรับประเทศ เพราะความเจริญก้าวหน้ามิได้ขึ้นอยู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมืองและการปกครองเท่านั้น จะต้องขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาเป็นสำคัญ เพราะการศึกษามีได้มุ่งให้บุคคลอ่านออก เขียนได้และมีความรู้วิชาการแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น

การจัดการศึกษาสสมัยใหม่ที่จัดเป็นระบบแน่นอนกล่าวคือ มีโรงเรียนเป็นสถานศึกษาครูเป็นผู้สอนและแผนการศึกษาของรัฐบาลที่แน่นอน ถูกนำมาเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐบาลในการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย ทั้งนี้เพราะการจัดการศึกษาสสมัยใหม่ในสังคมไทยถือเป็นองค์การสำคัญทางสังคมที่สร้างกำลังคน หรือบุคลากรต่าง ๆ ให้แก่รัฐต้องการ

เมื่อคนไทยได้ศึกษาวิทยาการต่าง ๆ ของพวกตะวันตก ดังนั้นชนชั้นผู้ปกครองและผู้ที่ได้รับการศึกษาสสมัยใหม่จากต่างประเทศ เกิดความกระตือรือร้นที่จะรับวิทยาการจากชาติตะวันตก ซึ่งจะก่อประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม นอกจากนี้การจัดการศึกษาสสมัยใหม่ ยังมีผลต่อการเลื่อนฐานะทางสังคมของประชาชนได้สะดวกและง่ายขึ้น สังคมไทยเริ่มมองว่าการศึกษาคือปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งของการเลื่อนฐานะทางสังคม จึงทำให้มีการวางรูปแบบการศึกษาสำหรับประชาชนทุกชนชั้นเพื่อเป็นการพัฒนาประชากรให้มีคุณภาพที่ดีเพื่อเป็นแนวร่วมในการพัฒนาประเทศ ดังเช่นที่กรมศึกษาธิการได้วางรูปแบบของการจัดการศึกษาไว้ว่า ... การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญนัก จึงจำจะต้องให้เล่นตลอดถึงพลเมืองทุกชั้น พลเมืองชั้นต่ำที่สุดก็ควรให้รู้วิชาขั้นมูลหรือขั้นปฐม ถ้าไม่รู้วิชาอย่างเลวเพียงขั้นนี้ก็จะเป็พลเมืองดีไม่ได้โดยไม่ต้องสงสัยเลย ซึ่งกรมศึกษาดำริการดังที่กล่าวมานี้ จะเป็นทางเกื้อกูลแก่กุลบุตรอนาถาให้มีวิชาสำหรับเลี้ยงชีพและจะเป็นคุณประโยชน์อันใหญ่ยิ่งสำหรับบ้านเมืองควรจะได้รับความสะดวกเสรี แต่ต้อง

อาศัยพระมหากรุณาธิคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราเป็นที่ตั้ง เพราะฉะนั้นควรที่ชนทั้งหลายจะคิดถึงพระเดชพระคุณอยู่เนืองนิจ ...¹

เด็กที่จะเจริญต่อไปในภายหน้านั้น ต้องเป็นผู้มีการศึกษาดี จะมีแต่ความรู้ดีอย่างเดียวหาเพียงพอไม่ การที่มีรู้ดีเป็นเพียงส่วนหนึ่งซึ่งทำให้เกิดการศึกษาดี การที่มีรู้ดีอย่างเดียวเท่านั้นหาใช่มีการศึกษาดีไม่ การที่มีรู้ดีแล้วไม่มีศีลธรรมเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้ง ย่อมเป็นภัยแก่ประเทศชาติมาก เพราะผู้นั้นอาจใช้ความรู้ไปในทางทุจริต ซึ่งยากที่จะป้องกันและยากที่จะแก้ไขนำตัวมาลงโทษได้

จะเห็นว่าโรงเรียนปณิธิสกูล ได้จัดการศึกษาให้มีความสอดคล้องตามหลักสูตรของกระทรวงธรรมการที่จัดการศึกษาแบบชั้นมัธยมศึกษา ที่จะให้ความรู้ทางวิชาการ ดังนั้นวิชาที่จะต้องเรียนระดับชั้นประถมศึกษา ปี พ.ศ. 2454 ได้แก่วิชาภาษาไทย คำนวนวิธี จรรยา ภูมิศาสตร์ พงศาวดาร วิทยา วาดเขียน ยิมเนสติกและเล็กลูกเรียนเล็ก 1 วิชาจากการฝีมือ วิชาเพาะปลูก วิชาค้าขาย สำหรับวิชาที่จะต้องเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา ปี พ.ศ. 2454

3. การบริหารด้านกิจกรรม

โรงเรียนแบบปณิธิสกูล เป็นโรงเรียนประจำที่นักเรียนจะต้องอยู่โรงเรียนตลอดเวลา จึงทำให้โรงเรียนเปรียบเสมือนบ้าน ที่จะต้องจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ปฏิบัติตลอดเวลา เพราะถ้าหากปล่อยให้นักเรียนมีเวลาอยู่เฉย ๆ แล้ว ย่อมจะทำให้โรงเรียนประจำประสบกับปัญหาต่าง ๆ ที่จะตามมามากขึ้นเนื่องจากการอยู่ร่วมกันของนักเรียนต่าง ๆ ที่มีพื้นฐานทางครอบครัวแตกต่างกัน ดังนั้นโรงเรียนประจำจึงต้องมีหน้าที่หลักในการที่จะดูแลอบรมให้นักเรียนจำนวนมากมาอยู่ร่วมกันแล้วฝึกให้เกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน เสียสละเพื่อประโยชน์ส่วน

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.13/2 กรมศึกษาธิการได้จัดวางกรมการศึกษาใหม่เพื่อขยายหลักสูตรของนักเรียนให้เป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น. (15 กุมภาพันธ์ 2455).

รวม ตลอดจนการวางตัวอยู่ร่วมกันรักหวักรักคณะเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เพราะการจัดการศึกษา ก่อนการรับราชการเท่านั้น ดังนั้นนักเรียนที่พอมีความรู้อ่านออกเขียนได้ก็ลาออกไปเข้าราชการ เป็นส่วนใหญ่

ดังนั้นการจัดกิจกรรมต่าง ๆ สำหรับโรงเรียนประจำจะต้องมีความสำคัญมากเพื่อที่ นักเรียนจะได้ใช้เวลาต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์และแยกส่วนของการใช้เวลาได้ เพื่อทำให้รู้จักการปฏิบัติภารกิจของตนเองให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ กิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนประจำ ได้จัดไว้ได้แก่

กิจกรรมด้านกีฬา

ครั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ สิ่งที่พระองค์ทรง ต้องการคือ ประชาชนที่มีคุณภาพ พร้อมความสมบูรณ์ทางสมอง จิตใจและร่างกาย พระองค์จึง ได้ทรงมุ่งถึงการพัฒนากีฬาพลานามัยสมบูรณ์แข็งแรงมีระเบียบวินัย อดทน และเป็นการ สร้างความสามัคคีปรองดองระหว่างหมู่คณะ มีการตั้งสโมสรกีฬา และมีการเล่นกีฬาดำเนินแบบ ยุโรปอย่างแพร่หลายในเมืองไทย นับตั้งแต่ยังไม่ได้เสด็จขึ้นครองราชย์โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กีฬาประเภทที่เล่นเป็นทีม เช่น ฟุตบอล¹ คริกเก็ต รักบี้ เป็นต้น โดยทรงเริ่มในหมู่ข้าราชการ บริหารในราชสำนักก่อน และต่อไปจึงแพร่ไปถึงหมู่คณะต่าง ๆ เช่น เลือปลา นักเรียน ลูกเสือ ทหาร เป็นต้น เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะทุ่งพระเมรุ(สนามหลวง)

¹ เป็นกีฬาที่พระองค์ทรงสนพระทัยให้การสนับสนุนอย่างมาก และเป็นที่ยอมรับแพร่หลาย ทรงชี้แจงถึงประโยชน์ของการเล่นฟุตบอลว่า เป็นการเล่นที่ให้ความบันเทิงแก่ผู้เล่นและผู้ดู และเป็นประโยชน์ด้านพลานามัยให้ผลดีกว่าอย่างอื่นในด้านเพราะความรู้สึกเป็นมิตร และชักนำ ให้บุคคลต่างหมู่ต่างเหล่าได้มีโอกาสพบปะทำความสนิทสนมและสามัคคีซึ่งกันและกัน ใน กอง จดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 6 บ.8/1 นิสิตออกซ์ฟอร์ด(นามแฝง). เรื่อง "ความนิยมฟุตบอลในเมืองไทย". ลงวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ.2458.

และสนามในพระบรมมหาราชวัง ถูกใช้เป็นที่ฝึกซ้อมกีฬากันอยู่เสมอ ในระยะแรก ๆ กีฬาได้แพร่หลายในหมู่โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ มีการส่งเสริมกิจกรรมด้านการกีฬา เช่น สร้างห้องพลสำหรับนักเรียนและในตอนบ่าย นักเรียนทุกคนจะต้องเลือกเล่นกีฬาอย่างใดอย่างหนึ่ง มีกายบริหาร เทนนิส วาเลย์บอล เป็นต้น และมีการจัดการแข่งขันกีฬาประจำปีของโรงเรียนและระหว่างโรงเรียนตามแบบอย่างแบบปับลิสคูลของอังกฤษ¹

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ได้ตระหนักถึงคุณประโยชน์ของการกีฬาเป็นอย่างยิ่ง เช่นเดียวกับแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งท่านเห็นว่าการกีฬานั้นนอกจากจะเป็นการสร้างเสริมให้บุคคลมีสุขภาพทางกายแข็งแรงสมบูรณ์ดีแล้ว ยังก่อให้เกิดความมีน้ำใจเป็นนักกีฬา คือรู้จักการให้อภัยผู้อื่น รู้แพ้รู้ชนะ ไม่พาลเกรง มีความสุภาพ มีจิตใจมั่นคง บุคคลที่มีคุณสมบัติดังกล่าว ย่อมเป็นที่ไว้วางใจของคนทั่วไปจึงนับว่าการกีฬานั้นมีคุณประโยชน์ทั้งทางกายและทางใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านเห็นว่าการมีน้ำใจเป็นนักกีฬานั้นเป็นคุณสมบัติประการหนึ่งของพลเมืองดี ดังปรากฏในทัศนะเรื่อง "นักกีฬา" ซึ่งท่านได้ชักชวนให้ชาวไทยฝึกฝนให้มีน้ำใจเป็นนักกีฬา ดังนี้

นักกีฬาสารรูปล้วน	กายใจ จ้ารูป
เลิศมิตรเลิศมนุษย์ใน	โลกนี้
ใครใครก็ไว้วางใจ	ได้หมด
แม้ศัตรูยังลี้	หลีกให้อภัยครัน

¹ น.ร.ม. เลขที่ 159 (นามแฝง). "สมัยเมื่อเป็น น.ร.ม.," วชิราวุธานุสาสน์.

.....	
ของงวีรชาติเชื้อ	ชาวไทย
เป็นนักกีฬาไกร	เกริกดำว
ครบถ้วนส่วนร้อยใน	อนาคต
บริสุทธิ์กายใจน้าว	โลกนิยมนิยมชน ¹

ความคิดของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีที่ปรารถนาจะส่งเสริมความมีน้ำใจ เป็นนักกีฬา ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ต้องการเยาวชนให้เป็น สุภาพบุรุษ ดังพระบรมราโชวาทตอนหนึ่งว่า

... กีฬาเราได้เห็นในวันนี้ เป็นที่พอใจของเรามากเห็นได้ว่า โรงเรียนนี้ไม่ได้สอน ให้เด็กรู้แต่เฉพาะวิชาอย่างเดียว ผิดกับเด็กที่มีกำลังกายความอดทน ความแข็งแรง สมเป็นลูกผู้ชาย ซึ่งจะต้องให้ในวันหน้าและจะได้เป็นตัวอย่างแก่โรงเรียนทั้งหลาย ... ²

กิจกรรมด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยในการพัฒนาประเพณีไทยตั้งแต่ จาริตประเพณีที่ชาวไทยประพฤติปฏิบัติกันในชีวิตประจำวัน ซึ่งเรียกได้ว่าตั้งแต่เกิดจนกระทั่ง ตาย และตั้งแต่ชั้นสูงจนถึงสามัญชน จนถึงขนบธรรมเนียมประเพณีและกฎเกณฑ์ของสังคมส่วน รวมระดับชาติ ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพัฒนา

¹ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี. "นักกีฬา," ในโครงกลอนของครูเทพ เล่ม 2, โดย ครูเทพ(นามแฝง). หน้า 41-42.

² พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. "พระบรมราโชวาทในการพระราชทาน รางวัลนักเรียนมหาดเล็กหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2458," พระบรมราโชวาทกับวชิราวุธวิทยาลัย, 2519. หน้า 92.

นั้น บางอย่างก็เป็นประเพณีดั้งเดิมของไทย บางอย่างก็ทรงนำมาจากต่างประเทศบางอย่างก็ทรงนำประเพณีของประเทศตะวันตกมาผสมผสานกับของไทย ทั้งนี้เพื่อให้ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่มีวัฒนธรรมสูง มีกฎเกณฑ์ในสังคมบางประการที่ได้มาตรฐานตะวันตก เป็นที่ยอมรับและยกย่องของนานาชาติอารยประเทศ อาทิเช่น ทรงนำประเพณีบางอย่างที่ปฏิบัติกันในสังคมตะวันตกมาผสมผสานกับประเพณีไทย โดยการริเริ่มให้จัดงานเนื่องในวันวิสาขบูชาแบบวันคริสต์มาสของฝรั่ง โดยโปรดฯ ให้จัดขึ้นที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวงเป็นงานมโหฬาร มีการส่งบัตรอวยพร มีการสอยของขวัญจากต้นวิสาขพฤกษ์ ที่ทำเลียนแบบต้นคริสต์มาส มีการทำวตรสวดมนต์ และเสด็จไปร่วมงานด้วยพร้อมทั้งให้พระบรมราโชวาทแก่นักเรียนโรงเรียนปับลิกสกูล

โรงเรียนแบบปับลิกสกูลจึงเป็นโรงเรียนตัวอย่างของพระองค์ที่จะแสดงถึงการอบรมนักเรียนให้เป็นผู้มีศาสนา ตามเจตนาเดิมของการศึกษาไทยที่เคยอาศัยวัดเป็นสถานที่ศึกษามาก่อน จึงทำให้นักเรียนในสมัยนั้นมีความผูกพันกับประเพณีต่าง ๆ ตลอดจนการอบรมของพระ ดังนั้นเมื่อเปลี่ยนประเพณีการใช้โรงเรียนเป็นสถานศึกษาแทนวัดนั้น และการเปลี่ยนครูสอนจากพระเป็นฆราวาส ย่อมจะทำให้การฝึกหัดแตกต่างออกไปจากเดิมที่เคยเป็นมา โรงเรียนปับลิกสกูลจึงเป็นโรงเรียนประจำที่จะทำหน้าที่อบรมขัดเกลาจิตใจนักเรียนให้มีคุณธรรมได้ เพราะจะได้รับการอบรมจากครูตลอดเวลาที่อยู่ในโรงเรียน ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลว่า

... โรงเรียนที่สอนเฉพาะเวลากลางวันนั้น ครูมีเวลาอยู่กับเด็กน้อย การศาสนาเขาก็สอนเหมือนกัน ที่เรียกว่า จรรยา แต่นักเรียนเรียนจรรยาที่โรงเรียนแล้ว เมื่อเลิกจากโรงเรียนนั้นครูไป จรรยาที่ครูสอนนั้นก็อันทั้งเสียด้วย ถ้าโรงเรียนเป็นบ้านของนักเรียนด้วย เช่น โรงเรียนนักเรียนกินอยู่ประจำ การฝึกสอนและการควบคุมได้มีอยู่

ตลอดเวลา เพราะเราหวังประโยชน์เพื่ออุดหนุนการฝึกสอนเช่นนี้ เราจึงตั้งโรงเรียน
มหาดเล็กหลวงขึ้น ...¹

เพื่อให้นักเรียนได้ตระหนักถึงความใกล้ชิดทางพระพุทธศาสนาสืบสานต่อเนื่องจาก
ประเพณีเก่า ๆ ที่ใช้วัดเป็นศูนย์กลางทางการศึกษา ดังนั้นถึงแม้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงเปลี่ยนพระราชประเพณีการสร้างวัดประจำรัชกาลมาเป็นโรงเรียน
แทนดังกล่าวแล้ว แต่พระองค์ก็ยังทรงใช้หลักการของวัดมาปฏิบัติอยู่ ตั้งแต่ตัวอาคาร หอ
ประชุมและบ้านที่พักของนักเรียน (เรียกว่า "คณะ") ก็ยังคงใช้ศิลปะการก่อสร้างในสมัย
ต่าง ๆ เป็นแบบอย่าง และนักเรียนมีการทำวัตรเช้าทุกวัน หรือเป็นที่ประชุมของบรรดา
นักเรียนในการปฏิบัติภารกิจประจำวัน สำหรับวันอาทิตย์ใช้เป็นสถานที่ฟังธรรมะจากพระ
ภิกษุเสมอ ๆ

แม้กระทั่งภาคการศึกษาโรงเรียนแบบปับลิกสคูลยังคงใช้ชื่อวันสำคัญทางพุทธศาสนา
มาเป็นชื่อประจำภาคเรียนในแต่ละภาค คือภาคแรกเรียกว่า "ภาควิสาขบูชา"* ภาคเรียน
ที่สองเรียกว่า "ภาคมาฆบูชา"* และภาคเรียนที่สามเรียกว่า "ภาคปวารณา" ในแต่ละภาค
เรียนก็มีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โรงเรียนปับลิกสคูลก็ได้ส่งเสริมให้นักเรียนได้รับการ
อบรมเรียนรู้ความสำคัญของวันทางพุทธศาสนา เช่น ในวันวิสาขบูชา ซึ่งมีความสำคัญมาก
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จมาพระราชทานพระบรมราโชวาทแก่คณะครู
นักเรียนโรงเรียนมหาดเล็กหลวงอยู่เสมอ ๆ และทรงโปรดฯ ให้คณะครูและนักเรียนร่วมเสด็จ
ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวันวิสาขบูชา ที่วัดเบญจมบพิตรอยู่เสมอ

¹พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. "พระราชดำริสดอเนื่องในงานพระราชพิธี
ฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2456,"
พระบรมราโชวาทกับวชิราวุธวิทยาลัย. 2519. หน้า 74.

* ต่อมามีการตัดคำว่า บูชา ออกเหลือเพียง ภาควิสาขะ และ ภาคมาฆะ

ปรัชญาการอบรม

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขึ้นโดยจัดการศึกษาแบบปับลิสคูล เพื่อตอบสนองพระบรมราโชบายทางการศึกษาของพระองค์ที่ต้องการให้โรงเรียนแบบนี้เป็นโรงเรียนในพระราชอาณาจักรส่วนพระองค์เพื่อสร้างกำลังคนและฝึกหัดพลเมืองตัวอย่างตามอุดมคติของพระองค์ วิธีดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามความมุ่งหมายนั้นก็คือ "การเพาะปลูกน้ำใจให้คนทั้งหลายซึ่งจะต้องฟังคำสั่งับให้เข้าถึงประโยชน์แห่งกิจการซึ่งผู้ใหญ่ว่าจะบังคับ ข้อนี้เป็นข้อสำคัญอันหนึ่งที่จะต้องฝึกหัดดัดสอนกันไปเสียแต่เด็ก ๆ เพราะเมื่อเติบโตขึ้นเสียแล้วเป็นการยากที่จะฝึกสอนกันได้ เปรียบเหมือนไม้ที่ยังอ่อนเราจะดัดให้เป็นอย่างไรก็ได้ แต่ถ้าเป็นไม้แก่เสียแล้วดัดมากนักรักหัก"¹ ดังนั้นเยาวชนคือกำลังสำคัญของชาติที่จะเป็นหลักในการพัฒนาประเทศ และพระองค์ทรงยึดมั่นในความเห็นที่มีต่อโครงสร้างสังคมไทยที่ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์และราษฎร เป็นความสัมพันธ์อย่างชอบธรรมและเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติซึ่งแสดงถึงความสำคัญของการเป็นชาติไทย ดังนั้นคนไทยทุกคนต้องมีหน้าที่รักษาและสืบทอดแนวความคิดนี้ต่อไปในสังคม

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอธิบายคำว่า "ชาติ" ไว้ว่า ชาติตามศัพท์เดิมแปลว่า ตระกูลหรือประเภทแห่งบุคคล...ต่อมาภายหลังไทยเราจึงเรียกคณะชนที่อยู่ร่วมกันว่า "ชาติ" เพราะคนไทยก็คือเกิดเป็นไทยเกิดหมู่ชนที่เรียกนามตนว่า "ไทย"² พระองค์ทรง

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.16/45 พระราชดำรัสตอบเนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระราชูปถัมภ์. วันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ.2457.

² พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. ปลูกใจเสือป่า. หน้า 56.

คณะ¹

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าวิธีการที่จะรักษาไว้ซึ่งความรู้สึกรักในความเป็นชาติไทยคือการตั้งโรงเรียนที่มีอุดมการณ์การศึกษาและเป้าหมายการศึกษา เพราะการศึกษาที่เป็นมาแล้วนั้นดำเนินไม่ถูกรอย คือไม่มีใครจะได้สอนให้คนไทยนึกถึงสิ่งที่เคยเป็นมาแล้ว² ซึ่งโรงเรียนในสังกัดกรมศึกษาธิการในระยะแรกมักจะละเลยในความคิดข้อนี้ มุ่งแต่ "สอนให้รู้หนังสือ คิดเลข ทำบัญชีได้พอแล้ว"³ ดังนั้นพระองค์จึงทรงอาศัยโรงเรียนมหาดเล็กหลวงซึ่งจัดการศึกษาแบบปณิธิศึกษา มาใช้เป็นแนวทางในการสร้างความรู้สึกรักชาตินิยมของพระองค์ เพราะนักเรียนมาอยู่ร่วมกันก็ย่อมง่ายต่อการฝึกเยาวชนให้เกิดความเข้าใจกันในหมู่คณะของตนที่จะทำหน้าที่ผลิตนักเรียนที่เสริมสร้างบุคลิกภาพให้เป็นสุภาพบุรุษ ตามพระราชประสงค์ ... สิ่งที่สำคัญในการในโรงเรียนมหาดเล็กหลวง คือให้การศึกษาเป็นเครื่องทำให้เด็กเป็นเยาวชนที่น่ารัก และเป็นพลเมืองดี ไม่ใช่ทำลายบุคลิกภาพเสียหมดโดยบรรทุกหลักสูตร และระบบการต่าง ๆ ...⁴

พระองค์ทรงปรารถนาที่จะให้นักเรียนของพระองค์เป็นเด็กหนุ่มที่ขยันขันแข็ง และสะอาดทั้งร่างกายและจิตใจเป็นเยาวชนที่เป็นสุภาพบุรุษซื่อสัตย์สุจริตมีอุปนิสัยใจคอดี และเตรียม

¹ แหล่งเดิม

² กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.16/45 พระราชดำรัสตอบเนื่องในงานพระราชพิธีจักรมงคลของโรงเรียนหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์. วันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2457.

³ แหล่งเดิม.

⁴ จมื่นอมรรตวรักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช). พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. 2513. หน้า 110-113.

พร้อมที่จะรับภาระต่าง ๆ ซึ่งจะมีมาในอนาคต¹ พระองค์จะไม่ทรงผิดหวังกับการศึกษาที่จัดขึ้น เพราะจะทำให้เยาวชนเป็นพลเมืองดี วัตถุประสงค์ในการออกสังคม เป็นสุขภาพบุรุษทั้งร่างกายและจิตใจ โดยไม่จำเป็นต้องซาญดลวดในหลักวิชา ดังพระบรมราโชบายตอนหนึ่งว่า

... เด็กคนหนึ่งเขียนหนังสือไม่คล่อง คิดเลขเศษซ้อนไม่เป็น และไม่รู้จักวิชาเรขาคณิตเลย ถ้าข้ารู้ว่าเด็กคนนั้นได้ศึกษาพอที่จะรู้ว่าความเป็นลูกผู้ชายคืออะไร และขี้แยคืออะไร ข้าไม่อยากได้ยิน "คนฉลาด" บ่นอีกว่า "ปัญญาท่วมหัวเอาตัวไม่รอด" สิ่งที่ข้าต้องการในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงคือให้การศึกษา (ขีดเส้นใต้โดยผู้วิจัย) เป็นเครื่องทำให้เด็กเป็นเยาวชนที่น่ารักและเป็นพลเมืองดี ...²

ซึ่งอาจจะถือได้ว่าเป็นหลักการหรือปรัชญาของโรงเรียนที่จะผลิตนักเรียนให้มีคุณลักษณะตามต้องการ ดังนั้นโรงเรียนแบบปับลิสซกูลจึงเป็นองค์กรการศึกษาที่สำคัญที่จะทำหน้าที่พัฒนาเยาวชนให้เป็นส่วนหนึ่งในอาณาจักรส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยทรงวางพระองค์ในฐานะศูนย์รวมของความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ทั้งสิ้นแห่ง อันได้แก่ โรงเรียนมหาดเล็กหลวงกรุงเทพฯ โรงเรียนมหาดเล็กหลวงเชียงใหม่ โรงเรียนราชวิทยาลัย และโรงเรียนพรานหลวง ทำให้พระองค์ทรงพยายามปลูกฝังความรู้สึกหมู่คณะร่วมกัน อันจะนำไปสู่ความรักชาติบ้านเมืองได้ รวมทั้งการถ่ายทอดอุดมการณ์ทางสังคมที่เน้นความรักชาติ สร้างกระแสความรู้สึกชาตินิยมให้มีความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์

กระแสอุดมการณ์ทางสังคมในเรื่องชาตินิยมนี้ เป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาในโรงเรียนแบบปับลิสซกูลของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นสิ่งที่พระองค์ทรง

¹ แหล่งเดิม.

² แหล่งเดิม.

กระทำสำเร็จด้วยดีในอุดมการณ์และเป้าหมายของโรงเรียนที่สร้างความผูกพันและจงรักภักดีอย่างลึกซึ้งต่อพระองค์

การฝึกอบรมของโรงเรียนแบบปอลิซิสคูล

ครั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะทรงศึกษา ณ ประเทศอังกฤษก็คงได้รับแนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษาแบบปอลิซิสคูลของอังกฤษ จึงทรงจัดตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงตามแบบปอลิซิสคูลโดยมีลักษณะคล้ายกังกณมากที่สุด และปรับให้เหมาะสมกับสภาพของเมืองไทยและการศึกษาก็ย่อมมีบทบาทและหน้าที่สำคัญในการฝึกหัดพลเมืองในสังคมนั้น ให้ความรู้ในการดำเนินชีวิตตามอุดมการณ์ความเชื่อทางสังคม เพราะการศึกษาคือความเจริญงอกงามเพียงด้านใดด้านหนึ่งก็เรียกว่ายังได้รับการศึกษาไม่สมบูรณ์ ซึ่งความเจริญทั้ง 4 ด้าน ได้แก่

1. ความเจริญทางด้านสมอง คือการมีความสามารถรอบรู้ มีปัญญาคี ฉลาดเฉลียว รู้จักคิดและใช้ปัญญา รู้จักใช้สมองในทางที่ถูกที่ควร
2. ความเจริญทางด้านร่างกาย คือการมีร่างกายแข็งแรง สุขภาพดี สุขภาพจิตปกติ
3. ความเจริญทางด้านอารมณ์ คือการมีอารมณ์มั่นคง รู้ว่าอะไรควรและไม่ควร
4. ความเจริญทางด้านสังคม คือการรู้จักปรับตัวเองให้เข้ากับคนอื่นได้ รู้จักที่สูงที่ต่ำ รู้จักสถานะของตัวเองในสังคม

ดังนั้นผู้ที่เจริญงอกงามครบทั้ง 4 ประการ ดังกล่าวย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ได้รับการศึกษา จึงมีคุณสมบัติของนักเรียนที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปรารถนาอยากให้เห็น คือ การเป็นคนขยันขันแข็ง สะอาดทั้งร่างกายและจิตใจ เป็นสุภาพบุรุษซื่อสัตย์สุจริตมีอุปนิสัยใจคอดีและเป็นพลเมืองดี ดังที่พระองค์กล่าวไว้ว่า

... การศึกษาย่อมเป็นการสำคัญยิ่ง และเป็นต้นเหตุแห่งความเจริญของบ้านเมือง เราตั้งใจที่จะทำนุบำรุงการศึกษาของบ้านเมืองเราอยู่เสมอ... ประเทศทั้งหลาย

ยอมเจริญได้ด้วยการศึกษา ประเทศใดปราศจากการศึกษาประเทศนั้นต้องป่าเถื่อน ...¹

ดังนั้นการศึกษาจะต้องช่วยให้บุคคลรู้จักชนชวหาประสบการณ์อันเกิดจากประโยชน์
ต่อสติปัญญาการตัดสินใจ สุขภาพกายและสุขภาพจิตที่สมบูรณ์ เป็นผู้ที่มีคุณธรรม ศีลธรรม
วัฒนธรรมและมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่การงานและการที่พื้นฐานเดิมของการศึกษาตามแบบแผน
ประเพณีของไทยเป็นคนละแบบกับการศึกษาในระบบโรงเรียนของตะวันตก จึงเป็นงานอันหนัก
หน่วงที่ยากจะทำให้ลงด้วยดีได้ในเวลาอันสั้น และยากแก่การพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าใน
ด้านต่าง ๆ ดังพระราชดำรัสตอบพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์

... ด้วยพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ก็ได้เคยพูดว่าการฝึกสอนเด็กนั้น จำจะต้องฝึกสอนหลาย
อย่าง ไม่ใช่แต่จะให้เรียนวิชาหนังสือมีความรู้ไปสำหรับเป็นเสมียนและเข้าทำราชการ
เท่านั้น แท้จริงผู้ที่จะเป็นเสมียนได้ดีหรือจะทำราชการให้มีความเจริญในทางราชการ
ให้มีความเจริญต่อไป จะเป็นผู้ที่รู้แต่วิชาหนังสือส่วนเดียวก็ยังไม่พอจำจะต้องเป็นผู้ได้
รับความฝึกฝนอันดีแล้วรอบตัว คือต้องได้ฝึกหัดแล้วหลาย ๆ อย่างทั้งส่วนที่เกี่ยวแก่ใจ
และกายพร้อมมูลด้วยการที่ได้จัดให้ ...²

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงแสดงพระราชประสงค์ของพระองค์
ไว้อย่างชัดเจนในการสร้างโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขึ้นว่า พระองค์ไม่ต้องการผู้ที่มีความรู้แต่
อย่างเดียว โดยไม่สามารถทำงานได้ พระองค์ไม่ต้องการผู้สมุทเคลื่อนที่ แต่พระราชประสงค์
ของพระองค์ที่ทรงต้องการ คือนักเรียนที่มีจิตใจสะอาด รู้จักหน้าที่และสามารถกระทำตนให้
เหมาะสมในสถานที่และโอกาสต่าง ๆ จะให้หลักการอบรมของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงจึงต้อง
การ

¹ จมื่นอมรรตวรักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช). เล่มเดิม. หน้า 131.

² กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.13/1 พระราชดำรัสตอบพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ เกี่ยวกับการฝึกสอนเด็ก. (11 ม.ค.2455).

1. นักเรียนเป็นคนมีความรู้
2. นักเรียนเป็นคนมีศาสนา
3. นักเรียนเป็นผู้ดี

1. นักเรียนเป็นคนมีความรู้

วิชาความรู้นั้นเป็นเพียงเปลือกหรือกระพี้ของการศึกษาเท่านั้น ไม่ใช่แก่นของการศึกษาโดยแท้จริง ดังนั้นการสอนคนให้เป็นคนที่มีคุณภาพเสียก่อน แล้วจึงจะสอนให้เขานักปราชญ์ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงต้องการพัฒนาเยาวชนให้มีคุณภาพโดยเฉพาะการใช้สติปัญญา ดังพระราชดำรัสของพระองค์ที่ว่า

... คนเราจะมีแต่ปัญญาและเชาวน์เป็นเครื่องพาแล่นไป ฝ่ายเดียวไม่ได้ จำต้องใช้สติสำหรับเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งกำกับไปกับปัญญาด้วย เมื่อพร้อมทั้งสติและปัญญาโดยบริบูรณ์แล้ว ความคิดและความเห็น จึงจะเป็นไปเพื่อประโยชน์อันสุขุม ...¹

พระองค์จึงทรงมุ่งให้โรงเรียนเป็นที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้นักเรียนเพื่อเสริมสร้างสติปัญญา เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดศิลปวิทยาจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง กล่าวคือการศึกษาที่มนุษย์ได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ในสังคมขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ เพราะได้รับประสบการณ์ตลอดชีวิตและนำไปถ่ายทอดให้แก่บุตรหลาน เพราะการศึกษาค้นคว้าคนให้เจริญงอกงามในทางสติปัญญา คือการศึกษาจะช่วยให้คนมีความรู้ เฉลียวฉลาดแก่สิ่งที่โรงเรียนแบบปณิธิสกูลต้องการให้การศึกษาเป็นเครื่องทำให้เด็กเป็นเยาวชนที่น่ารัก และเป็นพลเมืองดี²

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.16/25 พระราชดำรัสตอบเนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์. วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2456.

² จมื่นอมรัตนารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช). พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. 2513. หน้า 110.

ความรู้ที่นักเรียนโรงเรียนแบบปับลิสซูลได้รับนั้น เป็นสิ่งที่นักเรียนได้เรียนรู้อย่าง
 แดกจกาน เป็นผู้เฉลียวฉลาด รู้จักการปรับตัวให้เหมาะสม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า
 อยู่หัวจึงไม่ต้องการ คนฉลาดบนอีกว่าปัญญาท่วมหัวเอาตัวไม่รอด¹ ดังนั้นความรู้ที่ต้องการให้
 การศึกษา คือการปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้อย่างมีความสุขในการอยู่ในสังคม

จะเห็นว่าพระองค์ทรงเน้นการพัฒนาคุณภาพของเยาวชนด้านการศึกษามากกว่าการ
 แรงผลิตปริมาณของนักเรียน ดังนั้นโรงเรียนประเภทประจำนักเรียนจะได้มีโอกาสรับการฝึก
 ฝนขัดเกลาสิ่งต่าง ๆ ได้ดีมากกว่า เพราะนักเรียนอยู่ร่วมกันตลอดเวลาจึงง่ายแก่การอบรม
 สิ่งต่าง ๆ ให้นักเรียน ซึ่งต่างจากโรงเรียนประเภทนักเรียนไปกลับ ทำให้ครูไม่มีเวลาที่จะ
 อบรมนักเรียนได้เต็มที่ ดังนั้นโรงเรียนประจำจึงผลิตนักเรียนให้มีคุณภาพดังพระบรมราโชวาท
 ตอนหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า

... เจ้าออกไปจากสำนักโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ให้เขาคิดว่า อ้อ พอแล้ว
 ไม่ต้องถามอย่างอื่นอีกต่อไปก็ได้ สำนักนั้นเขาฝึกสอนกันดี ...²

2. นักเรียนเป็นคนมีศาสนา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้ความสำคัญแก่ศาสนาในฐานะเป็น
 องค์ประกอบส่วนหนึ่งของลัทธิชาตินิยม ดังความหมายของศาสนาตามพระบรมราชาธิบายของ

¹พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. "พระราชบันทึกถึงเจ้าพระยาพระเสด็จ
 สุเรณทราธิบดี," พระบรมราโชวาทกับวชิราวุธวิทยาลัย. 2519. หน้า 128.

²กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.16/25 พระราชดำรัสตอบเนื่องในงาน
 พระราชพิธีจักรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์. วันที่ 12 พฤศจิกายน
 พ.ศ. 2456.

พระองค์ คือองค์ประกอบแห่งการดำรงอยู่ของชาติ กล่าวคือชาติกับศาสนาเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง เพราะถ้าสิ้นชาติ ศาสนาก็ตั้งอยู่ไม่ได้ขณะเดียวกัน ถ้าศาสนาเสื่อมคลายประชาชนย่อมขาดคุณธรรม และเมื่อนั้นชาติก็ย่อมตั้งอยู่ไม่ได้

ในส่วนประโยชน์ของศาสนานั้นทรงถือว่า ศาสนาทุกศาสนาสอนให้คนเป็นคนดีด้วยกันทั้งสิ้น จะแตกต่างกันก็แต่วิธีการสอน ฉะนั้นทุกคนจึงควรมีศาสนาเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งจิตใจให้ดำเนินไปในแนวทางที่ถูกต้อง พระองค์ได้ทรงแสดงให้เห็นว่าศาสนาที่เหมาะสมกับสังคมไทยมากที่สุดก็คือศาสนาพุทธ เพราะ "เป็นศาสนาที่สอนสำหรับคนไทย"¹ ดังนั้นเราทั้งหลายผู้เป็นไทยจะต้องยึดมั่นในศาสนาพุทธเป็นศาสนาสำหรับชาติเรา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้พระพุทธศาสนาเป็นหลักในการพระราชทานพระบรมราโชวาทแก่บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ขุนนาง มหาตเล็ก เลือปา ลูกเสือ นักเรียนมหาตเล็กหลวง ตลอดจนประชาชน ปรากฏอยู่ในพระบรมราโชวาทในกาลและโอกาสต่าง ๆ และบทพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก อาทิเช่น ปลุกใจเลือปา เทศนาเลือปา ธรรมาธรรมะสงคราม พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร พระบรมราโชวาทและพระบรมราชานุศาสน์แสดงคุณาคุณ ในงานวิสาขบูชา เป็นต้น ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ให้แต่ละบุคคลแต่ละฝ่ายยึดมั่นอยู่ในคุณธรรมและตระหนักถึงหน้าที่ของตนในสังคม

ในฐานะที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงนำเอาศาสนาเข้าไว้เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของชาติจึงได้ทรงนำศาสนาพุทธมาใช้ในการปลูกฝังความรักชาติด้วย โดยการแสดงให้เห็นว่า การป้องกันรักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นการประพฤติดุทธอย่างหนึ่ง² และพระองค์ทรงดำรงอยู่ในฐานะของศาสนาจารย์ ผู้ให้โอวาทอันเกี่ยวเนื่องกับคุณธรรมในพระพุทธศาสนาจำเป็นที่พระองค์จะต้องมีพื้นฐานได้รับการศึกษาและเข้าใจใน

¹ พระบรมราโชวาทเลือปา. หน้า 59.

² เทศนาเลือปา. หน้า 141.

หลักการศีลธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี

พื้นฐานทางพระพุทธศาสนาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีแนวพระราชดำริในเรื่องการให้การศึกษากับพระราชโอรสว่า

... บ้านเมืองหรือวงศ์สกุลที่จะเจริญก้าวหน้าต่อไปได้นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับผู้ใหญ่ที่จะต้องคิดอ่านหาทางให้ลูกหลาน และคนชั้นหลังได้ศึกษาเล่าเรียนให้มีความรู้มากขึ้นไปกว่าตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกเจ้า ซึ่งเป็นพวกที่มีทรัพย์และยศนั้นย่อมมีทางที่จะเสียไปได้ง่าย หากไม่พยายามพากเพียรไฝหาความรู้ใส่ตน ...¹

จากข้อความดังกล่าว ย่อมทำให้ทราบถึงแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อพระบรมราชาบายทางด้านการส่งเสริมการศึกษาแก่บรรดาพระราชโอรสและบุคคลทั่วไป ซึ่งย่อมมีผลโดยตรงต่อการศึกษาของบรรดาพระราชโอรสและพระราชธิดาของพระองค์ โดยเฉพาะการศึกษาของพระราชโอรสนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงเล่าเรื่องการศึกษาของพระเจ้าลูกยาเธอ ว่า

... ระเบียบการศึกษาของพระราชกุมารเมื่อเรียนจบอักษรสมัยเบื้องต้นแล้ว พอพระชันษาดัง 14 ปี ต้องออกทรงผนวชเป็นสามเณร เพื่อศึกษาศีลธรรมอีกพรรษาหนึ่ง เมื่อเจริญพระชันษาดัง 21 ปี ต้องทรงผนวช เป็นภิกษุเพื่อศึกษาพระศาสนาและวิชาชั้นสูง จัดเป็นการศึกษาระดับสูงสุดคือระดับอุดมศึกษาอีกครั้งหนึ่ง จึงนับว่า สำเร็จการศึกษา

¹ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. พระประวัติจอมพลพระเจ้าฟ้า

เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช. 2504. หน้า 3-4.

แต่นั้นไป ...¹

สำหรับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งขณะดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ จำเป็นต้องทรงเดินทางไปศึกษาที่ประเทศอังกฤษ ทั้งนี้ เพราะทรงเป็นพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้ทรงมองการณ์ไกลจากสถานการณ์และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน ที่ต้องตกอยู่ภายใต้อาณัติของประเทศจักรวรรดินิยม ประเทศไทยจำเป็นต้องมีบุคลากร ผู้มีความรู้ความสามารถกว้างขวางทางด้านวิชาการแบบตะวันตก เพื่อแสดงถึงความทัดเทียมกันอารยประเทศ พระองค์ทรงมีพระราชดำริให้เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ พระราชโอรสเสด็จไปศึกษา วิชาการที่ประเทศอังกฤษ แต่เนื่องจากเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ยังไม่ได้บรรพชาเป็นสามเณรและ ระยะเวลาที่จะไปประทับอยู่ที่ประเทศอังกฤษนั้นเป็นเวลานานเกินระยะที่จะบรรพชาเป็นสามเณร ได้ตามพระราชประเพณี จึงทรงประกอบพิธีพุทธามวกะให้พระราชโอรสเสียก่อนเพื่อที่จะให้ พระองค์ได้สำนึกในการเป็นพุทธศาสนิกชนทั้ง ได้บังเกิดความเลื่อมใสและได้ตระหนักถึงคุณค่าของ พระพุทธศาสนา

การแสดงตนเป็นพุทธมามกะจึงได้กลายเป็นระเบียบพิธีของพุทธศาสนิกชน เป็นการ แสดงตนเพื่อยอมรับพระพุทธเจ้า เป็นที่เคารพนับถืออย่างสูงสุดของตน นับว่าเป็นการเพิ่มพูน ก่อนให้เกิดศรัทธา ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงเป็นการที่เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธได้มี โอกาสปฏิบัติพระองค์เป็นชาวพุทธ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นการปูพื้นฐานในฐานะที่ทรงเป็นพุทธ ศาสนิกชน ดังนั้นเมื่อพระองค์ได้เสด็จไปศึกษาที่ประเทศอังกฤษ จึงได้ทรงตระหนักถึงข้อ วิพากษ์วิจารณ์ของชาวคริสต์ที่มีต่อพระพุทธศาสนา จึงทำให้เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธทรงมีความสน พระทัยในพระพุทธศาสนา และเมื่อได้รับการสถาปนาแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งสยามมกุฎราช

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ความทรงจำ.

กุมาร ซึ่งต่อไปจะต้องทรงเป็นประมุขแผ่นดินแห่งดินแดนพุทธศาสนา

ครั้งพระองค์เสด็จกลับประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. 2445 เพื่อให้บรรลุนิติภาวะชั้นสูงตามธรรมเนียมการศึกษาของพระเจ้าลูกยาเธอตั้งเกล้าแล้ว และในฐานะของพุทธศาสนิกชน สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธได้ทรงผนวชเมื่อวันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2446 และเมื่อทรงลาผนวชแล้วได้เสด็จพระราชดำเนินประพาสหัวเมืองฝ่ายเหนือ ตลอดระยะทางที่เสด็จพระราชดำเนินได้ทรงแวะนมัสการปูชนียวัตถุทุกแห่งไปด้วยตลอดทาง ด้วยทรงพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง¹ ทรงเป็นองค์ศาสนูปถัมภ์ ทรงทำนุบำรุงและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองโดยได้ทรงพระราชอุทิศสาคะดำเนินการด้วยพระองค์เอง โดยได้ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเกี่ยวกับธรรมะขึ้นไว้เป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นปาฐกถา เทศนา พระบรมราโชวาท บทสวดมนต์ เป็นต้น และไม่ทรงโปรดให้มีการสร้างวัดในรัชสมัยของพระองค์ทรงมีพระราชดำริว่า พระมหากษัตริย์องค์ก่อน ๆ ได้ทรงสร้างวัดไว้เป็นจำนวนมากแล้ว และทรงตระหนักว่าการศึกษาและสถานศึกษาย่อมเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นแก่บ้านเมือง จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างโรงเรียนขึ้นแทนวัดคือโรงเรียนมหาดเล็กหลวงตั้งเกล้าไว้แล้ว และพระราชทานพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับพุทธศาสนาในวันวิสาขบูชาแก่นักเรียนมหาดเล็กหลวงเป็นประจำทุกปี

การศาสนาในปณิธานของอังกฤษถือว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก ดังนั้นนักเรียนจะต้องเข้าโบสถ์สวดมนต์ทุกเช้า และในวันอาทิตย์จะมีนักบวชมาแสดงธรรม การศาสนาในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้ความสำคัญพระทัยมาก เพราะทรงเปลี่ยนสถานศึกษาจากวัดมาเป็นโรงเรียน และเปลี่ยนครูผู้สอนจากพระมาเป็นฆราวาส อาจทำให้เกิดความห่างเหินระหว่างนักเรียนกับพุทธศาสนา ดังนั้นโรงเรียนมหาดเล็กหลวงซึ่งจัดการศึกษาแบบปณิธาน

¹ บัว ศจีเสวี. "พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระพุทธศาสนา,"

เช่นเดียวกับอังกฤษ จึงได้เน้นเรื่องของการศาสนาเช่นเดียวกัน ตั้งแต่สิ่งก่อสร้างอาคารต่าง ๆ ในโรงเรียน ก็ออกแบบให้มีความคล้ายกับภูมิหรือโบสถ์ เช่นอาคารที่พักอาคารเรียน หอประชุม แม้กระทั่งตัวนักเรียนเองจะต้องทำการสวดมนต์ทุกเช้าที่หอประชุม ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นโบสถ์ของพุทธศาสนา และในวันอาทิตย์ก็มีมนต์พระมาแสดงธรรมให้นักเรียนได้ฟังหรือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิมาบรรยายให้นักเรียนได้ฟังและทรงจัดให้มีประเพณีวันวิสาขบูชาขึ้นในโรงเรียน เพราะเป็นวันที่สำคัญของชาวพุทธเช่นเดียวกับวันคริสต์มาส โดยในวันนั้นจะจัดงานเกี่ยวกับวันวิสาขบูชา และพระองค์จะเสด็จร่วมงานเป็นประจำอยู่เสมอดังพระราชดำริว่า การศึกษาอย่างที่เราเข้าใจกันทุกวันนี้กับการศาสนาเป็นของคู่กัน ควรจะต้องสอนควบกันไปด้วยทีเดียว จึงจะเป็นการน้อมใจเด็กให้เข้าสู่การสืบทอดปฏิบัติได้ ถ้าปล่อยให้เด็กห่างเหินเคารพต่อศาสนาตั้งแต่อยู่ในโรงเรียนแล้ว เมื่อออกจากโรงเรียนเติบโตใหญ่ไปภายนอกก็จะเป็นผู้หมิ่นต่อศาสนา¹

ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างชาติกับศาสนานั้นเนื่องจากทรงพิจารณาเห็นชอบตามอนุศาสนีย์ของสมเด็จพระยาวชิรญาณวโรรสที่ว่า "ชาติที่ทวีบุรณด้วยคุณธรรม ย่อมจำเริญชาติที่ไร้คุณธรรมย่อมตกต่ำเลวทรามย่อมถึงความพินาศเป็นที่สุด" ดังนั้นสิ่งสำคัญอีกข้อหนึ่งซึ่งเป็น "สิ่งจำเป็นที่ชาติและบุคคลจะต้องมี" คือคุณธรรม คุณธรรมกับศาสนาเป็นสิ่งเดียวกัน นั่นคือ "จริยาอันนับถือว่าเป็นธรรม" ดังนั้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จึงล้วนมีความจำเป็นสำหรับชาติด้วยกันทั้งหมด พระองค์ทรงเน้นการอธิบายศาสนาในด้านที่เป็นคุณธรรมหรือแก่จริยานี้ ก็คือการเน้นด้านที่เป็น การปฏิบัติสำหรับพุทธศาสนิกชนนั่นเอง หลักการที่ง่ายที่สุดในการปฏิบัติศาสนาก็คือ การทำความดีละเว้นความชั่ว ทรงมีพระบรมราชาธิบายว่า ... เป็นหน้าที่ของคนทุกคนที่จะละเว้นความชั่ว หมั่นประพฤติความดี เพื่อประโยชน์และความสุขแห่งตนเอง แห่งบิดามารดาและ ผู้ร่วมตระกูล

¹ จางวางโทพระยาประสิทธิ์. "คำนำในพระบรมราชาธิบายกับวชิราวุธวิทยาลัย,"

แห่งมิตรสหาย และแห่งชาติของตนเป็นที่สุด¹

จะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้ความสำคัญแก่นักการนับถือศาสนา โดยทรงแสดงให้เห็นความสัมพันธ์หรือการเชื่อมโยงกันระหว่างการศึกษาตามคำสอนทางพุทธศาสนาดังกล่าวกับการที่คำสอนนั้นมีสถานะเกี่ยวพันกับความมั่นคงของชาติการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ ได้นำมาซึ่งการเผยแพร่อุดมการณ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักดีว่า การปรับปรุงการศึกษา เพื่อพัฒนาสติปัญญาของเยาวชนยังไม่เป็นการเพียงพอที่จะทำให้ชาติมีพลเมืองที่มีสมรรถภาพอย่างบริบูรณ์ ทรงมีทัศนะว่า

... คนถึงจะมีวิชาเป็นบัณฑิตแก้วพิเศษปานใดก็ดี ถ้าไม่เป็นผู้ที่ประพฤติดีสมาจารอยู่

แล้วจะหวังให้ได้รับความไว้วางใจแห่งอาณาประชาราษฎร์ไม่ได้ ...²

จึงทรงมีพระราชประสงค์ที่จะพัฒนาความประพฤติของเยาวชนควบคู่ไปด้วย โดยมีพระราชประสงค์ที่จะให้เยาวชนมีทัศนคติหรือค่านิยมในการดำเนินชีวิตส่วนตัวและความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อเพื่อร่วมชาติเป็นไปในแนวทางเดียวกันและเพื่อนเป็นเยาวชนตัวอย่างที่ดีที่สะท้อนถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความเจริญรุ่งเรืองของสังคม จากกลุ่มย่อย ๆ ไปถึงสังคมใหญ่คือ

¹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระบรมราโชวาทและพระบรมราชา
นุศาสน์แสดงคุณาคุณในงานวิชาบูชาพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. 2484, 96 (ม.จ. ชัชชลิต เกษมสันต์ พิมพ์ในงานพระราชทาน
เพลิงศพ เจ้าพระยารามราฆพ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส
วันที่ 26 ธันวาคม 2510).

² พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. "ประโยชน์แห่งการอยู่ในธรรม,"
ปกิณกะคดีพระราชนิพนธ์. หน้า 63.

ประเทศชาติ หลักการกว้าง ๆ ที่ทรงแนะนำให้คนไทยทุกคนยึดถือปฏิบัติก็คือ "ผู้ใดมีหน้าที่
อย่างไรควรตั้งใจกระทำหน้าที่นั้นไปให้ดีที่สุดที่สามารถกระทำได้"¹ เช่นปฏิบัติหน้าที่ด้วยความ
ซื่อสัตย์ ไม่เกียจคร้าน ไม่ประพฤตินเป็นนักเลง อย่างไรก็ตามหน้าที่ที่ทรงกล่าวถึงนั้น
มิใช่หมายถึงเพียงหน้าที่การงานที่ประกอบเพื่อเลี้ยงชีพเท่านั้น แต่หมายถึงการประพฤติตนเอง
ให้ดำรงอยู่ในความดีและปฏิบัติต่อผู้อื่นในฐานะที่เป็นชนชาติเดียวกันตามสมควรแก่ฐานะทาง
สังคมของแต่ละคนหรือแต่ละหมู่คณะที่ผูกพันต่อกันอยู่

ดังนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเปลี่ยนแปลงการสร้างโรงเรียน
ขึ้นมาแทนวัดประจำรัชกาล ซึ่งดูเหมือนว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงเพียงรูปแบบของการ
ศึกษาเท่านั้น แต่วิถีทางการอบรมเยาวชนก็ยังคงยึดมั่นในหลักการเดิมของโครงสร้างทาง
สังคมไทย คือการเน้นเรื่องศาสนา ไม่ว่าจะเป็นด้านจริยธรรม ศีลธรรม แม้กระทั่งขนบธรรมเนียม
ประเพณี เป็นต้น ยังคงรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของทางด้านการศึกษาอยู่ โดยเฉพาะ
เมื่อทรงจัดการศึกษาแบบที่ผลิตผลที่นักเรียนจะต้องอยู่ประจำใน โอกาสที่ครูจะทำการอบรม
นักเรียนย่อมกระทำตลอดเวลา ซึ่งนับได้ว่าเป็นข้อดีของการจัดการศึกษาแบบนี้ที่ครูมีเวลา
สั่งสอนและขัดเกลาจิตใจนักเรียนอยู่เสมอ ซึ่งแตกต่างจากนักเรียนประเภทโรงเรียนไป-กลับ
ที่เมื่อหมดเวลาจากการเรียนแล้ว ไม่ทราบว่าอะไรจะนำสิ่งที่ได้รับการอบรมไปปฏิบัติหรือมีใครคอยดู
แลต่อที่บ้านได้มากนักน้อยแค่ไหน เพราะนั่นจากการะของครูแล้ว ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า

... จำเป็นต้องมีโรงเรียน สำหรับฝึกสอนเด็กให้หันไปแต่ในทางที่ดี โรงเรียนที่สอน
เฉพาะกลางวันนั้น ครูมีเวลาอยู่กับเด็กน้อย การศาสนาเขาก็สอนเหมือนกันที่เรียกว่า
จรรยา แต่นักเรียนเรียนจรรยาที่โรงเรียนแล้ว เมื่อเลิกจากโรงเรียนพ้นครูไป
จรรยาที่ครูสอนนั้นก็ป็นอันทิ้งเสียด้วย ถ้าโรงเรียนเป็นบ้านของนักเรียนด้วย เช่น
โรงเรียนนักเรียนกินอยู่ประจำ การฝึกสอนและการควบคุมได้มีตลอดเวลา เพราะเรา

¹พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. ปลูกใจเสือป่า. หน้า 36.

หวังประโยชน์เพื่ออุดหนุนการฝึกสอนเช่นนี้ เราจึงตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขึ้น ...¹

เพื่อที่จะให้บรรลุนพระราชนัดดา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงถือเป็นพระราชกิจวัตรที่จะต้องพระราชทานพระบรมราโชวาทแก่นักเรียนมหาดเล็กหลวงเป็นประจำทุกปีในโอกาสวันวิสาขบูชา รวมถึงการเทศนาสั่งสอนศีลธรรมเพื่อจะได้เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ทั้งนี้เพราะทรงเกรงว่าถ้าปล่อยให้เด็กห่างเหินพระศาสนาตั้งแต่อยู่ในโรงเรียนแล้ว เมื่อออกจากโรงเรียน เติบโตเป็นผู้ใหญ่ก็จะเป็นผู้หมิ่นต่อศาสนาก่อให้เกิดผลเสียต่อสังคมและประเทศชาติต่อไป

3. นักเรียนเป็นผู้ดี

ตามธรรมชาติตามมนุษย์เราที่เกิดมาในโลกย่อมมีสิ่งแวดล้อมและเกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นต้นว่าธรรมชาติสร้างให้เราต้องกินอาหาร เพื่อมีชีวิตอยู่ได้ต้องพยายามเลี้ยงชีพและความรู้ใส่ตัว แต่ถ้าผู้ใดไม่พยายามหาความรู้ใส่ตัว ไม่รู้จักฝึกอบรมให้เป็นพลเมืองดี ไม่รู้จักพูดจาให้อ่อนหวานนอบน้อม ผู้นั้นก็จะมีชีวิตไม่มีความสุข รังเกียจ ผู้อื่นเขาจะดูถูกหาว่าไม่มีการศึกษากิริยาและความประพฤติไม่ดี คบกับเขาไม่ได้ ไม่ฉลาดและไม่มีความรู้ทัดเทียมกับผู้มีการศึกษาด้วยเหตุนี้เองคนในโลกจึงตั้งสถานศึกษาขึ้นมาเพื่อต้องการให้พลเมืองมีการศึกษา ความเป็นอยู่ดีและเป็นพลเมืองดีต่อไปภายหน้า

ความเป็นผู้ดีนั้น ย่อมเป็นที่นับถือของคนดีทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นคนชาติใดภาษาใดย่อมนิยมความเป็นผู้ดีทั้งนั้น แต่ผู้ดีนั้นเป็นอย่างไร บางคนอาจเข้าใจไปว่า คนที่มีชาติสกุลสูงเช่นเป็นเจ้านาย หรือเป็นลูกหลานของเจ้านายข้าราชการชั้นสูงก็นับว่าเป็นผู้ดี บางคนก็เข้าใจผิดว่าผู้ที่

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.16/25 พระราชดำรัสตอบเนื่องในงานพิธีจัดทรงมณฑลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์. วันที่ 12 พฤศจิกายน

มีทรัพย์สินสมบัติมาก มียศฐานบรรดาศักดิ์เป็นผู้ดี หรือผู้มีตำแหน่งการงานที่สำคัญเป็นผู้ดี การเกิดในตระกูลสูงก็ดี ความมั่งมีก็ดี ความมียศฐานบรรดาศักดิ์ก็ดี การมีตำแหน่งการงานที่สำคัญก็ดี เหล่านี้มิได้ทำให้คนเป็นผู้ดีขึ้นได้ คนใดจะเป็นผู้ดีหรือไม่ย่อมอยู่ที่ความประพฤติของผู้นั้นเป็นสำคัญ ผู้ดีต้องมีคุณสมบัติของผู้ดี กล่าวคือต้องมีกิริยา วาจา และน้ำใจเป็นผู้ดีจึงจะนับถือได้ว่าเป็นผู้ดี คนที่จะเป็นผู้ดีได้ต้องประกอบด้วยเป็นผู้มีสมบัติของผู้ดี ดังต่อไปนี้¹

1. ผู้ดีเป็นผู้มีความเรียบร้อย
2. ผู้ดีต้องไม่ทำสิ่งที่อุจาดลามก
3. ผู้ดีต้องมีสัมมาคารวะ
4. ผู้ดีต้องเป็นผู้มีกิริยามารยาทเป็นที่น่ารัก
5. ผู้ดีต้องมีสง่าราศี
6. ผู้ดีต้องเป็นผู้ทำการงานดี
7. ผู้ดีต้องเป็นคนใจดี
8. ผู้ดีต้องไม่เป็นคนเห็นแก่ตนฝ่ายเดียว
9. ผู้ดีจะต้องมีความสุจริตซื่อตรงเสมอ
10. ผู้ดีต้องประพฤติดี
11. ผู้ดีต้องรักษาชื่อเสียงเกียรติคุณ
12. ผู้ดีย่อมรักหมู่คณะ
13. ผู้ดีต้องไม่แสดงตนเย่อหยิ่ง
14. ผู้ดีต้องไม่ลุ่มแก่อำนาจความโลภ โกรธ หลง

¹ แบบเรียนชุดพุทธศาสนา ชั้นมัธยมปีที่ 6 พ.ศ. 2497. โรงพิมพ์จุรสุภา. หน้า

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริให้ประชาชนทุกคนภายในประเทศสำนึกในหน้าที่ของตนพร้อมทั้งมีหลักในการประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่อย่างถูกต้องเพื่อประโยชน์แก่ตนเอง หมู่คณะและประเทศชาติ จากหลักการประพฤติปฏิบัติในส่วนตนเช่นต้องมีความสามารถ มีความเพียร มีไหวพริบ ซื่อตรงต่อหน้าที่ ผู้ที่เป็นหัวหน้าหรือผู้บังคับบัญชาก็ต้องรู้จักหลักในการปกครองต้องรู้จักนิสัยคนและรู้จักผ่อนผันในการทำงานเพื่อความเย็นใจได้และความเหมาะสมในการดำเนินงาน เหนือไปด้วยดี ขณะเดียวกันจะต้องเป็นคนดีมีคุณธรรม

ดังนั้นการอบรมจากโรงเรียนแบบปับลิสซึลจึงเน้นการอบรมให้นักเรียนรู้จักการปกครองตนเองรวมทั้งการอยู่ร่วมกันโดยการรู้จักการแบ่งหน้าที่ รู้จักการบังคับบัญชาตนเอง เพราะการอบรมแบบนี้เป็นหน้าที่ของโรงเรียนกินนอนโดยตรงทีเดียว การอบรมแบบนี้จะทำให้บ้านหรือโรงเรียนแบบเข้าไปเย็นกลับไม่ได้ เป็นเรื่องที่จะทำได้อย่างดีแต่เฉพาะในโรงเรียนกินนอนเท่านั้น¹

จากจุดมุ่งหมายและหลักการอบรมของโรงเรียนแบบปับลิสซึล จะทำให้นักเรียนที่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนนี้มีคุณสมบัติเฉพาะที่แตกต่างจากนักเรียนอื่น ๆ ดังในประเทศอังกฤษเขามักกล่าวกันว่า นักเรียนในปับลิสซึลมักจะมีคุณวุฒิดีแปลกกว่าคนอื่นจนสำหรับการงานต่าง ๆ เขามักจะชอบเลือกปับลิสซึลแทน เพราะมีความอบรมอะไรอย่างหนึ่งที่ผิดกับคนอื่น²

¹พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. "พระบรมราโชวาทพระราชทานในวันงานประจำปีของวชิราวุธวิทยาลัย วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2472," พระบรมราโชวาทกับวชิราวุธวิทยาลัย. 2519. หน้า 97.

²แหล่งเดิม.

ความสำคัญของการจัดการศึกษาแบบปับลิสคูล

โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์เป็นโรงเรียนที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้ตั้งขึ้นสำหรับให้บุตรหลานเหล่าข้าราชการบริวารได้ศึกษาศิลปวิทยาการต่าง ๆ โดยพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์จากพระคลังข้างที่เป็นเงินทุนใช้จ่ายในการศึกษาของโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์มีจุดมุ่งหมายในการจัดตั้งขึ้นเพื่อตอบสนองพระบรมราโชบายทางการศึกษาของพระองค์ กล่าวคือพระองค์ทรงต้องให้โรงเรียนเหล่านี้เป็นโรงเรียนในพระราชอาณาจักรส่วนพระองค์เพื่อสร้างกำลังคนและฝึกหัดพลเมืองตัวอย่างตามอุดมคติของพระองค์ เพราะความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับราษฎรเป็นไปตามโดยชอบธรรมที่คนไทยทุกคนต้องมีหน้าที่รักษาและส่งทอดความคิดนี้ให้ยั่งยืนในสังคมตลอดไป และวิธีการที่จะรักษาไว้ซึ่งความรู้อันยิ่งใหญ่นี้ให้อยู่ในสังคมได้อย่างถาวร คือการตั้งโรงเรียนที่มีอุดมการณ์การศึกษาและเป้าหมายการศึกษาที่ "สอนให้คนไทยนึกถึงสิ่งที่เคยเป็นมาแล้ว" ซึ่งโรงเรียนในสังกัดกรมศึกษาธิการในระยะแรกมักจะละเลยความคิดข้อนี้ มุ่งแต่ "สอนให้รู้หนังสือ คิดเลข ทำบัญชีได้พอแล้ว"¹

ในการปกครองที่เป็นธรรมตามพระราชดำริของพระองค์อย่างหนึ่งก็คือ การสร้างความมั่นคงให้แก่ชาติ และวิธีการดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามความมุ่งหมายนั้นคือ "การเพาะปลูกน้ำใจให้คนทั้งหลาย ซึ่งต้องฟังคำบังคับให้เข้าถึงประโยชน์แห่งกิจการซึ่งผู้ใหญ่ว่าบังคับ" และในการที่จะสร้างนิสัยและปลูกฝังความคิดเห็นของคนในชาติให้ยอมรับระเบียบกฎเกณฑ์ที่ผู้นำรัฐกำหนดขึ้นอย่างพระราชกรณียกิจของพระองค์เองที่ทรงดำเนินการเพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.16/45 พระราชดำรัสตอบเนื่องในงาน

ชาติอยู่ในขณะนั้นได้ก็ต้อง"ฝึกหัดดัดสอนกันไปเสียตั้งแต่ยังเด็ก ๆ เพราะเมื่อเติบโตขึ้นเสียแล้ว ก็เป็นการยากที่จะฝึกสอนกันได้"จึงต้องฝึกหัดนิสัยเด็กตั้งแต่อยู่ในโรงเรียน "โดยอาศัยผู้บริหาร กิจการโรงเรียนที่เต็มไปด้วยอุตสาหะ วิริยะ และเป็นคนใจเย็น มั่นคงในกิจการของตนที่พึงทำ เพื่อฝึกฝนกล่อมเกลานิสัยให้เหมาะไปตามทางที่ปรารถนา"¹

ดังนั้นการสร้างโรงเรียนแบบสมัยใหม่จึงเกิดขึ้นเป็นที่แพร่หลายตามความเชื่อของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงจะพัฒนาการศึกษาไทยให้เจริญก้าวหน้าจึงโปรด ให้มีการสร้างโรงเรียนขึ้นแทนประเพณีการสร้างวัด

การสร้างโรงเรียนแทนประเพณีการสร้างวัดประจำรัชกาล

ในสมัยก่อนเด็กไทยจะได้เรียนหนังสือกันตามวัดเป็นส่วนใหญ่ และได้เรียนเฉพาะเด็ก ผู้ชาย ส่วนเด็กผู้หญิงส่วนมากเรียนอยู่ที่บ้าน ดังนั้นวัดจึงมีความสำคัญต่อสังคม เพราะตามวิถี ชีวิตของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเกี่ยวข้องกับวัดโดยมิเสื่อมคลาย วัดจึงเป็น ศูนย์กลางของประชาชนเป็นศูนย์รวมจิตใจของราษฎร นับตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ วัดก็เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทย นอกจากจะเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมต่าง ๆ ของประชาชนแล้ว วัดยังเป็นสถานที่ศึกษาที่สำคัญ อย่างยิ่งของเด็กชายไทย เป็นแหล่งสั่งสอนอบรมศีลธรรมจรรยา มารยาท คุณธรรม วัฒนธรรม รวมทั้งบ่อเกิดประเพณีไทยต่าง ๆ

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีนั้นมีการสร้างวัดประจำตระกูล ตั้งแต่ พระมหากษัตริย์จนถึงประชาชน ครอบครัวใดที่ร่ำรวยมีข้าทาสบริวารจำนวนมากก็มักจะสร้างวัด ขึ้น ด้วยเหตุนี้ในสังคมไทยมีการสร้างวัดตามความเชื่อต่าง ๆ นี้เอง ทำให้มีวัดต่าง ๆ มาก มาย ดังนั้นการเรียนหนังสือตามวัดก็มีมากมาย หากแต่ว่าการเรียนการสอนยังไม่เป็นระเบียบ เรียบร้อย ไม่มีแบบแผนที่แน่นอน ดังนั้นการถือกำเนิดของโรงเรียนจึงเกิดขึ้นดังกล่าว โดย

¹ แหล่งเดิม.

บำรุงชาติของเราให้ยืนยงมั่นคงต่อไปด้วย ...¹

การสร้างโรงเรียนจึงมีผลานิสงค์เป็นสถานที่ศึกษาของประชาชน เป็นสาธารณประโยชน์ประชาชนทุกคนควรมีส่วนช่วยอุดหนุนการศึกษาด้วย ดังพระราชบันทึกถึงพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ โดยชี้แจงว่า

... ถ้าผู้ใดมีน้ำใจศรัทธาและมีความประสงค์จะทำบุญให้ได้ผลานิสงค์อันงามจริงทั้งยังเป็นที่ยกพระราชนิพนธ์ให้พระเจ้าแผ่นดินด้วยแล้วก็ขอให้สร้างโรงเรียนขึ้นเถิด การที่จะสร้างวัดขึ้นใหม่ไม่ต้องด้วยพระราชนิยม ...²

โรงเรียนเป็นสถานศึกษาที่ประกอบด้วยความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน หลักสูตร และการจัดสภาพการเรียนการสอน เพื่อช่วยให้การเรียนรู้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน การพัฒนาด้านความรู้และสติปัญญา และเป็นสถานที่หล่อหลอมพัฒนาบุคลิกภาพ ดังนั้นจำเป็นที่ทุกชาติที่เจริญแล้วย่อมจะต้องมีโรงเรียนเพื่อใช้เป็นสถานที่สั่งสอนอบรมบุตรธิดาโดยไม่คำนึงถึงลักษณะของโรงเรียนขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ ต่างก็มุ่งหวังจุดหมายเดียวกันคือทำให้การศึกษาแก่เยาวชน

ดังนั้นรัฐบาลจำเป็นต้องสร้างการศึกษาและชักชวนให้ผู้ปกครองเห็นความสำคัญของการศึกษา เพราะโรงเรียนเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับประชาชน ที่จะมีส่วนสำคัญในการพัฒนาประเทศ ความก้าวหน้าของประเทศมิได้ขึ้นอยู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมืองและการปกครองเท่านั้น จะต้องขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาเป็นสำคัญ เพราะการศึกษามีได้มุ่งให้บุคคลอ่านออกเขียนได้และมีความรู้วิชาการแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่จะช่วยให้บุคคลรู้จักชวนชวหาประสบการณ์อันเกิดประโยชน์ต่อสติปัญญา การตัดสินใจ สุขภาพกายและสุขภาพจิต

¹ หอวชิราวุธานุสรณ์. แผ่นที่ ว.01644/ป.4 พระมณูญโมทนา ตลิตสมิต เล่มที่ 1.

² หอวชิราวุธานุสรณ์. ร่างพระราชบันทึกถึงพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์. ลงวันที่ 7 กรกฎาคม ร.ศ. 130 (พ.ศ. 2454).

ที่สมบูรณ์ เป็นผู้มีความรู้ความสามารถและมีความรับผิดชอบต่องานที่ทำงาน

โรงเรียนมหาดเล็กหลวงแทนวัดประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

การศึกษาระบบโรงเรียนที่รัฐบาลนำเข้ามาใช้ในสังคมไทย มีเหตุผลและความจำเป็นเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างอำนาจรัฐในระบบราชการที่ขยายตัวออกสู่ความเป็นรัฐชาติซึ่งเป็นการรวมอาณาจักรเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รัฐบาลจำเป็นต้องใช้กำลังคนที่มีความรู้ความสามารถ เข้ามาเพื่อบริหารกลไกระบบบริหารราชการที่ปรับปรุงขึ้นตามแบบอย่างตะวันตก การศึกษารูปแบบโรงเรียนจึงเกิดขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการดังกล่าวซึ่งนำเอารูปแบบและวิธีการศึกษาตามแบบตะวันตกเข้ามาใช้ปรับปรุงประเทศ ทำให้โครงสร้างการศึกษาระบบโรงเรียนคือกระบวนการจัดการและโครงสร้างการศึกษา ในช่วงนี้มีลักษณะจำกัดตัวเองอยู่แต่เฉพาะกลุ่มชนชั้นนำในระบบราชการ เป้าหมายของรัฐบาล การขยายการศึกษาตามรูปแบบโรงเรียนที่จัดขึ้นในประเทศตะวันตก และอารยประเทศ เพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดฝึกฝนวิชาการหนังสือและเทคนิคและปลูกฝังความคิดเห็นอันเป็นอุดมการณ์ทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับอุดมการณ์หลักของรัฐ ที่ถือว่ารัฐต้องการมีการเปลี่ยนแปลงภายใต้การนำของพระมหากษัตริย์ เพื่อสร้างความเจริญให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก โดยที่ยังรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามทางพุทธศาสนา ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างโรงเรียนขึ้น ด้วยเหตุผลซึ่งสำคัญอีกคือว่าตามประเพณีของไทย เมื่อพระเจ้าแผ่นดินเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติใหม่ ๆ จะต้องสร้างวัดขึ้นวัดหนึ่ง เพื่อให้เป็นสถานศึกษาและเป็นอนุสรณ์แห่งรัชกาล พระองค์ทรงพระราชดำริว่าการศึกษาจะอยู่ตามวัดเรื่อยไปดังเช่นสมัยก่อนไม่ได้แล้วจะต้องให้การศึกษากว้างขวางขึ้นจะได้ทัดเทียมกับประเทศอื่น ๆ ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงทรงสร้างโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขึ้นเพื่อจุดประสงค์สองประการคือ¹

1. ให้เป็นสถานศึกษาแทนวัดตามโบราณราชประเพณี
2. เพื่อใช้เป็นสถานที่ให้การศึกษาที่ถูกต้องตามพระราโชบายของพระองค์

จึงมีพระราชประสงค์จะทรงทำนุบำรุงการศึกษาของชาติให้รุ่งเรืองทันต่างประเทศ เมื่อทรงพระราชดำริเช่นนี้แล้วจึงดสร้างพระอารามประจำรัชกาลตามโบราณราชประเพณีเสีย จึงพระราชทานที่ดินและพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ สร้างโรงเรียนขึ้นพร้อมทั้งทรงบริจาค พระราชทรัพย์ให้เป็นเงินเดือนครูและค่ารับจ่ายใช้สอยทั่วไปในโรงเรียน² ทำให้พระบาท สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดตั้งโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ขึ้น เช่น โรงเรียน มหาเด็กละหลว กรุงเทพฯ โรงเรียนมหาเด็กละหลว เชียงใหม่ โรงเรียนพราหมลว เป็นต้น โดยมีจุดมุ่งหมายในการจัดตั้งขึ้นเพื่อตอบสนองศึกษาพระบรมราชูปถัมภ์ทางการศึกษา ของพระองค์กล่าวคือพระองค์ทรงต้องการให้โรงเรียนเหล่านี้เป็นโรงเรียนในพระราช อาณาจักรส่วนพระองค์เพื่อสร้างกำลังคน และฝึกหัดพลเมืองตัวอย่างตามอุดมคติของพระองค์ โรงเรียนมหาเด็กละหลว กรุงเทพฯ ตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2453 โรงเรียนมหาเด็กละหลว เชียงใหม่ ตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2459 โรงเรียนพราหมลว ตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2459 เช่น เดียวกัน และต่อมาได้มีการยุบโรงเรียนมหาเด็กละหลว เชียงใหม่ ในปี พ.ศ.2469 และโอน โรงเรียนพราหมลวไปสังกัดกรมพระสพ และรวมโรงเรียนมหาเด็กละหลว กรุงเทพฯ และ โรงเรียนราชวิทยาลัย มารวมกันที่โรงเรียนมหาเด็กละหลว กรุงเทพฯ ในปี พ.ศ.2490 เปลี่ยนชื่อเป็น "วชิราวุธวิทยาลัย"

พระองค์ทรงวางพระองค์ในฐานะศูนย์รวมของความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนในพระบรม ราชูปถัมภ์ทั้งสี่แห่งที่มีกิจกรรมและความสัมพันธ์ต่อกันในฐานะเป็นแหล่งผลิตพลนิกที่มีฐานะลดหลั่น

¹ พระยาภรรตราชา. "โอวาทท่านผู้บังคับการ," วชิราวุธานุสรณ์. 1 : 2497 ; 58.

² วชิราวุธานุสรณ์. "วชิราวุธวิทยาลัย," 2490.

กันสำหรับนักเรียนโรงเรียนมหาดเล็กหลวงทรงถือว่าเป็น "เด็กในหลวง"¹ เพราะนักเรียนโรงเรียนนี้จะได้รับการคัดเลือกให้เข้ารับราชการเป็นมหาดเล็กหลวงทุกปี และพระองค์ทรงใกล้ชิดกับนักเรียนโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเป็นอย่างมาก ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า "เจ้าเหล่านี้ ข้าถือเหมือนลูกข้า ส่วนตัวเจ้า เจ้าก็ต้องรู้สึกว่าเป็นพ่อเจ้า"² ส่วนนักเรียนโรงเรียนราชวิทยาลัยนั้นทรงถือว่าเป็น "ข้าในหลวง"³ ทั้งนี้เพราะปกตินักเรียนโรงเรียนนี้ส่วนใหญ่ผลิตขึ้นเพื่อป้อนให้กับโรงเรียนข้าราชการพลเรือนและโรงเรียนกฎหมาย ซึ่งเป็นโรงเรียนระดับสูงที่บุคลากรข้าราชการชั้นสูง สำหรับโรงเรียนพรานหลวง จะเป็นโรงเรียนที่ใช้ฝึกซ้อมการละคร โขน เป็นส่วนใหญ่

การจัดตั้งโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์นี้จึงมีลักษณะเหมือนการจำลองอาณาจักรส่วนพระองค์ ที่พระองค์เองคือพระมหากษัตริย์ซึ่งมีฐานะเป็นองค์อุปถัมภ์และผู้นำสูงสุดของอาณาจักร โดยมีสภานิกายซึ่งได้แก่นักเรียนทั้งหมดของโรงเรียน พระองค์ทรงทำให้โรงเรียนเหล่านี้เป็นองค์กรการศึกษาสำหรับเยาวชนและพลเมืองในอาณาจักรส่วนพระองค์ ทรงวางพระองค์ในฐานะศูนย์รวมของความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ทั้งสี่แห่ง ที่มีกิจกรรมและความสัมพันธ์ต่อกันในฐานะเป็นแหล่งผลิตพลนิกายที่มีคุณภาพ

¹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. เราเด็กในหลวง บทพระราชนิพนธ์ ใน พระบรมราโชวาทกับวชิราวุธวิทยาลัย. 2519. หน้า 114.

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.16/25 พระราชดำรัสตอบเนื่องในงานพระราชพิธีจักรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์. วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2456.

³ จมื่นอมรตฤณารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช). พระราชกวีนิพนธ์สำคัญของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. 2513. หน้า 125.

ดังนั้นพระองค์จึงพระราชทานที่ดินในการสร้างโรงเรียนด้วย และทรงดำเนินการจัดการศึกษาด้วยพระองค์ เนื่องจากพระองค์ทรงได้ศึกษา ณ ประเทศอังกฤษเป็นเวลาถึง 10 ปี ทำให้ทรงได้รับอิทธิพลความรู้สึกรากึกคิดของชาวอังกฤษมาบ้าง โดยเฉพาะการจัดระบบการศึกษาของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงให้เป็นแบบป๊อปูลิสต์ของอังกฤษ ที่เน้นการสร้างบุคลิกภาพของสุภาพบุรุษตามคติของสังคมนิยมใหม่ แต่ก็ยังยึดหลักการของความเป็นไทยอยู่นั่นเอง ดังจะเห็นได้จากการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวิตกอย่างมาก คือทรงเกรงไปว่าการที่ได้อาศัยศึกษา ณ ต่างประเทศเป็นเวลานานจะทำให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธทรงมีกิริยาท่าทางตลอดจนความคิดอ่านเป็น "แบบฝรั่ง" ซึ่งออกจะเป็นการไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง พระองค์ได้ทรงมีพระราชหัตถเลขาทำخابไปยังพระเจ้านั่งงยาเธอพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ พระพี่เลี้ยงของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ¹

ครั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จนิวัติประเทศไทย พระองค์ก็ได้แสดงให้เห็นถึงการเชื่อฟังคำสั่งสอน และมีความคิดที่จะเป็นยิ่งกว่าชาวไทยเสียอีก² (He would return to Siam more Siamese than when he left it) พระองค์จึงทรงสร้างโรงเรียนมหาดเล็กหลวงให้มีแบบเอกลักษณ์เป็นแบบไทย ๆ ตึกอาคารเรียนทรงให้ออกแบบเป็นศิลปไทยสมัยต่าง ๆ

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต.22/1 พระราชหัตถเลขาพระบรมสมเด็จพะจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ. 5 เมษายน ร.ศ.124 (พ.ศ.2438).

² หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระมหาธีรราชเจ้า.

พื้นฐานนักเรียนมหาดเล็กหลวง

โรงเรียนแบบปับลิกสกูลเป็นโรงเรียนอยู่ประจำ ดังนั้นค่าใช้จ่ายสำหรับนักเรียนประเภทนี้ จึงมีอัตราสูงสุดเพื่อใช้ในการจัดการศึกษา เพราะนอกจากนักเรียนจะเสียค่าบำรุงการศึกษาตามกฎเกณฑ์แล้ว นักเรียนจะต้องเสียค่าอาหาร ค่าเตียงนอน ค่าชุด เสื้อผ้า ค่าซักเสื้อผ้า และค่าเบ็ดเตล็ดอีกเป็นเงินจำนวนหนึ่ง เพื่อใช้สำหรับส่วนตัวนักเรียนซึ่งเทียบเท่ากับค่าใช้จ่ายประจำของนักเรียนประเภททั่วไป แต่นักเรียนประจำย่อมมีฐานะทางครอบครัวค่อนข้างจะดีในแง่ทางเศรษฐกิจ ซึ่งผิดกับนักเรียนโรงเรียนประจำบาลหรือโรงเรียนอื่น ๆ ซึ่งเด็กจะต้องช่วยพ่อแม่ทำงานหรือผลิตให้เด็กเรียนกัน ดังความตอนหนึ่งว่า

... ถ้าในครอบครัวมีเด็ก 2 คน ก็ทำงานตกลงกับเจ้าหน้าที่ผลิตกันมาเรียนคนละวันได้...หรือถ้ามีเด็กแต่เพียงคนเดียวจะผ่อนผันให้มาเรียนแต่เฉพาะตอนเช้าหรือตอนบ่าย (half times) เมื่อได้ทำความตกลงกับเจ้าหน้าที่แล้วก็ได้ ...¹

นั้นย่อมแสดงให้เห็นว่าการศึกษาแบบปับลิกสกูล เหมาะสำหรับนักเรียนที่มีฐานะดีหรือเป็นบุตรหลานของเหล่าเจ้านายข้าราชการต่าง ๆ ที่เด็กไม่ต้องช่วยทางครอบครัวในการทำงานบ้านดังนั้นนักเรียนประจำในระยะแรกสมัยนั้นจึงเป็นบุตรหลานของบรรดาเหล่าขุนนางข้าราชการเป็นส่วนใหญ่ ดังตารางแสดงฐานะของนักเรียนมหาดเล็กหลวง

¹ พระราชหัตถเลขา รัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6. หน้า 180.

ตาราง 4 แสดงสถานภาพที่เป็นเชื้อพระวงศ์ ขุนนางข้าราชการและประชาชนทั่วไปของนักเรียน
มหาดเล็กหลวง (นักเรียนประจำ) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2453-2468

จำนวน นักเรียน พ.ศ.	นักเรียนมหาด เล็กหลวง	นักเรียนประจำ ที่เป็นบุตรเชื้อ พระวงศ์	นักเรียนประจำ ที่เป็นบุตรของ ขุนนางข้าราชการ	นักเรียนประจำ ที่เป็นบุตรของ ประชาชนทั่วไป
2453	51	8	29	14
2454	84	7	63	14
2455	15	3	8	4
2456	33	9	19	5
2457	27	6	19	2
2458	58	4	41	13
2459	62	4	45	13
2460	48	5	33	10
2461	20	2	13	5
2462	28	2	20	6
2463	29	5	20	4
2464	15	-	13	2
2465	11	1	8	2
2466	8	1	5	2
2467	34	5	26	3
2468	37	1	35	1
รวม	560	63	397	100

ที่มา : จำแนกจากทะเบียนประวัตินักเรียนมหาดเล็กหลวง โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย

จากตารางพบว่าบรรดานักเรียนประจำส่วนใหญ่จะเป็นบุตรหลานของบรรดาเหล่าข้าราชการบริพารข้าราชการเป็นจำนวนมาก เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงชุบเลี้ยงข้าราชการซึ่งส่วนใหญ่เป็นบุตรหลานเจ้านายหรือขุนนาง และยังอยู่ในวัยหนุ่มอายุประมาณ 15-20 ปี ไว้เป็นมหาดเล็กประจำพระองค์ เพื่อทำหน้าที่รับใช้และเป็นพระสหายร่วมกิจกรรมการกีฬาหรือการเล่นที่พระองค์โปรด ตลอดจนถึงการตามเสด็จในที่ต่าง ๆ¹ เหมือนกับบรรดาเจ้านายและขุนนางอังกฤษที่มีอัศวินแวดล้อม มหาดเล็กเหล่านี้จะปฏิบัติตามพระราชประสงค์ทุกประการ แล้วแต่ละทรงมีพระราชบัญชาให้ทำในเวลาใดก็ได้เป็นต้นว่าจะต้องร่วมการเล่นที่โปรดให้จัดขึ้นเป็นประจำทุกวัน มีกีฬาชอนหา การเล่นนิทาน การเล่นชิงนางดัมป์คลัมโป การซ้อมรบ² ซึ่งเป็นสิ่งที่โปรดเป็นพิเศษ นอกจากนี้จะต้องเข้ารับการฝึกหัดเล่นโยนซึ่งทรงเข้าควบคุมฝึกซ้อมด้วยพระองค์เอง และเป็นตัวโยน ตัวละครประจำคณะโยนและคณะละครที่ทรงจัดขึ้น อีกทั้งต้องเข้ารับการศึกษาด้านพื้นวิชา

การที่ทรงชุบเลี้ยงมหาดเล็กไว้เป็นจำนวนมาก ทำให้พระองค์ซึ่งขณะนั้นยังทรงดำรงตำแหน่งสยามมกุฎราชกุมาร ได้มีโอกาสที่จะแสดงพระองค์เป็นผู้นำได้อย่างเต็มที่ และสามารถทรงกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่โปรดได้ดังพระราชประสงค์ จะเห็นว่าพื้นฐานของนักเรียนประจำนั้นมีใช่เป็นบุคคลที่เป็นชนชั้นผู้ดี ดังบทสัมภาษณ์พระยาปรีชานุสาสน์³ อดีตผู้บังคับการโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย ในวชิราวุธานุสาสน์ 2490 ว่า

¹ พระยาสุนทรวิจิตร. พระมหากษัตริย์องค์แห่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว 2514. หน้า 63.

² เล่มเด็ก. หน้า 270.

³ มหาอำมาตย์ตรี พระยาปรีชานุสาสน์ (เสริญ โฉมยาวสุน) ดำรงตำแหน่งผู้บังคับการโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2470 ถึง พ.ศ. 2476

... พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระทัยมุ่งที่จะอบรมนักเรียนให้เป็นผู้ดีหรือคนดีเช่นเดียวกับหลักที่โรงเรียนทั้งหลายพึงถือปฏิบัติเหมือนกัน แต่ในที่นี้โปรดอย่าตีความหมายคำว่า "ผู้ดี" ของสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หมายความว่า "ผู้ดี" ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นว่าทรง หมายถึง แต่ลูกผู้ดีมีตระกูลหรือมั่งมี ความจริงพระองค์ทรงหมายความว่า ผู้ดีเป็นผู้มีน้ำใจเป็นนักกีฬาไม่เอาเปรียบผู้อื่น ชื่อสัตย์ กตัญญู...¹

โรงเรียนประจำแบบปับลิสคูลจึงไม่ใช่โรงเรียนสำหรับกลุ่มบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เป็นโรงเรียนสำหรับประชาชนทั่ว ๆ ไป ที่มีความสนใจในการฝึกอบรมให้บุตรหลานเข้ารับการอบรมเป็นประจำเพื่อฝึกฝนอบรมขัดเกลาให้นักเรียนเป็น "ผู้ดี" ตามเจตนารมณ์ของผู้พระราชทานกำเนิดโรงเรียน และเป็นแนวทางของโรงเรียนต่าง ๆ ในการฝึกอบรมให้นักเรียนมีคุณภาพที่ดีของสังคม

การรับนักเรียนเข้าเป็นนักเรียนประจำของโรงเรียนปับลิสคูล ประชาชนที่มีความเข้าใจในระบบการจัดการศึกษาประเภทนี้ ย่อมจะเห็นถึงประโยชน์ของการอบรมนักเรียนเพราะประชาชนยังไม่เข้าใจในระบบการศึกษาที่ชัดเจน ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งต้องเผยแพร่การศึกษาระบบนี้ จึงได้เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองของนักเรียนมหาดเล็กหลวงหรือนักเรียนเก่ามหาดเล็กหลวงที่มีบุตรหลาน ได้เปิดโอกาสให้นำบุตรหลานมาลงชื่อสมัครเรียนไว้กับทางโรงเรียน ดังในระเบียบการโรงเรียนมหาดเล็กหลวง

... พระราชทานพระบรมราชานุญาตไว้ว่า บุตรกรรมการก็ดี หรือต่อไปหากนักเรียนเก่าของโรงเรียนนี้จะมีบุตรขอสมัครเข้าเป็นนักเรียนก็ดี ให้ได้เลือกรับเข้าตามลำดับก่อนผู้อื่น ...²

¹ บทความสัมภาษณ์พระยาปรีชานุสาสน์. วิทยาราชานุสาสน์. 2490.

² ระเบียบการโรงเรียนมหาดเล็กหลวง. ร.ศ.130. หน้า 13.

เนื่องจากขณะที่พระองค์ทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร ได้ทรงนำบุตรหลานของบรรดาข้าราชการและเจ้านายมาเป็นมหาดเล็กและทรงประทานเครื่องแต่งกาย การกินอยู่หลับนอน ตลอดจนจัดหาพี่เลี้ยงให้คอยดูแล และจัดครูมาอบรมสั่งสอนหนังสือรวมทั้งเสด็จมาสอนหนังสือด้วยพระองค์เอง ดังนั้นเมื่อทรงก่อตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขึ้น จึงโอนบรรดานักเรียนของพระองค์มาเป็นนักเรียนมหาดเล็กหลวง เมื่อกิจการดำเนินไปด้วยดีจึงให้โรงเรียนปับลิคสกูลเปิดรับนักเรียนเพิ่มเติมโดยจากการรับนักเรียนเป็นสองประเภท คือ¹

1. นักเรียนหลวง เป็นนักเรียนที่ทรงรับอุปการะไว้ และทรงแบ่งออกเป็น 2 ประเภทด้วยกันคือ

1.1 นักเรียนหลวงชั้นหนึ่ง คือนักเรียนที่อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ทุกประการที่ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น เช่นค่าเล่าเรียน ค่าเสื้อผ้าแต่งกาย ค่าอาหาร

1.2 นักเรียนหลวงชั้นสอง คือนักเรียนที่อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์เช่นเดียวกับนักเรียนหลวงชั้นหนึ่ง เพียงแต่นักเรียนหลวงชั้นสอง จะต้องจัดเตรียมเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายมาเอง

2. นักเรียนสมัคร คือนักเรียนที่ไม่ได้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ของพระองค์เป็นนักเรียนที่สมัครเข้ามาเรียนโดยเสียค่าใช้จ่ายเองทั้งหมด เช่น ค่าเล่าเรียน ค่าเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ค่าอาหาร

นักเรียนโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ซึ่งได้รับการศึกษาแบบปับลิคสกูล จบการศึกษาน้อย เนื่องจากค่าใช้จ่ายสูงและนักเรียนต้องประกอบกิจกรรมอยู่เสมอ ๆ จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่นักเรียนต้องใช้เวลาในการสอบไล่เลื่อนชั้นเป็นเวลากหลายปีและนักเรียนส่วนใหญ่มักจะออกไปรับราชการและไปศึกษาต่อ ดังตารางที่ 5.

¹ แหล่งเดิม.

ตารางที่ 5 แสดงจำนวนนักเรียนที่ออกจากโรงเรียนขนาดเล็ก ด้วยสาเหตุต่าง ๆ

พ.ศ.	จำนวน นักเรียน ขนาดเล็ก	สาเหตุที่ออกจากโรงเรียน								
		รับราชการ		เรียนต่อ		จบหลัก สูตร	ลาออก	ถูกไล่ ออก	ถึงแก่ กรรม	อื่น ๆ
		ในกรม ต่าง ๆ	กรม ขนาดเล็ก	ใน ประเทศ	ต่าง ประเทศ					
2453	51	12	27	2	1	-	-	6	1	-
2454	84	13	28	8	12	1	-	3	3	-
2455	15	4	1	-	6	8	3	-	-	-
2456	33	4	9	-	6	6	3	-	-	-
2457	27	4	9	2	4	-	4	2	-	1
2458	58	9	19	4	-	14	-	-	-	-
2459	62	6	7	1	3	10	-	-	-	-
2460	48	1	8	-	-	16	-	-	-	-
2461	20	-	2	-	1	30**	6	-	-	-
2462	28	1	1	-	-	6	2	-	-	-
2463	29	-	-	-	-	9	11	-	-	-
2464	15	-	-	-	-	6	4	-	-	1
2465	11	-	-	-	-	3	2	-	-	-
2466	8	-	1	-	-	2	3	-	-	-
2467	34	-	-	-	-	2	3	-	-	-
2468	37	-	-	-	-	3	-	-	-	-

ที่มา: ข้อมูลทะเบียนประวัติโรงเรียนนวมิราวุธวิทยาลัย

*จำนวนที่สอบไล่จบหลักสูตรมีมากกว่าจำนวนนักเรียนในปีนั้น ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า คือ จำนวนนักเรียนที่สอบไล่ไม่ผ่านในปีก่อน ๆ แล้วมาสอบใหม่ในปีนี้ (2461) จึงสอบผ่านทำให้ จำนวนนักเรียนที่จบหลักสูตรสูงกว่าปกติ

จากตารางที่ 5 จะพบว่าเมื่อแรกตั้งโรงเรียน จำนวนนักเรียนมีถึง 51 คน เพราะพระองค์ทรงย้ายนักเรียนที่พระองค์ทรงฝึกหัดไว้ที่โรงเรียนราชกุมารมาเข้าเรียน จึงทำให้นักเรียนในปีแรกรับราชการไปด้วย เพราะได้รับการฝึกฝนมาแล้วจากโรงเรียน ราชกุมาร ดังกระแสพระบรมราชโองการตอนหนึ่งว่า

... ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ในสถาปนาโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขึ้น ... ย้าย นักเรียนมหาดเล็กข้าหลวงเดิม ซึ่งตั้งสอนอยู่ในพระบรมมหาราชวังให้ได้เปิดการสอนทัน ในต้นปีพระพุทธศักราช 2454 และขยายการรับนักเรียนอื่น ๆ เข้าเรียนตามสมัคร ...¹

บทบาทในการแก้ไขกองกำลังส่วนพระองค์

ในต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นระยะผลัดเปลี่ยนรัชกาลก่อนมี อุปสรรคในระบบการบริหารงานราชการแผ่นดิน เพราะการก้าวขึ้นสู่อำนาจในขณะ นั้นเป็นข้าราชการที่มีอาวุโสแตกต่างกัน ดังที่พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ได้ทรง ไว้ว่า

... ครั้งเมื่อเปลี่ยนรัชกาล วิธีปฏิบัติราชการระหว่างเจ้าแผ่นดินกับเสนาบดี ต้อง เปลี่ยนแปลงไปบ้าง ตามส่วนแห่งพระราชอัธยาศัยของพระเจ้าแผ่นดิน ผู้ที่ฉลองพระเดชพระคุณพระเจ้าแผ่นดินที่แลมาแล้ว โดยคล้อยแคล้วถูกพระราชอัธยาศัยบางที่อาจไม่

¹พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. "กระแสพระบรมราชโองการซึ่งบรรจุไว้ใน ศิลานพระฤกษ์โรงเรียนมหาดเล็กหลวง," พระบรมราชโองการกับขัตติยราชวิทยาลัย. 2519.

สะดวกสำหรับพระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่ก็เป็นได้ อาการเช่นนี้มักเกิดขึ้นเสมอในรัชกาลที่ ๖ เสนาบดีแทบทุกท่านมีพระชันษาและอายุมากกว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและรุ่นที่เดียว เพราะฉะนั้นเมื่อพระองค์เป็นผู้มีอัธยาศัยสุภาพเป็นอย่างอุกฤษฏ์อย่างรู้จักแล้ว ก็ย่อมเห็นเหตุให้ทรงเกรงใจเสนาบดีเหล่านั้นในความสัมพันธ์ระหว่างพระองค์กับเสนาบดีเหล่านั้นจึงต่างกันกับในรัชกาลที่ ๕ ด้วยเหตุนี้เป็นข้อใหญ่จึงปล่อยการงานไว้ในมือเจ้ากระทรวงยิ่งขึ้นกว่าในรัชกาลก่อนโดยมากทรงวางรัฐประศาสน์นโยบายให้ แต่ไม่รู้ได้ทรงควบคุมกดขี่เหมือนอย่างรัชกาลที่แล้วมา ...¹

ดังนั้นการบริหารงานทั่วไปในกระทรวงต่าง ๆ จึงตกอยู่กับเสนาบดีกระทรวงนั้น ๆ และข้าราชการผู้ใหญ่หลายกระทรวงยังมีความคิดความเห็นในการปฏิบัติราชการตามที่ตนเชื่อถือมากกว่าที่จะคอยเชื่อฟังพระราชดำริหรือรับสั่งของพระมหากษัตริย์องค์ใหม่ (รัชกาลที่ ๖) จะเห็นได้ว่าอุปสรรคในการบริหารราชการของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเกิดขึ้น แต่ก็ยังคงยึดแบบอย่างเดิมอยู่รวมทั้งการจัดระเบียบราชการในพระราชสำนักยังคงดำเนินตามระเบียบแบบแผนเดิมที่มีมาแต่รัชกาลที่ ๕

การจัดระเบียบราชการในพระราชสำนักยังคงดำเนินตามระเบียบแบบแผนเดิมที่มีมาแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงสนพระทัยในสตรีใดเป็นพิเศษตั้งแต่ยังมิได้เสด็จขึ้นครองราชย์พระราชสำนักจึงประกอบด้วยข้าราชการสำนักฝ่ายหน้าหรือข้าราชการบริวารชายเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในการถวายการรับใช้ใกล้ชิดส่วนพระองค์ ดังนั้นข้าราชการบริวารชายจึงมีจำนวนมากและปฏิบัติราชการทั้งฝ่ายหน้าและฝ่ายใน ดังนั้นจึงทรงเก็บพระองค์อยู่แต่ในราชสำนักซึ่งแวดล้อมด้วยคณะราชสำนักซึ่งเป็นผู้ชายล้วน² คนภายนอกส่วนใหญ่จะไม่มีโอกาสได้เฝ้าพระเจ้าอยู่หัวเท่าใดนัก แม้แต่พระ

¹ ประพัฒน์ ตริณรงค์. ชีวิตและงานของอัครมหาพหู. 2506. หน้า 363.

² พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์. เจ้าชีวิต. หน้า 580-581.

บรมวงศานุวงศ์ชั้นสูงและพระอนุชาก็เกือบไม่ได้เข้าร่วมโต๊ะเสวยอย่างกันเองเลย การประพาดิตนในทางหยิ่งผยองข้าราชสำนักโดยการนำเอาพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์ไปใช้ในทางที่ผิดเป็นเรื่องทำให้เกิดความเสื่อมเสียถึงพระเกียรติยศซึ่งนับเป็นเรื่องที่รู้กันอยู่ทั่วไปตั้งแต่ครั้งดำรงเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ

ราชการในพระราชสำนักจึงแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนหนึ่งอยู่ในบังคับบัญชาของเสนาบดีกระทรวงวังเป็นราชการในกระทรวงวัง และอีกส่วนหนึ่งขึ้นตรงต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นราชการส่วนพระองค์โดยตรง และจะกล่าวเฉพาะราชการส่วนพระองค์เท่านั้นโดยเฉพาะกรรมมหาดเล็กที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนมหาดเล็กหลวง

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กรรมมหาดเล็กจัดเป็นกรมใหญ่ในพระราชสำนักและมีความสำคัญมากที่สุด มีหน้าที่รับใช้ใกล้ชิด อุบลและประกอบเครื่องเสวยและปฏิบัติพระราชพิธีฝ่ายมหาดเล็ก ตลอดจนรักษาพระองค์ในทึรโหราน¹ ทั้งนี้เนื่องจากพระองค์ทรงใช้สอยมหาดเล็กทั้งในราชการฝ่ายหน้าและฝ่ายใน จึงทำให้ราชการในกรรมมหาดเล็กขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง ดังปรากฏว่าใน พ.ศ. 2468 จำนวนข้าราชการสัญญาบัตรเฉพาะกรรมมหาดเล็กหลวงมีจำนวนถึง 890 คน² ซึ่งอาจสืบเนื่องจากความห่างเหินกับพระประยูรญาติและความต้องการสร้างความนิยมในหมู่ราษฎรสามัญชนก็เป็นได้ ด้วยความรู้ลึกว่าทรง "ตัวคนเดียว" มาแต่ต้นรัชกาลดังกล่าวแล้ว พระองค์ประทับอยู่ในแวดล้อมของมหาดเล็กข้าราชการบริวารที่ทำตัวเป็นทั้งคนรับใช้และพระสหายร่วมสนทนากิจการกรมทุกประเภทที่ทรงดำริริเริ่ม ทำให้ทรงรู้สึก

¹ คำปรารภเหตุ "พระบรมราชาโหวาทและพระบรมราชานุศาสน์แสดงคุณานุคุณในงานวิสาขบูชา," พระบรมราชาโหวาทกับวชิราวุธวิทยาลัย. หน้า ๗.

² จันทรรัตน์ ประวาลปัทม์. การเปรียบเทียบราชสำนักในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6. หน้า 158.

สนิทสนมรักใคร่และทรงวิตกห่วงใยมหาเด็กลีของพระองค์ประดุจบิดากับบุตร ทรงรู้สึกวามหาเด็กลีของพระองค์ "เป็นของเงินแท้"¹

ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเอาใจใส่ในมหาเด็กลีของพระองค์ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตรากฎหมายมนเทียรบาลเพิ่มเติมหลายฉบับเกี่ยวกับข้าราชการสำนักของพระองค์² เพื่อให้เกิดความเหมาะสมเช่นกฎหมายมนเทียรบาลว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก พระพุทธศักราช 2457 กฎมนเทียรบาลว่าด้วย (ครอบครัว) ข้าราชการในพระราชสำนัก พระพุทธศักราช 2458 กฎมนเทียรบาลว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก เพิ่มเติม(ครั้งที่ 3) พระพุทธศักราช 2460 ประกาศเพิ่มเติมกฎหมายมนเทียรบาลว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก พระพุทธศักราช 2467 ลงวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2462

จะเห็นว่ากฎหมายมนเทียรบาลที่ทรงตราเพิ่มเติมส่วนใหญ่บังคับใช้กับข้าราชการสำนักที่เป็นข้าราชการวิปการสามัญชนที่รับราชการส่วนพระองค์เป็นส่วนใหญ่ที่ลักษณะควบคุมความประพฤติและชีวิตส่วนตัวของข้าราชการสำนักในพระองค์ ดังในกฎหมายมนเทียรบาลว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก พระพุทธศักราช 2457 หมวดที่ 2 ได้ระบุหน่วยราชการที่อยู่ในข่ายปฏิบัติตามกฎหมายมนเทียรบาลฉบับนี้ ดังต่อไปนี้³.

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 บ.3.1/64 เรื่องเจ้าพระยายมราชพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยายมราช. วันที่ 4 มิถุนายน ร.ศ.130.

² "กฎหมายมนเทียรบาล," สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 1 หน้า 42.

³ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. กฎหมายมนเทียรบาลว่าด้วยข้าราชการในพระราชสำนัก. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงสรสารกิจ(เกล้าฯ คชนันท์) วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 16 พฤษภาคม 2503). หน้า 5-6.

1. ข้าราชการและราชบุรุษในกระทรวงวัง
2. พระตำรวจ ขุนตำรวจ นายตำรวจ นายเวร และพลในกรมตำรวจ
3. ข้าราชการและราชบุรุษในกรมศิลปากร
4. นายทหารชั้นสัญญาบัตร ชั้นประทวน และนายสิบในกรมทหารรักษาวังของ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

5. ข้าราชการและราชบุรุษในกรมราชเลขาการ
6. ข้าราชการและราชบุรุษในกรมพระคลังข้างที่
7. ข้าราชการและมหาดเล็กทุกชั้นในกรมมหาดเล็กหลวง
8. ข้าราชการและนักเรียนในโรงเรียนมหาดเล็กหลวง (ซึ่งเส้นได้โดยผู้วิจัย)
9. ข้าราชการและมหาดเล็กในกรมมหรสพ
10. ข้าราชการและมหาดเล็กในกรมช่างที่
11. ข้าราชการและมหาดเล็กทุกชั้นในกรมพระอภัยราชนาวี
12. ข้าราชการในกรมตำรวจ

ดังนั้นข้าราชการมหาดเล็กจึงมีบทบาทสำคัญในรัชสมัยพระองค์ หลังจากตรากฎมนเฑียรบาลว่าด้วยครอบครัวแห่งราชสำนัก พระพุทธศักราช 2457 แล้วในปีต่อมา พ.ศ. 2458 ทรงมีประกาศแต่งตั้งมหาดเล็กรับใช้ขึ้นเป็นตำแหน่งใหม่ ในกรมมหาดเล็ก ซึ่งจะคัดเลือกจากนักเรียนมหาดเล็กหลวงเป็นส่วนใหญ่ เพราะเป็นโรงเรียนในอุดมคติของพระองค์ที่ทรงฝึกฝนเยาวชนให้มีคุณสมบัติตามต้องการดังกล่าว¹ และทรงแบ่งประเภทมหาดเล็กรับใช้ออกเป็น 2 ประเภท ด้วยกันคือ

¹ วชิราวุธานุสรณ์. "สำเนาประกาศตั้งตำแหน่งมหาดเล็กรับใช้," 2516. หน้า 19.

1. มหาดเล็กรับใช้ชั้นใหญ่ (Senior Stage Page) จะเป็นเยาวชนที่มีอายุไม่เกิน 18 ปีเต็ม

2. มหาดเล็กรับใช้ชั้นเล็ก (Junior Stage Page) จะเป็นเยาวชนที่มีอายุไม่เกิน 15 ปี เต็ม¹

พื้นฐานทางสังคมของมหาดเล็ก

ในรัชกาลก่อน ๆ มหาดเล็กมักทรงคัดเลือกจากเชื้อพระวงศ์ชั้นหม่อมราชวงศ์ หม่อมหลวง และบุตรหลานขุนนางข้าราชการ ผู้ที่มีตระกูลรับเข้ามาฝึกหัดราชการจนถึงวัยสมควรจึงจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ส่งไปรับราชการหน้าที่ต่าง ๆ ตามความเหมาะสม ดังข้อคิดเห็นของสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ ตอนหนึ่งเกี่ยวกับมหาดเล็กว่า

... แต่ก่อนมาลูกผู้ดีที่จะทำราชการย่อมถวายตัวเป็นมหาดเล็ก ตั้งแต่รุ่นหนุ่มในเวลาเป็นมหาดเล็ก ได้เข้าเฝ้ารับราชการอยู่ในราชสำนัก ทรงรู้จักแทบทุกคน บางคนก็ได้เป็นนายรอง และหุ้มแพร รับราชการในกรมมหาดเล็กก่อนแล้วจึงเป็นขุนนางต่างกระทรวง ขุนนางที่ไม่ได้เคยเป็นมหาดเล็กก่อน เช่น พวกที่ขึ้นจากเป็นเสมียนตามกระทรวงมีน้อย แต่เดี๋ยวนี้ขุนนางขึ้นจากเป็นเสมียนตามกระทรวงเป็นพื้นไม่เคยเป็นมหาดเล็กจึงไม่ทรงรู้จัก ...²

แต่มหาดเล็กในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีลักษณะพิเศษมิได้จำกัดวงแคบแต่กลุ่มคนเฉพาะกลุ่มเช่นรัชกาลก่อน ๆ มหาดเล็กที่ทรงใช้สรวยนั้นมาจากชั้นตระกูลต่าง ๆ กันโดยทรงรับบุคคลจากครอบครัวที่มีฐานะทางสังคมต่าง ๆ กันเป็นมหาดเล็กดังความตอนหนึ่งว่า

¹ แหล่งเดิม.

² สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ. "เรื่องโรงเรียนมหาดเล็ก," นิทานโบราณคดี.

6. น.ร.ม. ไต สุจริตกุล
7. ม.จ. อัศนีพงษ์ฟ้า
8. ม.จ. โชติสัถยติกา
9. พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา

ดังนั้นการคัดเลือกผู้ที่จะเข้ารับราชการในกรมมหาดเล็กของพระองค์นั้น นับว่ามีลักษณะแตกต่างจากสมัยก่อน ๆ คือมิได้ทรงคำนึงถึงชาติตระกูลเป็นหลัก หากแต่จะทรงพิจารณาบุคลิกภาพลักษณะจนเป็นที่พอพระราชหฤทัย เช่นจะต้องมีทรวดมสัณเฑาะพดงสงวามเนสียงนัสนาตคล่องแคล่ว สามารถล่องรู้พระราชอัธยาศัย¹ ส่วนใหญ่แล้วจะทรงอุปถัมภ์ค้ำชูกันมาแต่ยังรุ่นหนุ่มพื้นฐานทางสังคมของมหาดเล็กในสมัยนี้จึงล้วนแต่มีที่มาจากตระกูลต่าง ๆ กัน คือจะมีตั้งแต่บุตรหลานข้าราชการที่ทรงรำลึกถึงคุณความดี นักเรียนมหาดเล็กหลวง ตลอดจนไปจนถึงผู้มีเชื้อสายจีนลูกจีน ลูกคนธรรมดา คนบ้านนอกที่ติดตามมากับกองลูกเสือ เป็นต้น พระองค์ทรงให้ความสำคัญสนทนมห่วงใยเหล่านมหาดเล็กที่มาจากครอบครัวต่าง ๆ กันนี้โดยทั่วถึง

จึงเป็นเหตุที่ทรงพยายามฝึกฝนนักเรียนมหาดเล็กหลวงให้เป็นไปตามโรงเรียนแบบปับลิสคูลที่จะเคยเป็นผู้รับใช้มาก่อนจะเป็นเจ้านาย และเน้นการเข้ามาอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างสะดวกในสังคมเพื่อทำหน้าที่ของตนให้เหมาะสมตามที่ได้รับมอบหมาย ดังปาฐกถาของพระประทีปสุนทรเสาร ตอนหนึ่งว่า

... ถึงแม้จะไม่มีระบบรับใช้เป็นกิจจะลักษณะดังในโรงเรียนปับลิสคูลประเทศอังกฤษก็จริง แต่ก็เห็นนักเรียนผู้ใหญ่ว่านักเรียนเล็ก ๆ หยิกโหม่ถือนี้ก็อยู่เนื่อง ๆ นักเรียนที่รับใช้เหล่านั้นก็ไม่เห็นด้วยแสดงความไม่พอใจอะไรเลย ส่วนนักเรียนโต ๆ ก็ได้รับใช้

¹ จมื่นอมรรตวรุณารักษ์(แจ่ม สุนทรเวช). มหาดเล็กในทำเนียบ. หน้า 21.

กิจการของโรงเรียนเป็นอย่างดี และอย่างเต็มอกเต็มใจ ...²

บทบาทในการเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ความคิดทางชาตินิยม

การปกครองประเทศของผู้เฒ่าแต่ละคนย่อมมีวิธีการที่แตกต่างกันไปไม่มากนักน้อยตามสภาพแวดล้อม ทศนคติตลอดจนเงื่อนไขส่วนตัวต่าง ๆ ที่แฝงอยู่เบื้องหลังผู้นำเหล่านั้น อย่างเช่นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยประสบภัยคุกคามจากลัทธิจักรวรรดินิยม การบริหารราชการแผ่นดินและการพัฒนาประเทศของพระองค์ จึงมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การป้องกันรักษาไว้ซึ่งเอกราชของชาติเป็นหลักสำคัญ ด้วยการสร้างความเจริญทางด้านวัตถุโดยรับวิทยาการตะวันตกเป็นแบบอย่าง การพัฒนาโครงสร้างทางการเมืองการปกครองให้ประเทศมีความเป็นรัฐชาติอย่างแท้จริง

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ พระองค์ได้ทรงพัฒนาความเป็นรัฐชาติของไทยให้ก้าวหน้าขึ้นโดยพยายามสร้างจิตใจหรือความรู้สึกนึกคิดของชนในชาติให้สำนึกถึงความเป็นชาติอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างประชาชนด้วยกัน เพื่อให้ชาติไทยเจริญก้าวหน้ามีเกียรติยศทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ ไม่ใช่เพื่อรักษาเอกราชเพียงอย่างเดียวโดยที่ต้องคงไว้ซึ่งสถาบันศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของชาติไทยตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายดังกล่าวข้างต้นนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงพยายามสร้างชาติไทยให้มีความเป็นเอกราช ด้วยพระบรมราโชบายต่าง ๆ ได้แก่ การปลูกฝังความรักชาติและความจงรักภักดีต่อศาสนาและพระมหากษัตริย์ การปลุกกระดมให้ตระหนักถึงความสำคัญของการอยู่รอดปลอดภัยของประเทศและหวั่นเกรงภัยที่จะบังเกิดแก่ชาติ และทรงพัฒนาสมรรถภาพของพลเมือง ซึ่งคือทรัพยากรที่มีค่าสูงสุดของชาติทั้งในด้านสติปัญญา ความ

² พระประทีปสุนทรสาร. "เรื่องบริวาร," วชิราวุธานุสรณ์. วันที่ 19 กันยายน

ประเพณี และสุขภาพพลานามัย ตลอดจนทำการปรับปรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียม ปะเพณีของชาติและการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวไทย

วิธีการและเครื่องมือที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำมาใช้ เพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จของพระบรมราโชบายสร้างชาติไทยของพระองค์ ส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่นำแบบอย่างมาจากประเทศตะวันตก ได้แก่ การใช้ลัทธิชาตินิยม การใช้วรรณกรรม แนวพระราชดำริ ทศนคติ เจตคติ ค่านิยม ซึ่งพระองค์ทรงมีพระราชประสงค์จะปลูกฝังให้อยู่ในจิตใจ และความรู้สึกนึกคิดตลอดจนการประพฤติปฏิบัติของชนในชาติเป็นแนวเดียวกัน และยังได้ทรงสร้างสัญลักษณ์ องค์กร กลุ่มสังคม หรือสมาคม เป็นต้น เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจและร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความรักชาติและสถาบันสำคัญของชาติ ความสามัคคี ความรู้จักเสียสละของชนในชาติ เป็นต้น

การดำเนินพระบรมราโชบายสร้างชาติของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ได้เป็นสิ่งที่ทรงกระทำในภาครัฐบาลในฐานะที่ทรงเป็นประมุขของประเทศเท่านั้น แต่ทรงกระทำในฐานะที่ทรงเป็นปัจเจกชนด้วย และต้องทรงอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากประชาชน เป็นสำคัญจึงจะทำให้พระบรมราโชบายสัมฤทธิ์ผล ฉะนั้นพระองค์จึงต้องทรงใช้เครื่องมือสื่อสารเป็นหนทางนำแนวพระราชดำริ และพระบรมราโชบายเผยแพร่ไปสู่สาธารณชนเครื่องมือต่าง ๆ ที่ทรงใช้ส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่พระองค์โปรดหรือทรงเคยปฏิบัติมาแต่ในอดีตก่อนที่จะเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ มีทั้งที่เป็นเครื่องขึ้นชักชวน จูงใจให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติตาม

เมื่อพิจารณาการดำเนินการปลูกฝังความรักชาติให้เกิดขึ้นในจิตใจชาวไทยเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระปรีชาสามารถในการเลือกสรรวิธีการหรือเครื่องมือต่าง ๆ ในการจูงใจประชาชน โดยให้ได้ประโยชน์หลายทางในด้านการสร้างสัญลักษณ์และกลุ่มสังคมต่าง ๆ ก็ทรงสามารถนำเอาแบบอย่างตะวันตกมาดัดแปลงให้ผสมกลมกลืนกับของไทยได้ แต่วิธีการหรือเครื่องมือเหล่านี้จะมีประสิทธิผลมากน้อยเพียงใด เป็นสิ่งที่ต้องพิจารณากันต่อไป .

ดังนั้น พระบรมราชาไชยบาลที่สำคัญประการหนึ่ง ในการจัดการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ เรื่องชาตินิยม พระองค์ทรงเป็นผู้นำในการเร้าให้เกิดความรู้สึกชาตินิยม โดยพระองค์ทรงพยายามที่จะสร้างชาติไทยให้มีความเป็นเอกราชทั้งทางด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดของชนในชาติโดยทรงใช้แนวความคิดเรื่องชาตินิยมเป็นหลักพื้นฐานในการปกครอง เนื่องจากพระองค์ทรงประทับอยู่ในประเทศอังกฤษถึง 10 ปี แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการสร้างชาตินิยมของพระองค์จึงมีลักษณะเป็นแบบตะวันตก ทรงยึดเอารูปแบบชาตินิยมที่อังกฤษยึดถือ ดังนั้นจึงอาศัยการศึกษาเป็นปัจจัยส่งเสริมให้เกิดแนวคิดปฏิบัติชาตินิยมของพระองค์ให้มาขยายตัวถึงสังคมระดับกว้างโดยผ่านองค์การศึกษาของรัฐในโรงเรียนต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาทละรัฐที่จัดขึ้นในยุคนั้น มีส่วนสร้างอิทธิพลทางความคิดให้แก่กลุ่มราษฎรที่เข้ามารับการศึกษาในระบบโรงเรียน

การศึกษาแบบใหม่จึงเป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องสร้างแรงจูงใจ เพื่อส่งเสริมให้ราษฎรมีความนิยมในการศึกษา และชาตินิยมด้านแรกที่พระองค์ทรงดำเนินการ คือ ชาตินิยมด้านพระมหากษัตริย์ หรือเรียกว่า "กษัตริย์นิยม" พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักว่าความรู้สึกจงรักภักดีในหมู่ข้าราชการต่าง ๆ ลดน้อยลง ทรงมีพระราชดำริในเรื่องนี้ว่า

... ข้าราชการในเวลานี้ เรามีความรู้สึกเสียใจที่สังเกตเห็นได้ว่าผิด กันแต่ก่อน คำว่า "จงรักภักดี" ก็แปลไปเสียหมดแล้ว คือ มักแปลไปว่าจงรักภักดีต่อพระเจ้า กระทั่งมากทำตัวเป็นนิยม เฝ้าแทนตัวเราผู้เป็นเจ้าแผ่นดิน เขาก็หาว่าเป็นผู้ไม่จงรักภักดี กลับเรียกว่า เป็นคนหัวประจบ ...¹

จากการที่พระองค์ทรงมีความรู้สึกดังกล่าวนั้น จึงทำให้พระองค์ต้องทรงสร้างฐานอำนาจของพระองค์ขึ้นมา ซึ่งสืบเนื่องมาจากครั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จ

¹ มีทนา เกษกมล. การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์เรื่องการเมืองและการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468). หน้า 153.

ชั้นครองราชย์ใหม่ ๆ วิธีขึ้นครองของพระองค์จึงไม่สู้จะต่างกับวิธีการของสมเด็จพระบรมชนกนาถ คือ การสร้างพวกพ้องของพระองค์เองใหม่กลุ่มบุคคลที่ทรงหันไปหาได้แก่ข้าราชการบริวารสามัญชน รุ่นใหม่ เป็นส่วนใหญ่โดยเริ่มจากหมู่มหาดเล็กใกล้ชิดพระองค์ และค่อย ๆ ขยายฐานแห่งอำนาจ ให้แผ่กว้างออกไปทุกที

ดังนั้นพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องให้มีสิทธิในการปกครองประชาชน เป็นจำนวนมาก พระองค์ต้องทรงสามารถตอบสนองความต้องการทั้งทางด้านวัตถุของประชาชน และความต้องการทางด้านจิตใจให้กับผู้อยู่ใต้การปกครอง จึงจะเกิดการยอมรับ ยอมอยู่ได้ อำนาจกล่าวคือ ทรงสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง มีหลักการปกครองที่มั่นคง มีการพัฒนาประเทศช่วยให้ประชาชนอยู่ดีกินดีโดยทั่วกัน มีหลักประกัน ความปลอดภัยในดินแดนใต้การปกครอง สิ่งเหล่านี้จะเป็นปัจจัยเอื้อให้พระมหากษัตริย์มีสิทธิ มีอำนาจ ในการปกครองผู้อยู่ใต้บังคับบัญชามากยิ่งขึ้น ซึ่งการจะให้บรรลุจุดประสงค์ดังกล่าว ต้องอาศัยกระบวนการทางการศึกษาเป็นสำคัญ เพราะการศึกษาเป็นเครื่องกำหนดความรู้ สร้างสรรค์ภูมิปัญญา อันเป็นการสร้างกำลังคนของชาติให้เข้าใจสภาพสังคมที่ตนดำรงอยู่นั้น ในขณะเดียวกันทัศนคติและนโยบายของผู้บริหาร รัฐต้องเข้ามาจัดการศึกษาด้วยการจัดตั้งองค์การ การศึกษาตามรูปแบบโรงเรียนที่จัดขึ้นในประเทศตะวันตก และอารยประเทศ เพื่อให้ทำหน้าที่ ถ่ายทอดฝึกฝน วิชาการหนังสือ และการปลูกฝังความคิดเห็นอันเป็นอุดมการณ์ทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับอุดมการณ์หลักของชาติ ที่ถือว่ารัฐต้องมีการเปลี่ยนแปลงภายใต้การนำของพระมหากษัตริย์ เพื่อสร้างความเจริญให้ทันสมัยตามแบบตะวันตกโดยที่ยังรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ทางพุทธศาสนา

ดังนั้นพื้นฐานแรกทีพระองค์น่าจะกระทำได้ คือ การให้การศึกษาเฉพาะเด็กกลุ่มของ พระองค์ เพื่อจะได้เป็นพื้นฐานอำนาจของพระองค์อย่างชัดเจน ทรงจัดตั้งโรงเรียนมหาดเล็ก หลวงขึ้นเป็นโรงเรียนประจำเพราะสามารถที่จะฝึกอบรมนักเรียนได้ตลอดเวลา ทั้งนี้เพราะ ทรงตระหนักว่าวัยเด็กเป็นวันที่ย่างที่จะถูกชักจูงไปในทางไม่ดี โรงเรียนจำเป็นต้องอบรมด้าน จรรยาความประพฤติให้กับนักเรียนด้วย โดยทรงมีพระราชประสงค์ฝึกฝนเด็กให้มีคุณธรรมดังนี้

1. เป็นพลเมืองดี

2. การรู้จักเสียสละเพื่อชาติบ้านเมือง¹

การจัดการศึกษาแบบปณิธิศุลเพื่อผลในการปกครอง

แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพยายามนำประเทศไทยเข้าสู่สังคมนานาชาติในลักษณะที่สมอบหน้าทัดเทียมกับอารยประเทศ แต่พระองค์ก็ไม่ได้ทรงวางพระทัยในมหาอำนาจ ทรงมุ่งส่งเสริมการรักษาความมั่นคงและความปลอดภัยของชาติอย่างจริงจัง และสม่ำเสมอตลอดรัชสมัย แต่ก่อนที่จะศึกษาว่าพระองค์ได้ทรงดำเนินการป้องกันประเทศไทยไปเช่นใดบ้าง ควรที่จะได้พิจารณาถึงปัจจัยที่เป็นแรงผลักดันให้ต้องทรงดำเนินการเช่นนั้นเสียก่อนกล่าวคือ

การถูกคุกคามจากจักรวรรดินิยมตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้ไทยต้องทำสนธิสัญญาที่เสียผลประโยชน์ทางชาตินาปีการ และต้องเสียดินแดนต่าง ๆ ให้แก่อังกฤษและฝรั่งเศส แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงพยายามปรับปรุงกองทัพให้มีความทันสมัย มีการเกณฑ์ทหารมาใช้ป้องกันประเทศ แต่ก็ไม่สามารถตัดทานอิทธิพลของตะวันตกได้ แม้ว่าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การแข่งขันการขยายตัวทางกำลังทหารของมหาอำนาจจะได้เปลี่ยนรูปแบบในด้านต่าง ๆ ก็ตาม ประเทศไทยก็คงเป็นประเทศเล็ก ๆ ที่ถูกรอบล้อมด้วยประเทศมหาอำนาจอยู่ดี ดังนั้นพระองค์ทรงเห็นว่า การป้องกันประเทศต้องครอบคลุมทั้งการระวังรักษาความปลอดภัยจากภายนอกและภายในประเทศ พระองค์ได้ทรงระมัดระวังภัยจากต่างประเทศที่เข้ามามานั่งอยู่ในเมืองไทยไม่ว่าจากกลุ่มประเทศในตะวันตกหรือประเทศ

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.16/25 พระราชดำรัสตอบเนื่องในงาน

พระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์. วันที่ 12

ในตะวันออกเช่นจีน พระองค์ทรงเห็นภัยที่จะมาถึงแน่นอน โดยเฉพาะการจัดการศึกษาของมิชชันนารี ซึ่งได้มีการขยายไปอย่างทั่วถึงในดินแดนจังหวัดต่าง ๆ ที่มีมิชชันนารีได้ก่อตั้งมิชชันขึ้นเพราะวิธีการดำเนินงานของมิชชันนารีได้มีผลงานที่เด่นและเป็นประโยชน์ต่อคนไทยคือ การรักษาพยาบาลและการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปเพื่อชักจูงประชาชนให้สนใจในศาสนาคริสต์ และนี่คือวัตถุประสงค์ของมิชชันนารีที่เข้ามาเผยแผ่ในไทย โดยเฉพาะการขยายกิจการเข้าสู่ส่วนภูมิภาคเป็นความจำเป็นรีบด่วน ดังนั้นงานของมิชชันจึงแพร่ขยายไปจังหวัดต่าง ๆ ทั้งภาคเหนือและภาคใต้ วิธีการดำเนินงานก็แบบเดียวกับเมืองหลวงคือการตั้งโรงเรียนและโรงพยาบาลเพื่อบริการแก่ประชาชนพร้อม ๆ กับการเผยแผ่คริสต์ศาสนาปรากฏว่าการทำงานในส่วนภูมิภาคโดยเฉพาะในภาคเหนือได้ผลมากกว่าในเมืองหลวง¹ จึงทำให้รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดความวิตกกังวลที่ประชาชนในภาคต่าง ๆ จะให้ความสนใจกับการจัดการศึกษาของมิชชันนารีมาก จึงทำให้พระองค์วางนโยบายทางการศึกษาเพื่อผลในด้านการปกครองด้วย โดยมีแนวพระราชดำริในการจัดการศึกษาแบบปับลิกสกูลให้แพร่หลายในภูมิภาคต่าง ๆ จึงมีพระราชดำริที่จะจัดตั้งโรงเรียนปับลิกสกูลเช่นเดียวกับโรงเรียนมหาดเล็กหลวงกรุงเทพฯ ขึ้น โดยขยายไปในส่วนภูมิภาคต่าง ๆ ดังนี้²

1. ในภาคเหนือ ตั้งขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่
2. ในภาคใต้ ตั้งขึ้นที่จังหวัดสงขลาหรือนครศรีธรรมราช
3. ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งขึ้นที่จังหวัดนครราชสีมา
4. ในภาคตะวันตก ตั้งขึ้นที่จังหวัดเพชรบุรี

¹ กฤษณา รังสิยานันท์. การขยายตัวขององค์กรคริสต์เถียนและผลที่มีต่อสังคมไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2371-2500. หน้า 58.

² ชาวนันท์ ราชนิทกซ์. "วิทยารุณวิทยาลัย," วิทยารุณสาส์น. 2509. หน้า 8.

ดังนั้นในปี พ.ศ.2459 จักรพรรดิรุกรณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเชียงใหม่¹ เพื่อเป็นกุศโลบายให้ประชาชนในภาคเหนือได้หันมาสนใจและเกิดความรู้สึกว่ารัฐบาลของพระองค์ไม่ได้ทอดทิ้งประชาชนที่อยู่ห่างไกลจากกรุงเทพฯ จึงจัดการศึกษาให้และใช้รูปแบบการศึกษาแบบปับลิสคูลที่พระองค์จัดตั้งที่กรุงเทพฯ ดังคำบรรยายของจอมพลประภาส จารุเสถียร นักเรียนเก่ามหาดเล็กหลวงเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 5 กันยายน 2530 ว่า

... เมื่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว-ผู้วิจัย) ได้เสด็จไปเชียงใหม่แล้ว ก็ได้รับเชิญจากทางฝ่ายอเมริกันมิชชันนารีให้ไปทรงวางศิลาฤกษ์ โรงเรียน "ปรีณซ์รอสแวลคอลเลจ"...พระองค์ท่านเห็นว่าโรงเรียนมิชชันนารีของอเมริกันที่มาตั้งที่เชียงใหม่ นั้น ได้รับความนิยมชมชื่นจากบรรดาชาวเชียงใหม่ ทั้งพ่อค้าคนดี ตลอดจน เจ้านาย คนชั้นสูง ชั้นกลาง ชั้นต่ำ มาเรียนกันอยู่ที่นั่นเป็นส่วนใหญ่ มีความรู้สึกว่าได้เรียนกับฝรั่ง เป็นช่องทางที่จะได้เข้าไปคบหาสมาคมกับพวกฝรั่งอังกฤษได้ ซึ่งเป็นเรื่องหนึ่งที่จะต้องแก้ไข พระองค์จึงทรงให้กระทรวงธรรมการสมัยนั้น ปรับปรุงโรงเรียนตัวอย่างของกระทรวงธรรมการ ซึ่งเวลานั้นมีโรงเรียนตัวอย่างของมณฑลพายัพอยู่แล้ว ทรงให้ปรับปรุงฝึกหัดครูนักเรียนให้เข้าระบบสมัยใหม่ ให้เทียมทันกับอารยประเทศ...เพื่อที่จะดึงเอานักเรียนพื้นเมืองมาเรียนที่โรงเรียนตัวอย่างนี้ให้มานิยมไทยไม่ให้ไปนิยมฝรั่ง แล้วท่านก็พระราชทานนามโรงเรียนนี้ว่า "โรงเรียนยุพราช"...ก็ปรากฏว่านโยบายนี้ไม่สัมฤทธิ์ผลพอที่จะดึงเอาคนชั้นสูง และพ่อค้าคนดีให้มานิยมได้...ทรงมีพระราชดำริว่าจำเป็นต้องตั้งโรงเรียนใหม่ขึ้นสักโรงเรียนหนึ่ง...เพื่อจะดึงเอาลูกเจ้าลูกนายเมืองเหนือตลอดจนลูกพ่อค้าคนดีต่าง ๆ มาอยู่โรงเรียนนี้เสียให้ได้ ไม่ให้ไปนิยมโรงเรียนฝรั่ง อีกต่อไปท่านจึงได้ดำริตั้ง

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.4 โรงเรียนมหาดเล็กหลวงมณฑลพายัพ.

โรงเรียนมหาดเล็กหลวงเชียงใหม่ขึ้น โดยให้เป็นสาขาของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง
กรุงเทพฯ..."¹

จะเห็นว่าการจัดการศึกษาแบบปณิธิศึกษาเป็นนโยบายในการป้องกันประเทศด้านหนึ่งที่
พระองค์ทรงดำเนินการ เพราะในสมัยนั้นการเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปภาคเหนือมีเพียงแค่
รถไฟเท่านั้นที่วิ่งถึงพิษณุโลก แล้งจึงเดินทางด้วยวิธีอื่นต่อไปซึ่งใช้เวลานาน จึงเป็นการยากที่จะ
ติดต่อสื่อสารในการป้องกันไม่ให้ชาวพื้นเมืองเปลี่ยนแนวความคิดในการดำเนินชีวิตเพราะเส้น
ทางคมนาคมเป็นอุปสรรคสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้นักเรียนในภาคต่าง ๆ เดินทางมาศึกษา
หาความรู้ในเมืองหลวงได้ จึงจำเป็นต้องมีการขยายสาขาเพื่อประหนึ่งว่า รัฐให้การดูแลและ
เอาใจใส่ แต่เมื่อการคมนาคมสะดวกการสร้างเส้นทางรถไฟและถนนหนทางคงจะอำนวยความสะดวก
สะดวกในการเดินทางของนักเรียนให้เข้ามาเรียนต่อในหัวเมืองต่าง ๆ หรือกรุงเทพฯด้วยเช่นกัน²
ดังนั้นเมื่อการคมนาคมสะดวกแล้วก็มีการยุบโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเชียงใหม่เสียในปี พ.ศ.
2469 ดังสำเนาตอนหนึ่งของผู้สำเร็จราชการมหาดเล็กถึงเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดี
กระทรวงธรรมการ ว่า

¹จอมพลประภาส จารุเสถียร. คำบรรยาย "โรงเรียนมหาดเล็กหลวงเชียงใหม่," ณ โรงแรมรอยัล ถนนราชดำเนิน วันที่ 5 กันยายน 2530. นักเรียนเก่า
วชิราวุธวิทยาลัย รุ่นลายครามรำลึก. 2535. หน้า 125-132.

²วิไลลักษณ์ แดงไชยวัฒน์. การเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยระหว่าง
พ.ศ. 2448-2475. หน้า 140.

... ณ เวลานี้การคมนาคมระหว่างมณฑลพายัพกับกรุงเทพ พระมหานครก็สะดวกขึ้นแล้ว
เป็นโอกาสอันสมควรที่จะเลิกการตำรงโรงเรียนนี้เสีย..."¹

โรงเรียนมหาดเล็กหลวงเชียงใหม่ จึงเป็นโรงเรียนตัวอย่างในการสร้างประชาชน
ให้มีความนิยมในความเป็นไทยดังที่จอมพลประภาส จารุเสถียร บรรยายไว้ว่า

"...มีคนสำคัญของภาคเหนือส่งลูกไปเข้าโรงเรียนมหาดเล็ก
หลวงเชียงใหม่ รวมทั้งหมตประมาณ 600 คน สมตามพระราช
ประสงค์...สมตามพระบรมราโชบายที่จะปลูกฝังให้เด็กนักเรียน
รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยไม่มีจิตใจโอนเอียงไป
ทางฝรั่ง..."²

สำหรับโรงเรียนมหาดเล็กหลวงที่ทรงมีพระราชดำริจะสร้างที่ภาคต่าง ๆ นั้นปรากฏ
ว่าพระองค์ยังมีได้ทรงดำเนินการจัดตั้งก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน ดังนั้นการจัดการศึกษา
แบบปับลิสคูลจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างเอกภาพทางด้านการเมืองการปกครอง
รวมทั้งให้เป็นเครื่องมือช่วยกล่อมเกลาจิตใจราษฎรให้มีความรักชาติ และจงรักภักดีต่อองค์
พระมหากษัตริย์กันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวร่วมกัน ประกอบกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว ได้ทรงนำนโยบายชาตินิยมเข้ามาใช้ด้วย เพื่อรวบรวมคนไทยทั้งประเทศให้ม
ความรู้สึกเป็นคนชาติเดียวกันมีความเป็นไทยมีวัฒนธรรมไทย

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.4/97 ต่อเรื่องการโอนโรงเรียนในพระบรม
ราชูปถัมภ์ เห็นควรโอนโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเชียงใหม่กับโรงเรียนพรานหลวงพร้อมทั้งกรม
โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ไปสังกัดในกระทรวงศึกษาเสียด้วย. ลงวันที่ 30 ตุลาคม
พ.ศ. 2468.

² จอมพลประภาส จารุเสถียร. เล่มเดิม.

บทที่ 4

ความสำคัญของการจัดการศึกษาแบบปหิสดุลที่มีต่อการศึกษาไทย

การดำเนินการจัดการศึกษาที่มีต่อสังคมทั่วไป

การศึกษาเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาประเทศ ความก้าวหน้าของประเทศมิได้ขึ้นอยู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง และการปกครองเท่านั้น จะต้องขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาเป็นสำคัญ เพราะการศึกษามีได้มุ่งให้บุคคลอ่านออกเขียนได้ และมีความรู้¹ วิชาการแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น การศึกษาจะต้องช่วยให้บุคคลรู้จักช่วยเหลือหาประสบการณ์ อันเกิดประโยชน์ต่อสติปัญญา การตัดสินใจสุขภาพและสุขภาพจิตที่สมบูรณ์ เป็นผู้ที่มีคุณธรรม ศีลธรรม วัฒนธรรมและมีความรับผิดชอบต่องานที่การงาน ซึ่งการศึกษาของไทยเคยถูกพันอยู่กับสถาบันศาสนา คือ วัดและพระสงฆ์ อย่างสนิทแนบแน่นแยกกันไม่ออก ดังนั้น การที่พื้นฐานเดิมของการศึกษาตามแบบแผนประเพณีของไทย เป็นคนละแบบกับการศึกษาในระบบโรงเรียนของตะวันตกจึงเป็นงานอันหนักหน่วงที่ยากจะทำให้สำเร็จลงด้วยดีได้ในเวลาอันสั้น

การศึกษาที่รัฐจัดโดยยึดพระสงฆ์เป็นผู้ฝึกอบรมกุลบุตรนั้น เด็ก ๆ ที่จบการศึกษาจากวัดบางคนไม่สามารถแม้จะอ่านหนังสือได้ และไม่มีความรู้ในทางการประกอบอาชีพ ดังนั้น รัฐบาลจะต้องสนใจสร้างสถานศึกษาแก่บุตรหลานและชักชวนให้ผู้ปกครองเห็นความสำคัญของการศึกษาโดยส่งบุตรหลานเข้าศึกษาในโรงเรียน เพราะโรงเรียนเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับประชาชน¹

การจัดการศึกษาสมัยใหม่ที่จัดเป็นระบบแน่นอนกล่าวคือ มีโรงเรียนเป็นสถานศึกษาครูเป็นผู้สอนและแผนการศึกษาของรัฐบาลที่แน่นอน ถูกนำมาเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐบาลในการ

¹จินดา จิรโนไมย. อิทธิพลของหนังสือพิมพ์ภาษาไทยที่มีต่อการจัดการศึกษาของ

ปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยทั้งนี้เพราะการจัดการศึกษาสมัยใหม่ในสังคมไทยถือเป็นองค์ประกอบทางสังคมที่สร้างกำลังคน หรือบุคลากรต่าง ๆ ให้แก่รัฐตามที่รัฐต้องการ

เมื่อคนไทยได้ศึกษาวิทยาการต่าง ๆ ของพวกตะวันตก ดังนั้น ชนชั้นผู้ปกครองและผู้ที่ได้รับการศึกษาสมัยใหม่จากต่างประเทศ เกิดความกระตือรือร้นที่จะรับวิทยาการจากชาติตะวันตก ซึ่งจะก่อประโยชน์ให้แก่ตนเองและส่วนรวม นอกจากนี้การจัดการศึกษาสมัยใหม่ยังมีผลต่อการเลื่อนฐานะทางสังคมของประชาชนได้สะดวกและง่ายขึ้น สังคมไทยเริ่มมองว่าการศึกษายเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งของการเลื่อนฐานะทางสังคม จึงทำให้มีการวางรูปแบบการศึกษาสำหรับประชาชนทุกชนชั้น เพื่อเป็นการพัฒนาประชาชนให้มีคุณภาพที่ดีเพื่อเป็นแนวร่วมในการพัฒนาประเทศ ดังเช่นที่กรมศึกษาธิการได้วางรูปแบบของการจัดการศึกษาไว้ว่า

... การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญนัก จึงจะต้องให้เล่นตลอดถึงพลเมืองทุกชั้นพลเมืองชั้นต่ำที่สุดก็ควรให้รู้วิชาชั้นมูลหรือชั้นปฐม ถ้าไม่รู้วิชาอย่างเราเพียงชั้นนี้ก็จะเป็พลเมืองดีไม่ได้ โดยไม่ต้องสงสัยเลย ซึ่งกรมศึกษาธิการดำริห์การดังที่กล่าวมานี้ จะเป็นทางเกื้อกูลแก่กุลบุตรอนาถา ให้มีวิชาสำหรับเลี้ยงชีพ และจะเป็นประโยชน์อันใหญ่ยิ่งสำหรับบ้านเมืองควรจะได้รับความสำเร็จ แต่ต้องอาศัยพระมหากษัตริย์คุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเขาเป็นที่ตั้ง เพราะฉะนั้นมวลชนทั้งหลายจะคิดถึงพระเดชพระคุณอยู่เนืองนิจ ...¹

เมื่อสภาพสังคมไทยเปิดโอกาสกว้างให้ประชาชนเลือกที่จะประกอบอาชีพส่วนตัว หรือรับราชการได้อย่างเต็มที่² เนื่องจากคนไทยมีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพรับราชการ คนไทยจึงนิยมรับราชการ ดังพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงกล่าวว่า

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.13/2 กรมศึกษาธิการได้จัดวางสัมมนาการศึกษาใหม่ เพื่อขยายหลักสูตรของนักเรียนให้เป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น. (15 กุมภาพันธ์ 2455).

... เด็ก ๆ ทุกคนซึ่งเล่าเรียนสำเร็จออกจากโรงเรียนล้วน แต่มีความหลังฝังอยู่ว่า จะได้มาเป็นเสมียน หรือเลขานุการ และจะได้เลื่อนยศเลื่อนตำแหน่งขึ้นเร็ว ๆ เป็นลำดับไป เด็กที่ออกมาจากโรงเรียนเหล่านี้ย่อมเห็นว่า กิจการอย่างอื่นไม่สมเกียรติยศ นอกจากการเป็นเสมียน ...¹

เด็กที่จะเจริญต่อไปในภายหน้านั้น จะต้องเป็นผู้มีการศึกษาดี จะมีแต่ความรู้ดี จะมีแต่ความรู้ดีอย่างเดียวหาเพียงพอไม่ การที่มีความรู้ดีเป็นเพียงส่วนหนึ่งซึ่งทำให้เกิดการศึกษาดี การที่มีความรู้ดีอย่างเดียวเท่านั้นหาใช่มีการศึกษาดีไม่ การที่มีความรู้ดีแล้วไม่มีศีลธรรมเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้ง... เห็นภัยแก่ประเทศชาติ เพราะผู้นั้นอาจใช้ความรู้ไปในทางทุจริต ซึ่งยากที่จะป้องกันและยากที่จะแก้ไขนำตัวมาลงโทษได้²

การจัดการศึกษาศูนย์ใหม่จึงมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการเลื่อนฐานะทางสังคมของประชาชน ซึ่งสังคมไทยเริ่มมองว่า การศึกษาจะเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งของการเลื่อนฐานะทางสังคม โดยผ่านระบบข้าราชการสมัยใหม่ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ในวิทยาการแบบตะวันตก ดังนั้นความสำคัญของการศึกษาศูนย์ใหม่จึงมีต่อการเลื่อนฐานะทางสังคมให้สูงขึ้นสิ่งที่สำคัญคือการศึกษาศูนย์ใหม่รวมทั้งการปลูกฝังความรู้สึกรักชาติ และหน้าที่พลเมืองดีของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ถึงแม้ว่าสังคมไทยจะเปิดโอกาสการเลื่อนฐานะทางสังคมของคนไทยให้กว้างขวาง และสะดวกเห็นโดยผ่านระบบการศึกษาใหม่และเข้าสู่ระบบข้าราชการ แต่ไม่ได้หมายความว่าทุกคนที่ได้รับการศึกษาศูนย์ใหม่จะสามารถเข้าสู่ระบบข้าราชการได้ทุกคน ทั้งนี้เพราะพื้นฐานทางครอบครัวหรือชาติตระกูลรวมทั้งความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้นั่งค้ำบัณฑูชาข้าราชการในระดับสูง เจ้า

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.11/9 "เรื่องโคลนติดล้อของอัศวพาหุ," หนังสือพิมพ์ไทย วันที่ 1 พฤษภาคม 2458.

² ชีวราชนาสำน. "ชีวราชนวิทยาลัย," เล่ม 3 2500. หน้า 95.

นายและพระมหากษัตริย์ เป็นสิ่งสำคัญต่อการเปิดโอกาสให้เข้าสู่ระบบราชการ

โดยเฉพาะความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์มีบทบาทสำคัญที่สุดต่อการเลื่อนฐานะของบุคคลในสังคมมากกว่าการศึกษาสมัยใหม่ การศึกษาสมัยใหม่เป็นเพียงปัจจัยหนึ่งของการเลื่อนฐานะทางสังคม แต่ถ้ามีโอกาสสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์แล้วการเลื่อนฐานะทางสังคมให้สูงยิ่งสะดวกและง่ายขึ้น ดังนั้นการจัดการศึกษาแบบปาลิสิกสกูล จึงเป็นโรงเรียนที่เน้นการฝึกฝนนักเรียนให้มีความเป็นสุภาพบุรุษ ทั้งทางร่างกายและจิตใจ เพราะนักเรียนจะต้องได้รับการฝึกฝนตั้งแต่การเป็นผู้รับใช้ที่ดีจนขึ้นมาเป็นผู้นำที่ดี เพื่อจะได้เป็นพลเมืองดีของสังคม ดังนั้นสังคมไทยในอนาคตคงจะต้องการเยาวชนที่เป็นพลเมืองดีเป็นสุภาพบุรุษทั้งร่างกายและจิตใจ ฉะนั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพยายามที่จะสร้างชาติไทยให้มีความเป็นเอกราชทั้งทางด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนความรู้สึกรักชาติของคนในชาติ โดยทรงใช้แนวความคิดเรื่องชาตินิยมเป็นหลักพื้นฐานในการปกครอง โดยอาศัยการศึกษาเป็นปัจจัยส่งเสริมให้เกิดแนวคิดปฏิบัติ

ดังนั้นพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงเน้นว่าความเป็นพลเมืองดีมีจริยธรรมนั้นแหละ คือ เป้าหมายของการจัดการศึกษาที่พระองค์ทรงมุ่งหมายดังความว่า

... การศึกษาและกฎเกณฑ์ทั้งหลายตลอดจนหลักสูตรแท้จริงทำให้เปลืองกระดาษไปเปล่า ๆ ยิ่งกว่านั้น คือ เปลืองเวลา... ข้าไม่หมายความว่า อะไรที่สำหรับเมืองอังกฤษจะต้องดีสำหรับเมืองไทยด้วย ข้าไม่หวังการปั้นนักเรียนชั้นมัธยมให้ เป็น เทวดาเหมือนกันหมด เท่ากับการสร้างเด็กหนุ่มที่ขยันขันแข็งและสะอาดทั้งทางร่างกายและจิตใจ เตรียมพร้อมที่จะรับภาระต่าง ๆ ที่จะมามีในอนาคต... ข้าไม่ต้องการตำราที่เดินได้... ข้าอยากให้เยาวชนเป็นสุภาพบุรุษ ชื่อสัตย์สุจริตมีอุปนิสัยใจคอดี... การศึกษาเป็นเครื่องทำให้เด็กเป็นเยาวชนที่น่ารัก และเป็นพลเมืองดี ไม่ใช่ทำลายบุคลิกภาพเสียหมด โดยบรรทุกหลักสูตรและระบบการต่าง ๆ ลงไป ข้าต้องการให้การศึกษาเป็นสิ่งที่งดงามจนทำให้เด็กที่ออกไปแล้วทวนกลับมาคิดถึงในวันข้างหน้าด้วยความภาคภูมิใจ... ที่

ข้ากล่าวนี้จะเข้ากันได้กับระบบการศึกษาของเจ้าหรือไม่ก็ตาม ถ้าเข้ากันได้ข้าก็ดีใจ แต่ถ้าเข้ากันไม่ได้ ก็ขอให้วิธีการของข้าได้รับการพิจารณาดำเนินการโดยยุติธรรมด้วย อย่างพยายามบังคับให้ครูของข้าไปแฉวเรือของเจ้า ให้มาแฉวเรือของข้าเถิดเพราะ ก็ฟ้าประทานนี้ข้าคิดให้เขาเล่นและข้าเองจะเป็นผู้ให้ด้วยรางวัล ...¹

จากพระบรมราโชบายดังกล่าว ทางกระทรวงธรรมการได้สนองตอบแนวความคิดของ พระองค์ โดยอยู่ได้จากหนังสือแบบเรียนต่าง ๆ ในสมัยที่ผลิตออกมา เช่น หนังสือพลเมืองดี สมบัติผู้ดี บทดอกสร้อยนกนางเขน ฯลฯ ดังนั้น กระทรวงธรรมการจึงได้ปรับปรุงหลักสูตรและเนื้อหาให้สอดคล้องกับพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

หลักสูตรความรู้ของการศึกษาในสมัยที่มีการจัดรูปการศึกษาแบบใหม่ ตั้งแต่ครั้งเจ้า พระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เป็นต้นมา กระทรวงธรรมการได้กำหนดหลักสูตรตามชั้นการศึกษาไว้เป็นแบบแผนและมาตรฐานในการจัดตั้งโรงเรียนทั่วพระราชอาณาเขต ทั้งในระดับ ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ซึ่งหลักสูตรการเรียน การสอนและตำราเรียน ดังกล่าวได้ กำหนดเป้าหมายเนื้อหาสาระของความรู้ ที่รัฐเห็นว่าจำเป็นต่อการเล่าเรียนของนักเรียนความรู้เหล่านี้มีลักษณะที่พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เป้าหมายความรู้ที่ผู้นำรัฐขณะนั้นคำนึงถึง คือ การให้ความรู้ทางสังคมในเรื่องราวเกี่ยวกับบ้านเมืองหรือรัฐและระเบียบการปกครองสมัยใหม่ ซึ่งรากฐานของความรู้ตามหลักสูตรการศึกษาแบบใหม่นี้ ตั้งอยู่บนแก่นความเชื่อที่ว่าความรู้ทั้งหมดต้องมีคุณค่าที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับตัวมนุษย์ ซึ่งมีองค์ประกอบจากกายและจิต กล่าวคือ การเป็นองค์ประกอบฝ่ายต่ำที่เกิดจากอำนาจความอยากและกิเลส ส่วนจิตเป็นองค์ประกอบฝ่ายสูงซึ่งมีความละเอียดอ่อน เป็นความรู้สึกที่จับต้องไม่ได้ แต่เป็นส่วนแห่งสติชีวิตของมนุษย์ต้องยอมให้จิตซึ่งเป็นอำนาจฝ่ายสูงเป็นผู้ควบคุมและมีอำนาจเหนือกาย หรือความ

¹ จมื่นอมรตฤณารักษ์(แจ่ม สุนทรเวช). "พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว," เรื่องการศึกษาของชาติ, เล่ม 7 ตอน 1 หน้า 114-118.

ต้องการในปัจจัย 4 ความรู้ทั้งหมดในหลักสูตร จึงวางเป้าหมายไว้เพื่อประโยชน์สุขของจิตมนุษย์นั่นเอง¹ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากมนุษย์แต่ละคนถูกธรรมชาติกำหนดให้ไม่อาจอยู่โดยลำพังตนเองได้ ต้องมีหมู่มีพวกเพื่อช่วยเหลือกิจกรรมแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน² ดังพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงสร้างให้กับโรงเรียนปับลิคสกูลว่า ... สิ่งที่จะเพาะให้น้ำใจบังเกิดความรักชาติบ้านเมืองได้ต้องเริ่มจาก เพาะความรักคณะของตัวเองก่อน ต้องให้รำลึกอยู่เสมอว่า ตัวอยู่ในคณะนั้นแล้ว ต้องเอาใจใส่เท่ากับฝากน้ำใจของตัวเองไว้ในคณะ และต้องหวังดีหวังประโยชน์ของคณะมากกว่าหวังประโยชน์ของตัวเอง บางทีประโยชน์ของคณะมากกว่าหวังประโยชน์ของตัวเอง บางทีประโยชน์ของคณะอาจต้องการให้ตัวบุคคลประพฤติสิ่งซึ่งไม่พอใจหรือไม่สะดวกใจ หรือแม้บางทีถึงกับขอความเสียสละบางอย่าง ผู้ที่รักคณะจริงต้องยอมเสียสละให้ เสียสละความสุข เสียสละความสะดวกของตัวเอง ที่สุดเสียสละร่างกายชีวิตเพื่อประโยชน์ของคณะ นี้เป็นธรรมเนียมทั้งซึ่งทางฝ่ายยุโรปเรียกเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า "เอสปรีต์ เดอ คอรัปส์" (Esprit de Corps) ...³

ธรรมชาติจึงกำหนดให้มีการรวมกลุ่มสังคมตั้งแต่ครอบครัวจนถึงสังคมระดับอาณาจักรหรือประเทศชาติ ดังนั้น เนื้อหาความรู้จึงแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ และความรู้เกี่ยวกับสังคม ความรู้ทั้งสามประเภทนี้มี

¹ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี. ธรรมจริยา เล่ม 4. 2520. หน้า 67-69.

² เล่มเดิม. หน้า 72-88.

³ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. "พระบรมราชโองการในการพระราชทานรางวัลนักเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ วันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2465," พระบรมราชโองการ กัณวชิราวุธวิทยาลัย. 2519. หน้า 100.

คุณค่าและเป้าหมายของรัชกาลที่ 6 ที่สะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์ในการปลูกฝังลักษณะนิสัยของพลเมืองของพระองค์ที่พยายามสร้างกลุ่มอาณาจักรของพระองค์ขึ้นมาเพื่อเป็นกองกำลังของพระองค์

ดังนั้นจริยธรรมที่เป็นค่านิยมที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นผู้นำในการปลูกฝังได้แก่ความคิดอันเป็นค่านิยมในเรื่องความเป็นสุภาพบุรุษ ซึ่งจริยธรรมข้อนี้ได้รับการปลูกฝังผ่านในวิชาลูกเสือคุณสมบัติของสุภาพบุรุษที่พระองค์ทรงนำแบบอย่างมาจากโรงเรียนแบบปณิธิศุลที่พระองค์ทรงจัดตั้งให้เป็นโรงเรียนตัวอย่างของโรงเรียนทั่ว ๆ ไป ดังนั้น โรงเรียนต่าง ๆ จึงได้นำพระบรมราโชบายมาปฏิบัติเช่นเดียวกัน แต่อาจจะออกมาในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพแวดล้อมและการควบคุมดูแล ดังนั้น คุณสมบัติสุภาพบุรุษที่ได้นำมาใช้ในการพัฒนานักเรียนต่าง ๆ คือ การมีฝีมือและความรู้ในธุรกิจสามัญ "อันเป็นการสร้างปณิธานไหวพริบในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า "รู้จักตัวรอดพ้นจากอันตรายและความยากลำบากต่าง ๆ เมื่อถึงคราวเข้าที่กันดาร"¹ วิชานี้เป็นการสอนการปฏิบัติตนให้รู้จักช่วยตนเอง นับแต่กิจกรรมในครัวเรือน เช่น หุงต้มอาหาร เย็บชุดเครื่องนุ่งห่ม ทำที่ปักอาศัยสำหรับตนเองในที่กันดาร² และให้รู้จักช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากอันตราย รู้จักฝึกหัดความสังเกตสร้างไหวพริบในการสำรวจเส้นทาง และให้รู้จักฝึกซ้อมร่างกายให้สมบูรณ์แข็งแรงตามวัย ฝึกหัดระเบียบวินัย ยิมนาสติกัดตน และการละเล่นที่เป็นประโยชน์ อย่างไรก็ตาม หลักสูตรวิชาลูกเสือนี้ ในทางปฏิบัติแล้วยังสำหรับลูกเสือระดับมัธยมมีเป้าหมายเพื่อการปลูกฝังจิตใจที่พยายามไปสู่ความสำนึกแห่งหน้าที่ตามกระแสความคิดชาตินิยม ตามพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงพยายามปลูกฝังให้กับเยาวชนทั่ว ๆ ไปด้วย

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.2/11 ประมวลศึกษาหลักสูตรสามัญศึกษา.

² แหล่งเดิม.

แนวพระราชดำริเรื่องชาตินิยมของรัชกาลที่ 6 จากพระบรมราโชวาทปลุกใจเสือป่า ซึ่งใช้เป็นแบบเรียนในการสอนวิชาจรรยาและวิชาลูกเสือ สะท้อนให้เห็นถึงความหมายของการเป็นชาติในประเด็นที่ต่างจากความคิดของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี กล่าวคือ ทรงชี้ให้เห็นว่าสังคมเกิดขึ้นจากธรรมชาติของมนุษย์ที่รวมกันขึ้นเป็นคณะเพื่อคอยป้องกันศัตรูด้วยการเลือกหัวหน้าที่มีความสามารถทั้งการทหารและฝ่ายพลเรือน ดังนั้น "ราษฎรทุกคนจึงต้องจงรักภักดีเคารพนับถืออำนาจของราชาธิปไตย เพราะการเคารพในอำนาจกษัตริย์ก็เหมือนเคารพตัวเอง เนื่องจากกษัตริย์มีหน้าที่ป้องกันชาตินบ้านเมืองมิให้เป็นอันตรายจากภายนอก และทำให้ชาติอยู่รอดได้ดังนั้น กษัตริย์จึงมีอำนาจอันถือเป็นของคู่กันมากับชาติ ผู้ทำลายกษัตริย์เท่ากับทำลายชาติและความสุขของตน"¹ เมื่อพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำชาตินั้น เป็นการจูงใจให้ราษฎรนิยมในการฝึกหัดเสือป่าและลูกเสือ การฝึกหัดนี้เน้นความจงรักภักดีในพระมหากษัตริย์เป็นหลัก เพราะถือว่าชาติ คือ กษัตริย์ จึงก่อให้เกิดระบบกษัตริย์นิยมขึ้น โดยเฉพาะโรงเรียนปิลิตสตุลที่พระองค์ทรงอุปถัมภ์

ความคิดในเรื่องชาติตามแนวพระบรมราโชบายของพระองค์ ได้รับการปลูกฝังอย่างแน่นแฟ้นในระบบการศึกษาในหลักสูตรวิชาลูกเสือ พระองค์โปรดให้ตั้งกองลูกเสือนักเรียนในโรงเรียนรัฐบาลระดับมัธยมศึกษา ทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมือง ดังนั้น โรงเรียนปิลิตสตุลของพระองค์จึงเป็นโรงเรียนตัวอย่างที่ถูกสร้างขึ้นและถูกมองเป็นโรงเรียนชั้นนำของประเทศ ฉะนั้นการจัดตั้งกองลูกเสือกองแรกของประเทศไทยก็ถูกมองว่าโรงเรียนปิลิตสตุลอย่างเช่น โรงเรียนมหาดเล็กหลวงจะต้องเป็นตัวอย่างที่ดีที่จะได้รับการจัดตั้งกองลูกเสือเป็นกองแรก ดังรายงานประจำเดือนของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ตอนหนึ่งว่า

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.4 ไมโครฟิล์ม ม. ร.6/ศ.6 รายงานประจำเดือนโรงเรียนมหาดเล็กหลวง. ลงวันที่ 25 มิถุนายน ร.ศ.130.

... ได้เรียกนักเรียนประชุมพร้อมกันแล้วเล่าให้ฟังถึงเรื่องที่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งกองลูกเสือขึ้นในไม่ช้า โรงเรียนทั้งหลายโดยมากคงจะได้เป็นที่ตั้งกองลูกเสือ และถ้ากองไหนดียิ่งยวดก็จะโปรดเกล้าฯ พระราชทานเกียรติยศพิเศษให้เป็นลูกเสือหลวง ถ้าโรงเรียนมหาดเล็กหลวงไม่ได้เป็นกองที่ 1 ในมณฑลกรุงเทพฯ และไม่ได้เป็นลูกเสือหลวง โรงเรียนอื่นเขาก็กลับได้เป็นนักเรียนทั้งหลายในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงจะได้ฮับอายขายหน้าเพียงไร พวกเราจะทนความอายเช่นนั้นได้หรือ เพราะฉะนั้นพวกเราทั้งหลายต้องรีบชวนชวายเตรียมตัวไว้ เมื่อถึงเวลาเช้า เราได้เป็นก่อนเขาก็จะได้เป็นกองที่ 1 ในมณฑลกรุงเทพฯ ...¹

ดังนั้นหลังจากพระองค์ทรงตั้งกองลูกเสือขึ้นสำเร็จแห่งแรกที่โรงเรียนต่าง ๆ เพื่อให้ทำการเตรียมฝึกหัดทหารตั้งแต่วัยเด็ก ความใกล้ชิดตลอดจนพระราชนิพนธ์เทศนาเสือป่าที่เป็นแบบเรียนจรรยาและการอบรมลูกเสือ นั้น สร้างความยึดมั่นในพระมหากษัตริย์ ชชาติ ศาสนา ทรงวางจุดมุ่งหมายของการตั้งลูกเสือขึ้นว่า

... มุ่งหมายจะให้คนไทยทั่วกันรู้สึก ว่า ความจงรักภักดีต่อผู้ดำรงรัฐสีมาอาณาจักร โดยต้องตามมติประเพณี ประการหนึ่ง ความรักชาติบ้านเมือง และนับถือพระศาสนาประการหนึ่ง ความสามัคคีในคณะและไม่ทำลายซึ่งกันและกันหนึ่ง ทั้ง 3 ประการนี้เป็นมูลฐานแห่งความมั่นคง จะทำให้ชาติของเราดำรงอยู่เป็นไทยได้สมนาม ...²

พระองค์ทรงต้องการให้ลูกเสือยึดมั่นในอุดมการณ์ของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และทรงต้องการให้การอบรมลูกเสือ เพื่อที่จะขัดเกลาอุปนิสัยให้นักเรียนเหล่านี้มีลักษณะสมเป็นเยาวชนที่ดีของชาติ คือ

¹ ประยูร ธาดา. สัทธินันท์. "เรื่องข้อบังคับลักษณะปกครองลูกเสือ พุทธศักราช 2461," ลูกเสือ 4 แผ่นดิน, หน้า 103.

² แหล่งเดิม.

...การอบรมลูกเสือนี้เพื่อสร้างอุดมการณ์ และนิสัยให้แก่เยาวชนให้เป็นเด็กหัวอ่อนว่านอนสอนง่าย ไม่ถือกระด้างในคำสอนที่ถูก ไม่ถือตัวอวดดีว่าเป็นผู้ที่มีความรู้สูง จนคนอื่นสอนไม่ได้ ต้องเคารพในโอวาทผู้ใหญ่ เสมือนมองเห็นชุมทรรพ์มาตั้งวางไว้เฉพาะหน้า มีความเชื่อคุณงามความดี และจงรักภักดีต่อชาติและพระเจ้าแผ่นดินของตน ...¹

ดังนั้นความเป็นชาติอยู่ได้ต่อเมื่อคนในชาติยึดมั่นในความสำคัญและความจำเป็นที่ต้องรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์

บทบาทของครูที่มีต่อการจัดการศึกษาแบบปณิธิคุณ

ครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดวิชาความรู้ในด้านต่าง ๆ ให้แก่นักเรียนเป็นพื้นฐาน เมื่อนักเรียนเกิดความรู้ก็สามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพได้และค้นหาความรู้ต่อไปอีก เพราะแหล่งของความรู้มิได้จำกัดอยู่แค่ที่โรงเรียน เมื่อสำเร็จจากโรงเรียนก็สามารถหาความรู้จากการประกอบอาชีพ ความรู้จึงเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องเรียนด้วยประสบการณ์ตลอดชีวิต การเรียนรู้ในโรงเรียนเป็นแต่เพียงการเตรียมและสะสมความรู้พื้นฐานไว้เพื่อนำไปใช้ประกอบในการหาเลี้ยงชีพซึ่งเป็นการหาความรู้เพิ่มขึ้นอีก

อย่างไรก็ตาม การศึกษาในโรงเรียน ครูและห้องสมุดย่อมเป็นแหล่งและตัวถ่ายทอดความรู้ให้แก่เด็ก ครูจึงต้องมี "ลักษณะครูแท้" คือมีความรู้ทางวิชาหนังสือและวิชาครูประกอบด้วยธรรมจริยาอันประเสริฐ หน้าที่ของครู คือต้องเป็นผู้ให้ความรู้แก่เด็กได้อย่างถูกต้อง ความรู้ที่ครูถ่ายทอดให้ จึงเป็นความแท้จริงตลอดกาลและแน่นอนตายตัวจะไม่อาจมีข้อโต้แย้งหรือสงสัย เพราะครูย่อมต้องเป็นผู้รู้ดีที่สุด ดังพระบรมราโชวาทตอนหนึ่งว่า

¹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. ปลูกใจเสือป่า. ใน ประยุทธ์ สิทธิพันธ์.

... บรรดาครูอาจารย์ทุกคน เมื่อรู้สึกหน้าที่ดังที่เรา (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว-ผู้วิจัย) ชี้แจงมา และมีความรักชาติบ้านเมือง รักศาสนา จงรักภักดีต่อตัวเรา ดังได้กล่าวให้เราฟังแล้ว ขอจงสุจริตต่อหน้าที่ของตน ปฏิบัติหน้าที่แต่โดยชอบปราศจากอคติทั้งสี่ประการ หากจะมีผู้ปกครองเด็ก คือบิดามารดาหรือคนอื่น ไม่พอใจในหนทางที่ฝึกสอน ก็จงอย่าครั้นคร้าม และคล้อยตามหรือลดหย่อนผ่อนให้เขา แม้เขาไม่พอใจเขาจะขอลาเอาบุตรหลานของเขาออกเสียจากโรงเรียนก็ตามใจเขา ...¹

อย่างไรก็ตาม ความรู้จากครูอาจไม่พอเพียง ครูจึงมีหน้าที่เตรียมความรู้เพื่อฝึกหัดให้เด็กมีนิสัยรักการอ่านหนังสือติดตัวไปแม้เมื่อออกห่างจากสังคมโรงเรียนแล้ว เด็กก็สามารถค้นคว้าหาความรู้ อันไม่มีที่สิ้นสุดไปได้อีก ดังพระราชดำรัสตอบในงานถวายเลี้ยงอาจารย์ของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงว่า

... ส่วนเด็ก ๆ เจ้ายังมีอายุอยู่ในระหว่างเล่าเรียนเจ้าจงตั้งใจเล่าเรียน เมื่อโตขึ้นจะได้เป็นคนดี มีวิชาความรู้และสามารถทำคุณประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมืองของเจ้าได้มาก ไม่เสียที่ที่เจ้าเกิดมาเป็นคนไทย ...²

ดังนั้นครูจึงต้องรู้หลักการจัดหนังสือและห้องสมุดไว้ด้วย นอกจากที่ครูต้องเป็นพหูสูตรแล้ว ครูยังต้องปกครองและควบคุมนักเรียนให้อยู่ในกรอบกฎเกณฑ์ที่มีวินัยของโรงเรียนได้ เมื่อนักเรียนถูกฝึกดังกล่าวดังนี้ นักเรียนก็จะมีคุณภาพและเมื่อเข้าสังคมก็จะได้รับความไว้วางใจ จาก

¹ กรมศิลปากร. ๒๕.๕๖/๓๘ พระราชดำรัสตอบเนื่องในงานพระราชพิธีจักรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2455.

² พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. "พระราชดำรัสตอบคำกราบบังคมทูลพระกรุณาถวายเลี้ยงอาจารย์ของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2456," พระบรมราชโองการที่ราชกิจจานุเบกษา, 2519. หน้า 90.

การถูกฝึกจากโรงเรียนปับลิกสกูล ดังพระราชดำรัสที่ว่า

... เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอร้องเจ้าทุกคนว่า เจ้าต้องตั้งใจประพฤติตนให้ดี เชื่อฟังคำสั่งสอนของครู และช่วยกันรักษาชื่อเสียงของโรงเรียนเสมอต่อไปภายหน้าเมื่อเจ้าเติบโตขึ้นจะออกไปทำงานที่ไหน เมื่อใครเขาทราบว่า เจ้าออกไปจากสำนักโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ให้เขาคิดว่าอ้อพอแล้ว ไม่ต้องถามอย่างอื่นอีกต่อไปก็ได้สำนึกนั้นเขาฝึกสอนกันดี เจ้า ออกมาแต่สำนึกนั้น เขาก็เต็มใจอยากได้เจ้าไว้ ...¹

ดังนั้นครูต้องสร้างบุคลิกภาพตนเองให้เป็นที่รักและยำเกรงของนักเรียน ด้วยการวางตัวสูงกว่าให้เป็นที่เคารพ มีความสุขุมเรียบร้อย ประพฤติดี พูดจริงทำจริง รักษาความยุติธรรม เพราะครูคือตัวอย่างและแบบพิมพ์ที่ดีของนักเรียน ที่นักเรียนจะยึดเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตัว ดังพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่ครูและนักเรียน ตอนหนึ่งว่า

... ส่วนครูผู้มีหน้าที่สั่งสอนควบคุมกุลบุตร ก็ควรจะรู้จักหน้าที่สำคัญอันหนึ่งซึ่งตนควรจะทำ, อันเป็นกรณีที่ต้องประพฤติเพื่อประโยชน์แห่งชาติเกิดเมืองบิดาของเราชาติใด ที่หวังในอนาคตอันรุ่งเรือง ต้องมุ่งมาดปรารถนาผลเมืองผู้มีกำลังกายบรืบูรณ์, สำหรับดำรงชาติให้สถาวรพัฒนาสืบไป ...²

นอกจากนี้ครูยังต้องฝึกให้นักเรียนเชื่อฟังคำสั่งครู โดยยึดคำสั่งนั้นเป็นที่เด็ดขาดต้องปฏิบัติตามและต้องเห็นว่าเป็นคำสั่งที่ยุติธรรม ปฏิบัติได้ โดยที่ครูสามารถควบคุมได้ทุกคน ครู

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.16/25 พระราชดำรัสตอบเนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ พระตำหนักสวนจิตรลดาวชิราวุธ. เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2456.

² กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.16/42 พระบรมราโชวาทในงานวิสาขบูชาทรงแสดงแก่ครูและนักเรียน ณ โรงเรียนมหาดเล็กหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์. เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ.2459.

ต้องสร้างวินัยความพร้อมเพียงให้มีขึ้นในหมู่นักเรียน

วิธีการของการศึกษาแบบใหม่ คือ การเรียน-สอนพุทธศึกษา พลศึกษา จริยศึกษา และ หัตถศึกษานั้น ก่อนอื่นครูต้องรู้ถึงธรรมชาติของนักเรียนว่า เด็กเรียนโดยอาศัยความเจริญเติบโตของ "อานาจิณฺหา" (mind) ครูต้องดำเนินการให้ความรู้เป็นไปตามลำดับขั้นตอน โดยเริ่มจากการสอนอ่าน ซึ่งถือว่าเป็นการฝึกความสังเกต ความจำ และความคาดคะเนคือให้สังเกตสัญลักษณ์อักษร จำตัวอักษร ประโยคความและเนื้อเรื่อง ส่วนความคาดคะเนก็คือ ให้นักถึงเนื้อเรื่องให้ตลอดเข้าใจแจ่มแจ้ง รู้จักเปรียบเทียบ เมื่อครูใช้การสอนแบบดังกล่าวแล้ว เพื่อที่จะให้เด็กเรียนรู้อย่างได้ผลนั้น "ต้องใช้วิธีการตอบแทน-ลงโทษ" ตามหลักจิตวิทยาทางการศึกษาโดยต้องจัดให้มีการให้รางวัลสำหรับการแข่งขันของนักเรียน อาจเป็นสิ่งของหรือคำชมเชย ดังพระบรมราโชวาท ตอนหนึ่งว่า

... การให้รางวัลนั้น รางวัลเป็นสิ่งที่จะให้แต่เฉพาะผู้ที่ทำความดีความชอบมีความสามารถเป็นพิเศษ ไม่ให้แก่สิ่งๆ สำหรับให้ทั่วไปหมดทุกคน ...¹

ทั้งนี้ไม่แก่แต่เฉพาะการแข่งขันทางปัญญา เพื่อสร้างคน เน้นความฉลาดเท่านั้น แต่ยังต้องให้แข่งขันกันในเรื่องระเบียบวินัย และจรรยา เพราะพระองค์ทรงต้องการนักเรียนให้มีคุณธรรมด้วย เพื่อพัฒนาจิตใจให้นักเรียนเป็นผู้สะอาดทั้งกายและใจ ดังความตอนหนึ่งว่า

... ข้าพเจ้าจึงได้หาญกล่าวว่าการประพฤติเป็นธรรมองค์สำคัญอันหนึ่งแห่งความรักชาติ, และถ้าใครไม่ประพฤติธรรมแล้ว จะนับว่าเป็นผู้รู้จักรักชาติโดยจริงใจไม่ได้

¹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. "พระบรมราโชวาทในการพระราชทานรางวัลนักเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2462," พระบรมราโชวาทกับวชิราวุธวิทยาลัย. 2519. หน้า 95.

เลยเป็นแน่แท้ ...¹

ส่วนการลงโทษนั้นให้มีการลงโทษทั้งทางกายและทางใจ ทางกายให้กระทำน้อยครั้งที่สุด และให้แต่ครูใหญ่เท่านั้นเป็นผู้ลงโทษ และควรลงโทษแต่เฉพาะโทษที่เกิดจากความทุจริต เช่น ขโมย กล่าวคำหยาบ ทุจริตต่อผู้อื่น การลงโทษนั้นครูต้องทำโดยปราศจากโทสะคติ การทำโทษทางใจนั้น ก็เป็นการว่ากล่าวให้ตรอมใจ กฎเกณฑ์ที่ใช้ในการลงโทษนี้ต้องคำนึงถึงเหตุผล และความเหมาะสมกับความคิดและประการสำคัญมิให้นำเอาเรื่องการเรียนรู้มาเป็นการทำโทษเรื่องเรียนต้องทำให้เป็นเรื่องสนุก น่าสนใจ และมีใช้เรื่องยาก

การจัดการศึกษาแบบปับลิสคูลเป็นตัวอย่างของการศึกษาทั่วไปในฐานะเป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการรวมชาติ(ชาตินิยม)

ในด้านนี้โรงเรียนทำหน้าที่ช่วยรัฐสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางสังคมเพราะโครงสร้างอำนาจรัฐแบบใหม่ได้รวบรวมเอาชุมชนท้องถิ่น ซึ่งแต่เดิมมีอำนาจรัฐและวัฒนธรรมเฉพาะของตนเข้าไว้เป็นส่วนหนึ่งของอำนาจรัฐส่วนกลางภายใต้ระบบบริหารราชการ และความเชื่อทางวัฒนธรรมศาสนาพุทธรวมศูนย์ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นอกจากนี้รัฐยังได้จัดตั้งโรงเรียนในวัดตามหัวเมือง ซึ่งเป็นที่ยอมรับในฐานะความเชื่อถือร่วมกันของชุมชนท้องถิ่นเหล่านี้ ให้ทำหน้าที่เป็นองค์กรถ่ายทอดความรู้อักษรวิธีอย่างวัดในอดีต แต่เนื้อหาความรู้ที่ได้รับจากโรงเรียนสมัยใหม่นี้ เป็นการถ่ายทอดทักษะอ่านเขียนด้วยอักษรวิธีที่ให้นิราชธานี และเป็น การถ่ายทอดความรู้กับแก้ไขเหตุการณ์ทางสังคมของชาติ ที่ตั้งอยู่แก่พื้นฐาน ความเชื่อทางพุทธศาสนาที่เป็นที่ยอมรับของอำนาจรัฐส่วนกลางที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงอำนาจสูงสุดในประเทศ

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.16/42 พระบรมราชโองการในงานวิสาขบูชาทรงแสดงแก่ครูและนักเรียน ณ โรงเรียนมหาดเล็กหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์. เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ.2459.

ในการนำประชาคมรัฐชาติไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ได้รับความสุขสบายทางวัตถุด้วยความรู้ทางเทคนิคแบบตะวันตกและความสุขทางใจด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม การขยายความรู้จักรวิธีและอุดมการณ์รัฐชาติ โดยผ่านระบบโรงเรียน นั้นในทางปฏิบัติ ไม่อาจแพร่หลายในหมู่ราษฎรทั่วทุกระดับได้ แต่รัฐก็แก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยการ ประกาศใช้พระราชบัญญัติปกครองท้องถิ่น จัดตั้งคณะกรรมการตำบลเพื่อจัดการศึกษาในท้องถิ่น ทำให้การเพิ่มของนักเรียนและโรงเรียนหัวเมืองขึ้นอย่างรวดเร็วอีกครั้งหนึ่ง

ปัญหาในการไม่สามารถขยายปริมาณโรงเรียนได้ทั่วถึง เพื่อสร้างพลเมืองให้รู้หนังสือ และเป็นผลกีดกันที่ดีของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนหนึ่งเป็นเพราะนโยบายของผู้นำรัฐที่ให้ความสนใจกับนโยบายความมั่นคงของรัฐเป็นสำคัญ การจัดสรรงบประมาณใช้จ่ายแผ่นดินเพื่อกำหนดบำรุงประเทศ จึงทุ่มเทให้กับการสร้างกำลังทัพและหน่วยงานการปกครอง คือกระทรวงกลาโหมและมหาดไทย งบที่กรมศึกษาธิการได้รับแบ่งจากกระทรวงธรรมการและยอดเงินผู้บริจาคสำหรับโรงเรียนตามพระอาราม กระทรวงธรรมการได้รับงบประมาณในอัตราที่ต่ำ ยิ่งเป็นอัตราที่น้อยมากเปรียบเทียบกับค่าใช้จ่ายของกรมศึกษาธิการให้แก่กระทรวงต่าง ๆ รวมทั้งข้าราชการครูอันเป็นปัจจัยสำคัญให้แก่โรงเรียนสามัญและยิ่งเทียบกับจำนวนเงินที่มาจากผู้บริจาคเพื่อสร้างกุศลในการบำรุงโรงเรียนตามมณฑลต่าง ๆ ทั้งในกรุงและหัวเมืองยิ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงนโยบายในการลงทุนเพื่อการศึกษาของรัฐที่จำกัดเพียงการศึกษาระดับสูงในกรุง ส่วนการศึกษาของราษฎรทั่วไปนั้นรัฐถือว่าเป็นเรื่องของสาธารณชนให้ราษฎรช่วยตัวเอง โรงเรียนจึงไม่สามารถขยายทั่วได้ตามที่มุ่งหมาย

ในขณะเดียวกันโรงเรียนแบบปับลิกสกูลเมื่อแรกตั้งจำเป็นต้องให้ทุนเป็นจำนวนมาก ในการจัดการศึกษาดังจะเห็นได้จากระเบียบการเงินของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง โรงเรียนแบบปับลิกสกูลจึงเป็นโรงเรียนตัวอย่างในการที่จะแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการเป็นชาติ ดังพระบรมราโชวาทในการพระราชทานรางวัล

... แต่ขอให้ท่านทั้งหลายเข้าใจว่าแท้จริงความเจริญของชาติใด ๆ จะต้องมีความได้
จากเด็กที่จะเกิดเป็นผู้ใหญ่ขึ้นภายหลัง, ถ้าเด็กนั้นไม่ตั้งใจที่จะประพฤติตัวให้สมควรที่
จะดำรงชาติต่อไปแล้ว ชาติก็ดำรงอยู่ต่อไปไม่ได้, คนที่ดำรงชาติต่อไปได้ก็ต้องมีความ
รู้กว้างขวาง เพื่อที่จะทำตัวให้สมควรเป็นสมาชิกของชาติที่รุ่งเรืองแล้ว¹...

แต่พระองค์ก็ทรงเห็นความสำคัญของการรวมชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคงและภัยที่ก่อตัว
จากการเข้ามาเผยแผ่ของศาสนาคริสต์ จึงทรงดำเนินนโยบายจัดตั้งโรงเรียนสาขาคืนเพื่อทำ
หน้าที่วางรากฐานในการรวมชาติให้เป็นหนึ่งเดียวคือการจัดตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวง
เชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2459 ดังความตอนหนึ่ง

... ส่วนผู้ที่จะเป็นผู้ปกครองโรงเรียนที่จะจัดตั้งขึ้นใหม่ที่นครเชียงใหม่ เราขอชัก
เตือนว่าควรจะมีลูกหน้าที่สำคัญ เพราะจะเป็นผู้ไปตั้งต้นเหมือนก่อรากตึกใหม่ ถ้าราก
ไม่แน่นหนามั่นคงเสียในขั้นต้นแล้ว จะก่อตึกรามให้ใหญ่โตขึ้นไปย่อมไม่เป็นผลสำเร็จ
เมื่อโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขยายตัวออกไปในที่ไกลเช่นนี้ ควรที่จะทำตัวอย่างให้สม
แก่ที่ได้เคยอยู่ใกล้ชิดพระเจ้าแผ่นดินของท่าน แลตั้งใจที่จะทำการให้สมแก่ความไว้วาง
ใจ ...²

¹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. "พระบรมราโชวาทในการพระราชทาน
รางวัลนักเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2464," พระบรมราโชวาท
กับวชิราวุธวิทยาลัย. 2519. หน้า 98.

² พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. "พระราชดำรัสตอบเนื่องในงานพระราช
พิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ พระที่นั่งภาณุมาศจรัส
เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2459," พระบรมราโชวาทกับวชิราวุธวิทยาลัย. 2519.
หน้า 85.

ดังนั้นครูจึงเป็นแบบอย่างที่สำคัญในการดำเนินการสร้างเยาวชนให้เป็นประชาชนที่มีคุณภาพตามความต้องการของสังคม และครูของโรงเรียนปับลิคสกูลจะต้องมีความเข้าใจในหลัก การอบรมของโรงเรียนที่แน่นอนและจะต้องเป็นผู้ที่เสียสละ เพื่อทำหน้าที่อบรมนักเรียนอยู่ ตลอดเวลา ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นพ่อแม่ของนักเรียนคนที่สองที่ต้องคอยดูแลเอาใจใส่ให้การ อบรมนักเรียนตลอดเวลาที่อยู่โรงเรียนประจำ

บทสรุป

การจัดการศึกษาตามแบบเดิมของไทยขึ้นอยู่กับวัด มีพระภิกษุสงฆ์เป็นครู เด็กที่มาเล่าเรียนเป็นเด็กผู้ชายที่พ่อแม่นำมาฝากให้เรียนหนังสือ เพื่อให้อ่านออกเขียนได้ และให้ศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ การศึกษาจึงเป็นไปอย่างจำกัดสำหรับผู้รับการศึกษา

เมื่อสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารราชการแบบใหม่ โดยศูนย์รวมอำนาจอยู่ที่รัฐ ทำให้ผู้นำรัฐต้องการผู้ที่รู้หนังสือให้เข้ามาเป็นกลไกในอำนาจรัฐ เพื่อบริหารราชการที่ได้จัดการขึ้นตามรูปแบบตะวันตก ดังนั้นการศึกษาระบบโรงเรียนจึงได้รับการจัดตั้งขึ้นมาจากรัฐบาลโดยมีการพัฒนารูปแบบและเป้าหมายของการศึกษา ซึ่งระบบโรงเรียนจะมีกระบวนการและรูปแบบการจัดการศึกษาเฉพาะที่เน้นอุดมการณ์ทางสังคม ความสำนึกในความเป็นชาตินิยม การสร้างพลเมืองดีของรัฐให้มีคุณภาพ เพื่อพัฒนาและยกฐานะประเทศไทยให้มีความเจริญทัดเทียมอารยประเทศ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ พระองค์ได้ทรงพัฒนาความเป็นรัฐชาติของไทยให้ก้าวหน้าขึ้น โดยพยายามสร้างจิตใจหรือความรู้สึกนึกคิดของชนในชาติให้สำนึกถึงความเป็นชาติอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อเกิดความร่วมมือกันระหว่างประชาชนด้วยกัน เพื่อสร้างสรรค์ชาติให้เจริญก้าวหน้า มีเกียรติยศทัดเทียมกับนานาประเทศ และเพื่อให้บรรลุจุดหมายดังกล่าว พระองค์ได้ทรงพยายามสร้างชาติไทยให้มีความเป็นเอกภาพด้วยพระบรมราโชบายต่าง ๆ ได้แก่การปลูกฝังความรักชาติและความจงรักภักดีต่อศาสนาและพระมหากษัตริย์ และเพื่อเป็นการนำประเทศไทยเข้าสู่สังคมนานาชาติ ทรงได้พัฒนาสมรรถภาพของพลเมือง ซึ่งถือเป็นทรัพยากรที่มีค่าสูงสุดของชาติทั้งในด้านปัญญา ความประพฤติ และสุขภาพอนามัยตลอดจนทำการปรับปรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ และการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวไทย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขึ้น โดยจัด การศึกษาแบบปณิธิสตุล เพื่อตอบสนองพระบรมราโชบายทางการศึกษาของพระองค์ที่ต้องการ ให้โรงเรียนแบบนี้เป็นโรงเรียนในพระราชอาณาจักรส่วนพระองค์เพื่อสร้างกำลังคนและฝึกหัด พลเมืองตัวอย่างตามอุดมคติของพระองค์ ซึ่งพระองค์ตระหนักถึงเยาวชนผู้เป็นกำลังสำคัญของ ชาติที่จะเป็นหลักในการพัฒนาประเทศ และพระองค์ทรงยึดมั่นอย่างชอบธรรมและเป็นเอกลักษณ์ ประจำชาติถึงแสดงถึงความสำเร็จของการเป็นชาติไทย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่า ความรู้สึกรักชาติบ้านเมืองนั้น ต้องใช้เวลาปลูกฝังกันขึ้นมาเหมือนเพาะต้นไม้ สิ่งที่จะเพาะให้หัวใจบังเกิดความรักชาติบ้าน เมืองได้ต้องเริ่มจากเพาะความรักตนเองก่อน โดยทรงกระตุ้นวิญญาณหรือดวงใจของ คนไทย (Esprit de Corps) ให้เกิดความรู้สึกนึกคิดหรือตระหนักถึงความสำคัญและการ ดำรงอยู่ของชาติและสถาบันต่าง ๆ ของชาติไทยโดยการสร้างความรู้สึกร่วมกันที่จะยอมเสีย สละให้เสียสละความสุข เสียสละความสะดวกของตัวเอง ที่สุดเสียสละร่างกายชีวิตเพื่อ ประโยชน์ของคณะ ซึ่งทรงนำเอาคำขวัญของอังกฤษที่ยึดถือ "พระเจ้าเป็นเจ้า พระมหากษัตริย์ และประเทศ" มาใช้ปลูกใจให้คนไทยเกิดความรู้สึกชาตินิยมในความเป็นไทย

ดังนั้นโรงเรียนแบบปณิธิสตุลจึงเป็นองค์กรการศึกษาที่จะทำหน้าที่พัฒนาเยาวชนให้ เป็นส่วนหนึ่งในอาณาจักรส่วนพระองค์ของพระมหากษัตริย์ โดยทรงวางพระองค์ในฐานะ ศูนย์รวมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ทั้งสี่แห่ง อันได้แก่โรงเรียน มหาดเล็กหลวง กรุงเทพฯ โรงเรียนมหาดเล็กหลวง เชียงใหม่ โรงเรียนราชวิทยาลัย และโรงเรียนพรานหลวง ทำให้พระองค์ทรงพยายามปลูกฝังความรู้สึกรักหมู่คณะให้มีส่วนร่วม อันจะนำไปสู่ความรักชาติบ้านเมืองได้ รวมทั้งการถ่ายทอดอุดมการณ์ทางสังคมที่เน้น ความรักชาติ สร้างกระแสความรู้สึกชาตินิยมให้มีความจงรักภักดีต่อพระองค์พระมหากษัตริย์

ဘဏ္ဍာရန်ကုန်

บรรณานุกรม

หลักฐานชั้นต้น

ก. ประเภทที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

ศิลปากร, กรม. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต.22/1 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระ

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า

สวัสดิโสภณ. 5 เมษายน ร.ศ. 124 (พ.ศ.2438).

. ____ . เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 49/8 หนังสือพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ กราบบังคม

ทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. 7 ตุลาคม พ.ศ. 2441.

. ____ . เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 49/13 หนังสือพระยาราชวัลลภานุสิทธิ์กราบบังคม

ทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. 18 สิงหาคม พ.ศ. 2441.

. ____ . เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 42/29 ร่างพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระ

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระยาประสิทธิศัลกา. ไม่ปรากฏวันที่และเดือน พ.ศ. 2444.

. ____ . เอกสารรัชกาลที่ 6 ต. 15.4/1 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระ

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระองค์เจ้าจรุศักดิ์กฤดากร. 7 ตุลาคม พ.ศ.2457.

. ____ . เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.11/9 เรื่องโคลนติดล้อของกัศวพาหุ 28 เม.ย.-

11 พ.ค.2458. หนังสือพิมพ์ไทยวันที่ 1 พฤษภาคม 2458.

. ____ . เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.13 หนังสือพิมพ์(การศึกษา) 1-50 พ.ศ. 2455-

2465.

. ____ . เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.13/1 พระราชดำรัสตอบพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์

เกี่ยวกับการฝึกสอนเด็ก. 11 มกราคม 2455.

ศิลปากร, กรม. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.13/2 กรมศึกษาธิการได้จัดวางสัปดาห์การศึกษาใหม่ เพื่อขยายหลักสูตรของนักเรียนเป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น.

15 กุมภาพันธ์ 2455.

._____. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.16 หนังสือพิมพ์(ราชสำนัก) เล่ม 1 พ.ศ.2455-2459.

._____. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.16/25 พระราชดำรัสตอบเนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์. ณ พระตำหนักสวนจิตรลดาหลวง 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2456.

._____. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.16/45 พระราชดำรัสตอบเนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์. 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2457.

._____. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.16/49 พระราชดำรัสตอบเนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์. ณ พระที่นั่งภาณุมาศจรัญ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2458.

._____. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.24 โรงเรียนมหาดเล็กหลวง. กล้อง 1 พ.ศ. 2453-2459.

._____. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.24 โรงเรียนมหาดเล็กหลวง. กล้อง 2 พ.ศ. 2459-2466.

._____. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.39.5 เอกสารโต้ตอบกระทรวงธรรมการ. กล้อง 1 พ.ศ.2452-2459.

._____. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.39.5 เอกสารโต้ตอบกระทรวงธรรมการ. กล้อง 2 พ.ศ.2454-2475.

._____. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.1.3/3 ร่างพระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา. ลงวันที่ 1 มกราคม 2457.

ศิลปากร, กรม. เอกสารรัชกาลที่ 6 บ.3.1/64 สำเนาพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงพระยายมราช. 4 มิถุนายน 2454. (ร.ศ.131).

. _____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ม.3.6 ก/6 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงพระยาเทพอรุณ พระยาอุไทยมาเดวี และพระยาศรีธรรมสุกราช. 8 มิถุนายน พ.ศ.2455.

. _____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ร.ล. 5/1 พระบรมราชโองการพระราชทานแก่ข้าราชการในพระราชสำนัก พระราชหัตถเลขาพระราชทานพระบรมราชโองการแก่ นายรองสนิท (กุหลาบ). 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2453.

. _____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/1 เรื่องรายงานการประชุมอุปราชและสมุหเทศาภิบาล. 24 ธันวาคม 2462.

. _____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.1/11 คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี. ลงวันที่ 2 มกราคม พ.ศ.2457.

. _____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.2/2 ร่างพระราชบัญญัติบังคับให้เด็กเล่าเรียน พ.ศ.2457.

. _____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.2/5 เรื่องกระทรวงศึกษาธิการ. 19 สิงหาคม 2464.

. _____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.4 ไมโครฟิล์ม รายงานประจำเดือนโรงเรียนมหาดเล็กหลวง. ลงวันที่ 11 มกราคม ร.ศ.129.

. _____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.4 โรงเรียนมหาดเล็กหลวงมณฑล น่าน. 7 สิงหาคม 2459.

. _____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.4/5 เรื่องพระราชบัญญัติประถมศึกษา. พ.ศ.2464.

. _____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.4/119 เรื่องโรงเรียนมหาดเล็กหลวง คำกราบบังคมทูลของคุณหญิงสุวิสุทรรบวรภักดี. 10 กันยายน 2463.

. _____. เอกสารรัชกาลที่ 6 .10/5 รายงานการประชุมเสนาบดีสภา ครั้งที่ 1. ลงวันที่ 12 กันยายน 2457.

. _____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.10/3 คำกราบบังคมทูลของพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ เรื่อง

ศิลปากร, กรม. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศธ.56 โรงเรียนมหาดเล็กหลวง. กล้อง 1 พ.ศ.

2445-2455.

. _____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศธ.56 โรงเรียนมหาดเล็กหลวง. กล้อง 2 พ.ศ.2455-2460.

. _____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศธ.56 โรงเรียนมหาดเล็กหลวง. กล้อง 3 พ.ศ.2460-2475.

. _____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศธ.57 โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย. กล้อง 1 พ.ศ.2468-2475.

. _____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ศธ.57 โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย. กล้อง 2 พ.ศ.2476-2479.

. _____. เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ.4/97 ต่อเรื่องการโอนโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ เห็นควรโอนโรงเรียนมหาดเล็กหลวง เพื่อย้ายมาอยู่กับโรงเรียนพรานหลวงพร้อมทั้งกรมโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ. ลงวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ.2468.

. _____. สำนักราชเลขาธิการ แผ่นที่ 291 พระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่นักเรียนมหาดเล็กหลวงเนื่องในวันวิสาขบูชา.

หอนวชิราวุธานุสรณ์. ร่างพระราชบัญญัติ ถึงพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์. ลงวันที่ 7 กรกฎาคม ร.ศ.130 (พ.ศ.2454).

. _____. แผ่นที่ ว. 01163/ป.3 สำเนาร่างตามพระราชนิพนธ์ เรื่องเรียไรสร้าง เรือรบ.

. _____. แผ่นที่ ว.01644/ป.4 พระมณูญโมทนา อุลิตสมิต.

ท. ประเภทที่ตีพิมพ์แล้ว

มณฑลเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กฤษฎีกาตั้งพระราชนิพนธ์

ราชสำนัก. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงสรสวรรค์กิจ (เกล้า ชชนันท์)

วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 16 พฤษภาคม 2503.

. _____. "ประโยชน์แห่งการอยู่ในธรรม," ปกิณกะคดีพระราชนิพนธ์. พระนคร :

สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, 2515.

. _____. "พระราชดำรัสตอบคำกราบบังคมทูลพระกรุณาถวายเลขาธิการของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์," วันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2456

ใน พระบรมราชาธิราชกับวชิราวุธวิทยาลัย. พระนคร : โรงพิมพ์ไทยเชม,

2519.

. _____. "พระราชดำรัสตอบเนื่องในงานพระราชนิฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาด

เล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์," ณ พระที่นั่งภาณุมาศจรัญ

วันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2459 ใน พระบรมราชาธิราชกับวชิราวุธวิทยาลัย.

พระนคร : โรงพิมพ์ไทยเชม, 2519.

. _____. "พระบรมราชาธิราชพระราชนิพนธ์ในวันงานประจำปีของวชิราวุธวิทยาลัย,"

วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2472 ใน พระบรมราชาธิราชกับวชิราวุธวิทยาลัย.

พระนคร : โรงพิมพ์ไทยเชม, 2519.

. _____. "พระบรมราชาธิราชในการพระราชทานรางวัลนักเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์,"

วันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2461 ใน พระบรมราชาธิราชกับวชิราวุธวิทยาลัย.

พระนคร : โรงพิมพ์ไทยเชม, 2519.

. _____. "พระบรมราชาธิราชในการพระราชทานรางวัลนักเรียนนักเรียนมหาดเล็กหลวง

ในพระบรมราชูปถัมภ์," วันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2458 ใน พระบรมราชาธิราช

กับวชิราวุธวิทยาลัย. พระนคร : โรงพิมพ์ไทยเชม, 2519

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. "พระบรมราโชวาทในการพระราชทาน
รางวัลนักเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์," วันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2465
ใน พระบรมราโชวาทกับวชิราวุธวิทยาลัย. พระนคร : โรงพิมพ์ไทย
เชชม, 2519.

หลักฐานชิ้นสอง

กัลย์ อิศรเสนา ณ อยุธยา. "นิบลิคสตูลของอังกฤษ." ประวัติและข้ออบรมของวชิรา
วุธวิทยาลัย. พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ นางเอี่ยม ราชบุตรรักษ์ ณ เมรุวัดมกุฏ
กษัตริยาราม พระนคร : โรงพิมพ์ศิริสาร, 2594.

จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. เจ้าชีวิต. พระนคร : คลังวิทยา,
2505.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย
พ.ศ.2411-2475. พระนคร : บรรณกิจ, 2503.

พระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พิมพ์อนุสรณงาน
ฌาปนกิจศพ นางสมพร เทียนเงิน 18 พฤษภาคม 2515 กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์อรุณการพิมพ์, 2515.

ตำราฐานภาพ, กรมพระยา, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. ความทรงจำ.
พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, 2514.

._____. "เรื่องโรงเรียนมหาดเล็กหลวง," นิทานโบราณคดี. 2500.

._____. พระประวัติจอมพลพระเจ้าฟ้าเธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช.
พระนคร : องค์การค้าคุรุสภา, 2504.

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงราชูปถัมภ์และยอนสัน. ประวัติสังเขปแห่งการศึกษาของ

ประเทศสยาม. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพมหาอำมาตย์เอก

เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี(ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) 2463.

เดช บุนนาค. "ประมวลเหตุการณ์ที่มีอิทธิพลต่อการจัดการการศึกษาไทย," บทเรียน

จากการจัดการศึกษาในรอบร้อยปีที่ผ่านมา. รายงานการประชุมทางวิชาการ

กรมสามัญศึกษา 2512 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2513.

แถมสุข บุนนาค. "ประมวลเหตุการณ์ที่สำคัญที่มีอิทธิพลต่อการจัดการการศึกษาไทย,"

บทเรียนจากการศึกษาในรอบร้อยปีที่ผ่านมา. รายงานการประชุมทางวิชาการ

กรมสามัญศึกษา 2512 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2513.

ธรรมศักดิ์มนตรี, เจ้าพระยา. "นักกีฬา," โครงกลอนของ "ครูเทพ". เล่ม 2

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2515.

..... ความเรียงเรื่องต่าง ๆ ของครูเทพ. อนุสรณ์ในงานศพ นายครุฑชิต

เทพหัสดิน ฯ อุดยธา ณ วัดธาตุทอง 18 มกราคม 2514 พระนคร : โรง

พิมพ์กรมแผนที่ทหาร, 2514.

ประवास จารุเสถียร, จอมพล. "โรงเรียนมหาดเล็กหลวงเชียงใหม่," นักเรียน

เก่าวิชาวุฒวิद्याลัย O.V. วันลายคราม. กรุงเทพฯ : หจก. การพิมพ์

พระนคร, 2535.

ประนัดด์ ตรีกเรนค์. ชีวิตและงานของอัสควาหุ. พระนคร : โรงพิมพ์วัฒนาพานิช,

2508.

ประยุทธ สิทธิพันธ์. "เรื่องข้อบังคับลักษณะปกครองลูกเสือพุทธศักราช 2461,"

ลูกเสือ 4 แผ่นดิน.

สุนทรพินิจ, พระยา. พระมหากษัตริย์แห่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.

พระนคร : โรงพิมพ์คลังวิทยา, 2501.

สุลักษณ์ ศิวลักษณ์. "อภิปรายประมวลเหตุการณ์สำคัญที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษา
ไทย," บทเรียนจากการศึกษาในรอบร้อยปีที่ผ่านมา. รายงานการประชุม
ทางวิชาการ กรมสามัญศึกษา 2512 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2513.
ศึกษาธิการ, กระทรวง. ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2435-2507. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507.

ปริญานิพนธ์

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. การศึกษากระบวนการยอมรับเอาการศึกษาในรูปโรงเรียนเป็น
เครื่องมือที่จำเป็นอย่างหนึ่งในการรักษาเอกราชของประเทศไทย ระหว่าง
พ.ศ. 2414-2464. ปริญานิพนธ์ กศ.ด. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2529. จัดสำเนา.

กรรภิรมย์ สุวรรณานนท์. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างชาติ
ไทย. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
ถ่ายเอกสาร.

จันทร์รัตน์ ประวาลโกมล. การศึกษาเปรียบเทียบราชสำนักในสมัย รัชกาลที่ 6 และ
รัชกาลที่ 6. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2521. ถ่ายเอกสาร.

จารุวรรณ ไวยเจตน์. การศึกษาภาคบังคับของไทยในระยะ 10 ปีก่อน พ.ศ. 2475.
ปริญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร,
2516. จัดสำเนา.

จิตงาม วัฒนพันธุ์ นโยบายเศรษฐกิจของรัฐในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2453-2468). ปริญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2526. จัดสำเนา.

- จินดา จิรโมไนย. อิทธิพลของหนังสือพิมพ์ภาษาไทยที่มีต่อการจัดการศึกษาของ
ประเทศระหว่าง พ.ศ.2411-2468. ปริชญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ :
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2529. อัดสำเนา.
- พรเพ็ญ ยันตระกุล. การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.
 อัดสำเนา
- ภุชราพร ช้างแก้ว. พุทธศาสนากับการก่อตัวของรัฐไทยแบบใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5
และรัชกาลที่ 6. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
 2530. ถ่ายเอกสาร.
- พิรุฬห์ สวัสดิ์รัมย์. การปฏิรูปการศึกษาในเขตอีสาน พ.ศ.2442-2475. ปริญา
 นิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร,
 2530. อัดสำเนา.
- มณูญ ลาชาโรจน์. นโยบายการจัดการศึกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า
อยู่หัว. ปริชญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 ประสานมิตร, 2521. อัดสำเนา.
- ยุพเรศ มิลิแกน. บทบาทของชาวจีนในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ ร.ม. กรุงเทพฯ :
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2510. อัดสำเนา
- ยงยุทธ ไชยสีหา. การวิเคราะห์แนวความคิดในการปฏิรูปการศึกษาของผู้наการ
ศึกษาไทย ระหว่าง พ.ศ.2414-2464. ปริชญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ :
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2516. อัดสำเนา.
- ระลึก ธาณี. นโยบายและการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทยภายหลังการ
เปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ.2475-2503). ปริชญานิพนธ์ กศ.ม.
 กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2522. อัดสำเนา.

วิไลลักษณ์ แดงไชยวัฒน์. การเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย ในระหว่าง พ.ศ.

2448-2475. ปริญยานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทร

วิโรฒ ประสานมิตร, 2531. จัดสำเนา.

วิบูลย์ ทานุชิต. การปฏิรูปการศึกษาในมณฑลพายัพ (พ.ศ.2442-2476).

ปริญยานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประสานมิตร, 2528. จัดสำเนา.

วารุณี ไอสถารมย์. การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ.2411-2475. วิทยานิพนธ์ อ.ม.

กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524. จัดสำเนา

วุฒิชัย มูลศิลป์. นโยบายการจัดการศึกษาของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. ปริญยานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : วิทยาลัย

วิชาการศึกษา ประสานมิตร, 2512. จัดสำเนา.

สุรีย์ ทรัพย์สุนทร. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับแนวพระราชดำริ

ทางการด้านพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อการดำเนินการปกครองประเทศ.

วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528. ถ่าย

เอกสาร.

จักรวรรพ กุญทนิสมัย. กบฏ ร.ศ.130 : ศึกษากรณีการปฏิรูปทางการเมืองและการปกครองและ

กลุ่ม "ทหารใหม่". วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

2525. จัดสำเนา.

วารสาร

กรัณฑ์ วัฒนธรรม. "'Public School" ในอังกฤษ," วารสารฐานสาส์น. 22(3)

: 77-83 ; 2511.

เจษฎา วาทิน. "'Public School" ในอังกฤษ," วชิราวุธานุสาสน์.

17(2) : 62-65 ; 2506.

ชัยรินทร์ ศิริมุจรินทร์. "'ชีวิตนักเรียน Public School" ในอังกฤษ,"

วชิราวุธานุสาสน์. 29(2) : 63-65 ; 2518.

เชาวพันธ์ ราชพิทักษ์. "วชิราวุธวิทยาลัย," วชิราวุธานุสาสน์. 12(2) : 6-8 ;

2509.

แถมสุข นุ่มนนท์. จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 2(2) :

11-13 ; 2518.

น.ร.ม. เลขที่ 159 (นามแฝง). "สมัยเมื่อเป็น น.ร.ม.," วชิราวุธานุสาสน์.

นพดล สุรพันธ์. "ประชาธิปไตยในวชิราวุธวิทยาลัย," วชิราวุธานุสาสน์. 27(2) :

97-100 ; 2516.

นิรันดร์ อินทกุล. "การศึกษาในวชิราวุธวิทยาลัย," วชิราวุธานุสาสน์. 22(3) :

41-48 ; 2511.

"บทความสัมภาษณ์ พระยาปริชาณุสาสน์," วชิราวุธานุสาสน์. 2490.

ไพฑูรย์ อ่อนคำ. "ข้อคิดบางประการเกี่ยวกับชาวจีนในประเทศไทย," วารสารธรรม

ศาสตร์. 4(1) : 88 ; 2517.

บัว ศจิเสวี. "พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระพุทธศาสนา," วชิรา

วุธานุสรณ์. 3(3) : 1 กรกฎาคม 2526.

ประทีปสุนทรสาร, พระ. "ปาฐกถา "เรื่องบริการ", " " วชิราวุธานุสรณ์.

วันที่ 19 กันยายน 2491.

ทศพร วรพล. "กิจวัตรของวชิราวุธวิทยาลัย," วชิราวุธานุสาสน์. 12(1) :

41-47 ; 2501.

ภรตราชา, พระยา. "โอวาทท่านผู้บังคับการ," วชิราวุธานุสาสน์. 1(1) : 2497
 มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, (รวมจิตติ(นามแฝง)). "ผลแห่งวิธีการศึกษา
 ของเยอรมัน" วิทยาสาร. 16 : 2458.

ยุพา ชมจันทร์. "พระบรมราโชบายในการใช้ลัทธิชาตินิยมของพระบาทสมเด็จพระ
 พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว," จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
 3 : 27 เมษายน - มิถุนายน 2519.

สมพงษ์ จันทร. "วชิราวุธวิทยาลัย," วชิราวุธานุสาสน์. 21(2) : 8-12 ;
 2510.

อนุสนธิ์ ชินวรรโณ. "มหาดเล็กรับใช้," วชิราวุธานุสาสน์. 27(1) : 18-24 ;
 2516.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

พระบรมราโชบายในการจัดตั้งโรงเรียนขนาดเล็กหลวง

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระราชโองการถึงเจ้าพระยาพระเสด็จ
สุเรนทราธิบดี เสนาบดีกระทรวงธรรมการเป็นภาษาอังกฤษด้วยลายพระราชหัตถเลขาตั้งนี้

NOTE

I recommend this article to the notice of the Minister of Education and the Unders Secratry . I have marked certain passage in red, because some of them impress me, and othewrs state very clearly what I have felt all long

All systems and reeles and syllabus are ereally so much waste paper, and worse stil waste of time, if they do not succeed in producing the sort of citizens we want for our country. I do not say that what applies to England will equally apply to Siam. On the contrary it would be a very grave mistake to sdopt English methods in toto without alteration, but the article may give one some few ideas.

In the Royal Pages College, what I want is not so much to turn out model boys, all of the same standerd, all brilliant "madhyom" scholars with thousands of marks each, as to trun out efficient young men, young men who will be physically and morally clean, and who will be looking forward keenly to take up wha tever burden the future lay upon them. I do not want monuments of learning who have passed all your exams with flying colours. I do not want walking

school books.

What I want are just manly men, honest, truthful, clean in habits and thoughts and I would not break my heart about it if you told such or such a fellow writes with difficulty, can't do compound fractions, or does not know any geometry, if I only know that he has learnt enough at my school to know the difference between true manliness and effeminacy. I never again to hear "clever" people complaining that" ปัญหาทวนหัว เอาตัวไม่รอด". At the Mahadlek College, what I want is that Education should mean the turning of a boy into a fine young man and a good citizen, not to crush out all individuality under the weight of Syllabus and Systems!

-And I want Education to be interesting to the boys, so that they would in later days be able to look upon school life as something peculiarly pleasant to have passed through. My College is not to be compared to other school, where the aim is different. If I had wanted just the ordinary kind of school, I would have founded a day school, not a boarding one

All this may or may not be in accord with your scheme of Education if it is, then I am glad; but if not then please let me have a fair trial with my idea. Don't try and make my teachers "toe your line" let them "toe" mine, because they are running in my "sports" in which I am giving the "cups."

คำแปลพระราชบันทึก

ข้าส่งข้อความนี้มาเพื่อให้เสนาบดีและปลัดทูลฉลองกระทรวงธรรมการอ่าน ข้าได้ขีดเส้นแดงใต้ข้อความบางตอน คือตอนที่ถูกใจข้าและตอนที่แสดงให้เห็นอย่างแจ่มแจ้งในเรื่องที่ข้ารู้สึกตลอดมา

ระบบการศึกษาและกฎหมายทั้งหลาย ตลอดจนหลักสูตรแท้จริงทำให้เปลืองกระดาษไปเปล่า ๆ ยิ่งกว่านั้นคือ เปลืองเวลาด้วย ถ้าไม่ทำให้ประชาชนเป็นอย่างที่เราต้องการ สำหรับประเทศของเราได้เป็นผลสำเร็จ ข้าไม่หมายความว่าอะไรดีสำหรับเมืองอังกฤษ จะต้องดีสำหรับเมืองไทยด้วย ตรงกันข้าม ถ้าจะเอาวิธีการของคนอังกฤษมาใช้ทั้งดุ้นโดยไม่มีการดัดแปลง ก็จะเป็นการผิดพลาดอย่างมหันต์ แต่บันทึกนี้อาจทำให้ผู้อ่านเกิดความคิดอะไรบ้าง

สำหรับโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ข้าไม่เป็นห่วงการปั้นนักเรียน ขึ้นมัธยม ให้เป็นเทวดาเหมือนกันหมดทุกคน ได้คะแนนกันคนละหลายพันคะแนนเท่าการสร้าง เด็กหนุ่ม ที่ขยันขันแข็งและ สะอาด ทั้งทางร่างกายและจิตใจ เตรียมพร้อมที่จะรับภาระต่าง ๆ ซึ่งจะมีมาในอนาคต ข้าไม่ต้องการนักเรียนตัวอย่างที่สอบไล่ได้คะแนนขึ้นเกียรตินิยมทุก ๆ ครั้ง ข้าไม่ต้องการตำราเรียนที่เดินได้นั้นคือ เยาวชนที่เป็น สุภาพบุรุษ ชื่อสัตย์ สุจริต มีอุปนิสัยใจคอดี และข้าจะไม่ไศกเสีร้เลย ถ้าเจ้ามารายงานว่า เด็กคนหนึ่งเขียนหนังสือไม่คล่อง คิดเลขเศษซ้อนไม่เป็น และไม่รู้จักเรขาคณิตเลย ถ้าข้ารู้ว่าเด็กคนนั้นได้ศึกษาพอที่จะรู้ว่าความเป็นลูกผู้ชายคืออะไร และขี้แยคืออะไร ข้าไม่อยากได้ยิน "คนฉลาด" บ่นอีกว่า ปัญหาท่วมหัวเอาตัวไม่รอด สิ่งที่ข้าต้องการในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงคือ ให้การศึกษา เป็นเครื่องทำให้เด็กเป็นเยาวชนที่น่ารัก และเป็นพลเมืองดี ไม่ใช่ทำลายบุคลิกภาพเสียหมด โดยบรรจุหลักสูตรและระบบการต่าง ๆ ลงไป ข้าต้องการให้การศึกษาเป็นสิ่งที่งดงาม จนทำให้เด็กที่ออกไปแล้วหวนกลับมาคิดถึงในวันข้างหน้าด้วยความ ภาคภูมิใจ ขออย่าเอาโรงเรียนของข้าไปเปรียบ

กับโรงเรียนอื่น เพราะมีจุดหมายต่างกัน ถ้าข้าอยากจะได้โรงเรียนธรรมดาเพียงหลักหนึ่ง
สร้างเป็นโรงเรียน ไปมา จะไม่ดีกว่าหรือ จะสร้างโรงเรียนกินนอนขึ้นมาทำไม

ที่ข้ากล่าวมานี้จะเข้ากันได้กับระบบการศึกษาของเจ้าหรือไม่ก็ตาม ถ้าเข้ากันได้ข้าก็
ดีใจ แต่ถ้าเข้ากันไม่ได้ ก็ขอให้วิธีการของข้าได้รับการพิจารณาดำเนินการโดยยุติธรรมด้วย
อย่าพยายามบังคับให้ครูของข้าทำตามข้อไขของเจ้า ให้ทำตามข้อไข ของข้าเถิด เพราะก็ฟ้า
ประเภทนี้คิดให้เขาเล่น และ ข้าเอง จะเป็นผู้ให้ด้วยรางวัล

หม่อมหลวงทิน มาลากุล แปล

หม่อมหลวงทิน มาลากุล ได้บรรณาธิบายว่า

"พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ผู้ทรงพระราชทานกำเนิดโรงเรียน
มหาดเล็กหลวง มีพระบรมราโชบายเกี่ยวกับการจัดตั้งโรงเรียนนั้นอย่างแจ่มแจ้งแน่นอนพระองค์
มีพระราชประสงค์ที่จะให้ครูอบรมสั่งสอนนักเรียน มิใช่เพื่อทำใจท้อเรวาคณิดได้เท่านั้น แต่เพื่อ
ให้นักเรียนเติบโตขึ้นเป็นบุคคลที่สามารถรับผิดชอบ ทำการงานและให้ผู้อื่นนับถือได้ในสังคม
การให้การศึกษาแบบนั้นนั้น เรามีอาจวัดผลได้ด้วยการสอบข้อหรือสอบไล่

ภาคผนวก ข

(สำเนา)

ประการตั้งตำแหน่งมหาดเล็กรับใช้

จางวางโท พระยาประสิทธิ์ศุภการ อธิบดีกรมมหาดเล็กรับพระบรมราชโองการเหนือเกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศทราบทั่วกันว่า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงค้ำนิภโบราณราชประเพณีที่เคยมีมาแต่ปางก่อน เมื่อพระเจ้าแผ่นดินมีพระราชประสงค์จะทำนุบำรุงสกุลวงศ์แห่งผู้เป็นเชื้อพระวงศ์ที่ดีหรือข้าพบุลลองค์ผู้สืบพระบาทผู้ที่ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณด้วยความซื่อสัตย์สุจริตจงรักภักดีทำราชการเป็นประโยชน์แก่แผ่นดินหรือในพระองค์ที่ดี นอกจากที่พระราชทานบำเหน็จบำนาญแก่ผู้ที่มีความชอบนั้นแล้ว ยังทรงพระกรุณาได้รับบุตรของผู้นั้นมาทรงใช้สรวอยใกล้ชิดพระองค์เพื่อพระราชทานโอกาสให้ศึกษาราชกิจและได้ฟังพระบรมราชโองการอย่างสนิทอีกชั้นหนึ่งด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริห์ว่า เป็นประเพณีอันดีอยู่

อีกประการหนึ่ง ๑ ถึงแม้ในประเทศอื่น ๆ ที่มีสมเด็จพระราชาธิบดีเป็นประธานแห่งชาติ เช่น ในประเทศอังกฤษและรัสเซีย เป็นต้นว่าอย่างพระเจ้าแผ่นดินก็มักทรงเลือกบุตรตัวที่มีตระกูลซึ่งบิดามีความชอบในราชการแผ่นดินหรือในพระองค์มาให้รับใช้สรวอยใกล้ชิดพระองค์ตั้งแต่เยาว์วัยจนเติบโตใหญ่สมควรจะเข้ารับราชการตามตำแหน่งหน้าที่อื่น ๆ แล้ว ก็ย้ายไปรับราชการตามสมควรแห่งคุณวุฒิ ตระกูลบุตรที่พระเจ้าแผ่นดินทรงเลือกไปรับใช้ใกล้ชิดพระองค์เช่นนี้เรียกว่า "Stage Page"

เมื่อราชประเพณีทั้งในกรุงสยามและนานาประเทศมีตรงกันอยู่เช่นนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งตำแหน่งมหาดเล็กอีกประเภท ๑ ในกรมมหาดเล็ก เรียกว่า "มหาดเล็กรับใช้" (แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า "Junior Stage Page") มีระเบียบดังต่อไปนี้

๑. มหาดเล็กรับใช้ จะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลือกในหมู่เด็กเรียนโรงเรียน
มหาดเล็ก

๒. มหาดเล็กรับใช้ แบ่งเป็น ๒ ชั้น คือ ชั้นใหญ่ (Senior Stage Page) กับชั้น
เล็ก (Junior Stage Page) ชั้นใหญ่มีอายุไม่เกิด ๑๘ ปี เต็มและชั้นเล็กมีอายุไม่เกิน
๑๕ ปีเต็ม

๓. มหาดเล็กรับใช้มีหน้าที่รับราชการพิเศษต่าง ๆ ในเวลาว่างงานพระราชพิธีและใน
เวลาปกติ สุดแต่ต่ออธิบดีกรมมหาดเล็กจะกำหนดให้

๔. โดยปรกติมหาดเล็กรับใช้คงอยู่ในบังคับบัญชาของผู้บังคับการโรงเรียนมหาดเล็ก
หลวงในส่วนวิชาการ แต่ในส่วนหน้าที่ราชการต้องฟังบังคับบัญชาอธิบดีกรมมหาดเล็ก หรือผู้ใด
ผู้ ๑ ซึ่งอธิบดีจะได้แต่งตั้งไว้เป็นผู้บังคับบัญชาเป็นพิเศษ

๕. มหาดเล็กรับใช้ไม่ได้รับพระราชทานเงินเดือน แต่ได้รับพระราชทานเครื่อง
แต่งกายสำหรับตำแหน่ง

๖. เมื่อถึงกำหนดขีดชั้นอายุแล้ว และมหาดเล็กรับใช้จะต้องออกจากตำแหน่งไปนั้น
ไม่ว่าจะเป็นการเสื่อมเสียเกียรติคุณประการใดหามิได้

๗. ส่วนการเทียบชั้นยศ มหาดเล็กรับใช้ชั้นใหญ่เทียบชั้นมหาดเล็กสำรอง (หรือว่า
ที่นายร้อยตรีในกองทัพบก) มหาดเล็กรับใช้ชั้นเล็กเทียบพันจ่าเด็กชา (หรือจ่านายสิบในกอง
ทัพบก)

ประกาศมา ณ วันที่ ๒๙ กันยายน พระพุทธศักราช ๒๔๕๔

ภาคผนวก ค

(สำเนา)

ประกาศตั้งนักเรียนมหาดเล็กเปนมหาดเล็กรับใช้

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นักเรียนมหาดเล็กหลวงเปนมหาดเล็กรับใช้ รับราชการ
สนองพระเดชพระคุณในตำแหน่งหน้าที่ แต่บัดนี้เป็นต้นไป

มหาดเล็กรับใช้ชั้นใหญ่

๑. นายยหิบบ ณ นคร บุตร นายพลโท พระยาสิทธิราชเดโชไชย
๒. นายปาลี ไกรฤกษ์ บุตร มหาเสวกโท พระยาจักรปาณีศรีศิลป์วิสุทธิ

มหาดเล็กรับใช้ชั้นเล็ก

๑. หม่อมเจ้า หัซซากร ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นเรธาธิประพันธ์พงษ์
๒. หม่อมเจ้า ดิศานุวัตร ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ
๓. หม่อมราชวงศ์ เจลิมมาก ทวีวงศ์ โอรสหม่อมเจ้าอุดมดิเรกลาภ ในพระเจ้าบรมวงศ์
เธอ กรมหมื่นภูธรเรศธำรงศักดิ์
๔. หม่อมหลวงไฉน มาลากุล บุตร มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี
๕. นายประสาธ สุขุม บุตร มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยายมราช

ประกาศมา ณ วันที่ ๒๙ กันยายน พระพุทธศักราช ๒๔๕๘

ภาคผนวก ง

(สำเนา)

ข้อบังคับเครื่องแต่งกายมหาดเล็กรับใช้

จาวางโท พระยาประสิทธิ์สุภการ อธิบดีกรมมหาดเล็กรับพระบรมราชโองการใส่เกล้าฯ
ให้ประกาศทราบทั่วกันว่า

ตามที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งตำแหน่งมหาดเล็กรับใช้ขึ้นยังหาได้มีเครื่องแต่ง
กายอย่างหนึ่งอย่างใด ให้แตกต่างกว่านักเรียนมหาดเล็กหลวงธรรมดาไม่ จึงทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้กำหนดข้อบังคับนี้ขึ้นเรียกว่า ข้อบังคับเครื่องแต่งกายมหาดเล็กรับใช้
พ.ศ. ๒๔๕๔ ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นับเป็นส่วน ๑ แห่งพระราชกำหนดเครื่องแต่ง
กายข้าราชการในพระราชสำนัก พ.ศ. ๒๔๕๓ มีข้อความดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ เครื่องแต่งกายปกติ

๑. หมวกหมิ่น สีน้ำเงินกลางสีขาว ติดอุณาโลมแบบกรมมหาดเล็กทางเข้าขวา
๒. แขนก้ามะหีติดคอ แบบนักเรียนมหาดเล็กหลวง และมีอักษรพระบรมนามาภิไธย
ย่อ ว.ป.ร. ได้พระมหามงกุฎเงินติดอย่างมหาดเล็กประจำการ
๓. เสื้อผ้าสีขาวแบบราชการ
๔. ดุม ตรามหามงกุฎไชยมงกุฎเงิน
๕. กางเกงสีน้ำเงินรัดได้ข้อเข้า
๖. รองเท้าสีดำหรือขาว
๗. รองเท้าผูก บู้ตหรือชู หนึ่งดำหรือแดง

แต่ในวรรค ๒ ซึ่งว่าด้วยแขนก้ามะหีติดคอนั้นถ้าเป็นมหาดเล็กรับใช้ชั้นใหญ่ ให้มีดาว

ติดด้วย ๑ ดวง

และในวรรค ๖ วรรค ๗ ซึ่งด้วยรองเท้าและถุงเท้า ถ้าเป็นรองเท้าดำให้ใช้ถุงเท้าดำ ถ้าเป็นรองเท้าแดงให้ใช้ถุงเท้าขาว รองเท้าแดงจะใช้ถุงเท้าดำไม่ได้เป็นอันขาด

ข้อ ๒ เครื่องแต่งกายเต็มยศชาวและครึ่งยศ

๑. กางเกง สีกหลาดสีน้ำเงิน มีแถบเงินกว้าง ๒ เซนติเมตร

๒. รองเท้าบูตหนังดำไม่มีผูก

นอกนั้นให้แต่อย่างปรกติทั้งสิ้น

ข้อ ๓ เครื่องแต่งกายเต็มยศใหญ่

๑. หมวก สามเหลี่ยมสีดำ

๒. เสื้อสีกหลาดสีน้ำเงิน แบบพริอกโค้ท ข้อมือกำมะหยี่ มีลูกไม้ปลายข้อมือมีแถบเงิน

ที่คอ ข้อมือและอก

๓. เสื้อกักขาว มีแถบเงินติดตามวังดุมและชายเสื้อ

๔. กางเกงสีกหลาดขาว รัศมีได้เข้า มีเข็มอย่างเต็มยศมหาดเล็ก

๕. ถุงเท้าขาว

๖. รองเท้าค็อกชู หนังดำ มีเข็มเงินติดอย่างมหาดเล็ก

ข้อ ๔ เครื่องสโมสร

มหาดเล็กรับใช้ชั้นใหญ่มีเครื่องสโมสร อนุโลมตามแบบเครื่องสโมสรของข้าราชการ มหาดเล็กทุกประการ เว้นแต่หมวกให้คงใช้หมวกหมั้นอย่างเครื่องแต่งตัวปรกติที่กล่าวมาแล้ว ส่วนมหาดเล็กรับใช้ชั้นเล็กไม่มีเครื่องสโมสร ทั้งนี้ใช้ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ประกาศมา ณ วันที่ ๓ ตุลาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๔

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ นายสงวน เลิศโชคชัย
เกิด วันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2508
การศึกษา ปริญญาตรี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
สถานที่ทำงาน โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย
197 ถนนราชวิถี
ดุสิต กรุงเทพมหานคร
10300